

B I J D R A G E N

TOT DE

oudheidkunde en geschiedenis,

inzonderheid van

zeeuwsch-vlaanderen,

verzameld door

H. Q. JANSSEN EN J. H. VAN DALE.

VIJFDE DEEL.

TE MIDDELBURG, BIJ
J. C. & W. ALTORFFER.

—
1860.

Verhandelingen.

REGLEMENT VOOR DE SCHEEPVAART EN DE HEFFING DER TOLLEN OP HET ZWIN,

VAN DEN JARE 1252,

ONTDEKT IN DE ARCHIVEN VAN SLUIS

EN OPENBAAR GEMAAKT DOOR

J. H. VAN DALE.

I.

INLEIDING. ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

Het zal, alvorens wij den blik slaan in het hoogst merkwaardige stuk, dat wij ditmaal onder de aandacht onzer lezers wenschen te brengen, zekerlijk niet ongepast zijn, dat we 't eenige oogenblikken van nabij beschouwen. Wij willen derhalve trachten er eene beknopte beschrijving van te geven, onder aanstipping van die bijzonderheden, welke ons voorkomen der vermelding waardig te zijn. Het oude gedenkstuk van den handel en de scheepvaart, den toestand en den bloei van Vlaanderens noordoosthoek in het midden der dertiende eeuw is vervat in twaalf groot folio perkamentvellen. Deze zijn in het midden omgevouwen, zoodat, wanneer men het eerste halfvel als omslag en de keerzij van het laatste halfvel, dat tot het zelfde einde dient, er af rekt, het geheel eene beschrevene ruimte van vijf en veertig zijdj es beslaat. De twaalf vellen zijn op deze wijze tot een geheel vereenigd. Het eerste vel, dat gedeeltelijk tot omslag dient, sluit acht andere in; het bevat de onbeschrevene zijdj es I en II en de beschrevene bladzijden 33 en 34. De vier volgende

bladen of vellen vormen bladz. 1 tot 16; het zesde tot en met het negende vel, bladz. 17 tot 32, terwijl deze vellen of liever deze beide vellenviertallen van boven door een perkamenten koordje of riempje zijn aan elkander gehecht. De laatste drie vellen, welke het tarief van de munt en de tollijst bevatten, nemen bladz. 35 tot 45 in. Zij staan meer op zichzelf, doch zijn van onder met de overige negen vellen door middel van een perkamenten riempje verbonden; de ommezijde van het negende vel treedt in de plaats van een' omslag. De bladzijden 1, 3, 5 enz. zijn aan den regter benedenhoek geteekend I, II enz. tot VIII; evenzoo de bladz. 17 tot 32, terwijl de bladz. 33 tot 45 van I tot VII genummerd zijn. 't Is dus blijkbaar, dat het stuk in drie gedeelten is afgeschreven, die later tot één geheel zijn verbonden. Daarom ook vindt men aan den voet van bl. 16, waar het eerste vellenviertal eindigt, de woorden „voorzien dat meest beloopt,” waarmede bladz. 17 aanvangt. Niet anders is het aan den voet van bladz. 32, waar men overgaat tot het beschrijven van de tweede helft van het eerste perkamentvel.

Op elke bladzijde vindt men twee en dertig lijnen. Op het eerste lijntje is op geene der bladzijden geschreven; de schrijver heeft dan ook blijkbaar bedoeld, niet óp maar tusschen de lijnen te schrijven; men treft dan ook nergens meer dan een en dertig regels op de bladzijde aan.

Aan den rand der bladen ziet men allerduidelijkst de gaatjes, welke gediend hebben tot het trekken der bruinachtige schrijfliijnen. Ook de perpendiculairlijnen, welke de eerste letter van elken regel doorsnijden, zijn door gaatjes, boven en beneden aan het blad zichtbaar, bepaald.

De inkt is op sommige plaatsen nog onverbleekt zwart, op andere verflaanwd. Gekleurden inkt vindt men geen en gebezigd dan rooden, en dat wel voor de hoofdletters van elke nieuwe bepaling en voor het C-teeken — wellicht de aanvangsletter van het woord capittel — dat bestendig het opschrift boven deze of gene afdeeling voorafgaat. Het is buiten allen twijf-

fel, dat ook in ons tolreglement de roode hoofdletters eerst later bijgewerkt zijn, waarschijnlijk door eene andere hand, dan die des afschrijvers. Vóór elke hoofdletter toch staat in flauw zwarten inkt, klein en tenger, de zelfde letter geschreven. Vindt men derhalve (bl. 24) in plaats van „Wie Margriete,” „Die Margriete,” dan is dit eene fout, welke hém moet geweten worden, die de roode hoofdletters heeft aangebragt, wíl vóór de D eene kleine w zeer duidelijk zichtbaar is: de teekenaar heeft dus blijkbaar de hem gegevene aanwijzing over het hoofd gezien.

Ook de versierselen, overigens vrij schaarsch en hoogst eenvoudig, zijn in rooden inkt aangebragt. Zoo vindt men bl. 1 eene *v*, en bl. 16 eene *t* met een menschenkopje; op bl. 10 en 27 eene *v*, op bl. 32 eene *e* min of meer door bijtrekken verfraaid; op bl. 27 eene *t* met een' staart in den vorm eener bloem, enz.

Het schrift is duidelijk en levert geene moeilijkheden in de lezing op. 't Is de Oudduitsche letter, die men overal, waar zulks mogelijk was, met de volgende heeft laten inéén smelten. Zoo vloeit b. v. in het woord „boom” het regterdeel van het ligchaam der *b* met de eerste helft der *o* en de tweede helft dezer *o* met het eerste deel der tweede *o* ineen.

Het dwarsstreepje vervangt soms *m* of *n*; de ' treedt in plaats van *r*, *er* of *aer* en wijst eene verkorting aan, als *par'* voor „parisis.” Stippen, of liever gezegd flauwe streepjes treft men aan boven de *i*, waar de weglating vergissing zou kunnen veroorzaken; boven de *ij* vindt men geregeld twee streepjes en boven de *y* slechts één.

Als teeken van interpunctie ontmoet men alleen de punt. Deze is geplaatst, even als tegenwoordig onze komma, bij de opsomming van eenige voorwerpen; niet zelden aan het einde van eenen volzin; vóór en ná elk getal, het teeken van ponden, schellingen, grooten, penningen en hallingen, en de verkorting *par'*, evenwel niet op, maar boven den regel, ter halver hoogte van de letters. Overigens is men bij de plaatsing vrij achteloos te werk gegaan, zooals bij de inzage van het stuk blijken zal.

Eene zelfde beschuldiging past op de spelling van den schrijver, die zich zelven daarin overal niet gelijk is gebleven en soms grove misslagen begaan heeft.

Op de buitenzijde van den omslag staat van boven in schrift van later eeuw, het woord „tol”; beneden vindt men in klein schrift uit een vroeger tijdperk, een’ regel, die onleesbaar is geworden.

Aan de binnenzijde van den omslag vindt men, wederom in schrift van veel jonger dagteekening dan dat van ons tolreglement, een viertal regels, die men met doorhalingen en dwarsstrepen opzettelijk getracht heeft onleesbaar te maken, en waarin men dan ook al vrij wel geslaagd is. Het mogt ons slechts gelukken het volgende te ontcijferen:

„Ghys[?]sone . . . . .

„Desen bouch behoort toe maecen [?] claessone lauwerens sone en hestren [?] . . . . . maerten claessone a ° m xiiij° lxxv.”

Het lijdt bij ons geen’ twijfel, of wij vinden hier eene aanwijzing aan wie ons tolreglement ten jare 1475 toebehoorde. De wijze, waarop dit eigendomsregt staat aangewezen, veroorlooft ons echter niet, een’ hoogen dunk op te vatten van de bekwaamheden der toenmalige eigenaren.

Zoo veel, wat het uitwendige van ons tolreglement betreft. Wat zijn’ inhoud aangaat, deze is, onzes inziens, voldoende genoeg aangewezen in de uitmuntende verhandeling van onzen vriend mr. J. EGBERTS RISSEEUW, in het derde deel dezer *Bijdragen*, bl. 28—38, weshalve wij zoo vrij zijn daarnaar te verwijzen¹. Kunnen wij ons met het aldaar gestelde over het algemeen vrij wel vereenigen, er is een enkel punt, waarin wij

¹ Alleen willen wij hier nog aanstippen, dat de heer EDUARD NEXLEMANS, in zijne belangrijke *Geschiedenis der stad Eecloo*, Eecloo, 1859, bl. 97, dat gedeelte van ons tolreglement heeft opgenomen, dat betrekking heeft op den handel van Eecloo, terwijl hij in eene noot aanteekent, dat een afschrift van ons reglement gevonden wordt in ’s rijks handschriften te Brussel.

met den geëerden steller moeten verschillen en dat wij hier aanstippen moeten. Het tweede gedeelte van ons tolreglement toch bevat geen lager gesteld tarief dan het eerste gedeelte, maar het geheele stuk door heerscht een gelijk tolregt. Dit bleek ons door naauwlettende vergelijking van beide deelen, bij het zamenstellen van de naamlijst der koopmanschappen, welke in het reglement vermeld worden, welke lijst wij, onder bijvoeging der noodige aantekeningen, hierna laten volgen, opdat men een overzicht hebbe van de uitgebreidheid van den handel op het Zwin in de 13^e eeuw. Onzes inziens bevat het tweede gedeelte geene bevestiging van de reglementaire bepalingen van het eerste gedeelte, en wijst de uitdrukking: „dit is het regte privilege van den tol, gelijk als het gezegeld is,” niets anders aan, dan dat dit het privilege is, dat de gravin MARGARETHA en haar zoon GUI den kooplieden verleend en met hun zegel bekrachtigd hadden, in tegenoverstelling van dat gedeelte, dat wel de zelfde tolregten bevatte, doch alleenlijk de tollenaars gold, hunne respective werkzaamheden aanwees en de wijze, waarop zij die verrigten moesten. Zoude nu het eene gedeelte het andere niet weerspreken; zou het eerste gedeelte nevens het tweede bruikbaar zijn, dan moest de inhoud, voor zoover beide partijen daar belang bij hadden, één zijn, en dit was dan ook zoo. Wij houden het daarvoor, dat beide gedeelten te zelfden tijde zijn opgesteld; dat de wijze, waarop de tol vroeger aan den tolboom te Damme en in de verschillende tolkantoren van het Zwin geheven werd, enz. enz., op nieuw werd goedgekeurd en vastgesteld en, zoo er wijziging kwam in de oorspronkelijke tolgelden — d. i. die, welke vóór 1252 werden geheven — deze wijzigingen zoowel in het rigtsnoer der tollenaars, als in het privilege der Oosterlingen werden opgenomen.

Bij het lezen van het hoofd onzes tolreglements doet zich als van zelve deze vraag aan ons op: wie was die DENIS ROYER, die hier ten voordeele der echtheid van het stuk een getuigenis aflegt? Vrij naauwkeurig wordt aangeduid, wat hij was. Een

mijns heeren, des graven van Vlaanderens dienstknecht, die gedurende eene tijdruimte van twee en twintig jaren het bewuste reglement in werking heeft gezien, de daarin vastgestelde tolln heeft zien innen, ja zelve met hare heffing belast is geweest. DENIJS ROYER derhalve een tollenaar, en nog wel een tollenaar die door en door met zijn ambt vertrouwd was en zekerlijk menigmaal de verschillende tolkantoren, zoowel het hoofdkantoor te Damme als de overige kleine tolln bezocht heeft en er werkzaam is geweest. 't Kan dus niemand bevreemden, dat wij den man te Damme of aan de boorden van den Zwinboezem zoeken, en 't zal de bevreemding doen wijken, die welligt anders bij iemand rijzen zoude, zoo wij den tollenaar te Sluis eene woonplaats aanwezen. In een registertje, dagteekenende van het einde der 14^e eeuw — 1372 tot 1381 — opgave bevattende der renten, bezet, ten voordeele van den H. Geest, in de Onze-Vrouwekerk te Sluis, op de woningen in genoemde stad, vond ik, bl. K, recto, de volgende aantekening:

„Item. Willem. f. Kerstiaens
 Jan f. Andries, Vischcoper. ^{1 x ij groten, comende van}
 Janne van Sinte Cruus den jonghen an doostzide van de Kerkstrate naest Denijs Royers en Jans . . . .”

Men ziet het: deze naam is de zelfde als die, in het hoofd onzes reglements vermeld; de s bij ROYER is bloot het teeken van den genitief, wyl het woord huus hier verzwegen is. Overtuigend blijkt hieruit, dat een DENIJS ROYER op het einde der 14^e eeuw te Sluis een huis bezat, ja, dat hij daar vermoedelijk zijne woning had. Overigens hebben wij zijn' naam elders te vergeefs gezocht, wat ons niet bevreemdt, wyl hij waarschijnlijk een vreemdeling was, daar geen Sluizenaar te Sluis deel mogt hebben aan den tol of aldaar tollenaar wezen mogt.

Wanneer wij vragen: hoe komt het bewuste tolreglement onder de archiven van Sluis, dan is het antwoord daarop spoedig gevonden. Hiervoren zagen wij, dat het in 1475 het bijzonder eigendom was van eenige personen, toenmalige tollnaren welligt, die er als zoodanig hun' naam op teekenden. Uit de

hand van dezen is het misschien in die van de overheid der stad overgegaan, die het daarom noodig achtte het eigendomskentee-ken van die bijzondere personen te vernietigen en met opzet de naamreeks onleesbaar maakte. Ook kan de zaak zich anders hebben toegedragen: wie zal zulks met zekerheid bepalen? 't Ligt overigens in den aard, dat op elk tolkantoor een der-gelijk reglement aanwezig zijn moest; en hoe ligt kon, in tijden van oproer, wanneer de tolkantoren het vaak kwaad genoeg hadden, zulk een register in de handen der overheid en onder de archiven der stad geraken, terwijl buitendien de regering belang genoeg had bij de tolheffing, om naar het bezit van zulk een stuk te haken. Hertog FILIPS van Bourgondië bepaalde reeds den 16 Februarij 1459, op het verzoek van drie der leden van Vlaanderen, Brugge, Gend en het Vrije, „pour savoir le droit qui est dû à chacun tonlieu pour le bien des marchands de la marchandise,” dat voortaan in elken tol twee registers zouden aanwezig zijn, bevattende de regten die men daar zou moeten betalen en ontvangen; het ééne dezer registers zou in handen wezen van den tollenaar of den pachter van den tol, het andere in die van den baljuw der plaats of zijn' stedehouder, tot wien zij, die den genoemden tol zouden hebben te betalen, zich, zoo 't hun goed dacht, begeven konden, om van hem te weten wat zij schuldig waren; terwijl de baljuw en zijn stedehouder gehouden zouden zijn hun dit aan te toonen, zonder deswegens eenige kosten of ongelden, of iets hoegenaamd van hen te eischen. Wij houden dan ons tolreglement voor zulk een register, dat, zoo al niet vóór, dan na 1459 opgesteld om de voorgeschrevene diensten te bewijzen, éénmaal in het bezit is geweest van Sluissche tollenaars of den baljuw dier plaats.

Dat in later dagen de magistraat van Sluis zelve onbekend was met den schat, die onder zijne archiven berustte, blijkt daaruit, dat men in de tweede helft der 16de eeuw, in een der cartularia van de stad een gedeelte, en dat nog wel hoogst gebrekkig, naar eene Rijsselsche copie liet afschrijven van het tolreglement, dat in zijn geheel ter griffie berustte. Wij laten dit gedeelte hier volgen. De

gapingen hebben wij aangevuld, in het oog loopende misstellingen aangewezen, doch de orde, waarin de tolkantoren opgenoemd worden, behouden. Blijkens het opschrift is het overgenomen naar een afschrift uit het register over het regt der tollén in Vlaanderen, berustende ter rekenkamer te Rijssel. Aldus staat er:

Du registre du droict des tonlieux de Flandres et lille
tenu et reposant en la chambre des comptes à Lille a
este extraict folio lvijj ce qu'il senssieult.

Sluus.

Een toolnare vander Sluus zal alle cocghen jof huelken jof andere scepen die in zijne tafele van ouden tijden behooren doen scrijven den ghonen die van toolne weghe int water vaert die name vanden scepe ende den meester ende wat hij gheladen heeft ende dat brynghe voor den toolnare ende scrijvent dan in die tafele vanden toolne die toolnare vander Sluus **C** van Spaignen zal in die tafel staen dese van S^{te}. sebastiaens van castre van bumeau van billebau Laredon geneue gallicia lissebonna sibillia bayiona honterabia Recastre sanctander mayorka betelonea portegale portegalet ketya plasense mortico gataria.

Van oostlant zal in zijn tafele staen die van campen die van hardwijk van scaueren grijsvolde Lubeke brenen godlandt zonden Rodestock Hamborch deuentre hillemborg zwollem zwut benne [Zuutvenne, Zutphen] helmighe [Elbing] connexberghe wissemare parnauwe danseke. Voorts van allen cleenen of groote scepen die in die tafel niet en staen van wat lande dat zij zijn daerof zal die toolnare doen nemen een cleet daeran een cleet [cleen] tafelken Ende die name wanen die meester es Ende tgoet van allen goede dat dese scepen voors^t. lossen moghen int water ter Sluus dat huutwaerts vaert zonder [ter] toolne ten damme of upwaerts te vaerene daerof zal hij ontfanghen ghesette toolne van alle den goede alzoot voorscreuen es. Voort alrande goet dat ter Sluus up dlandt wille dat gheeft toolne [wordt tgoet up tlant ghedaen of van den lande] int water Ende vanden steeghere gheuoert zonder vertoolne zo verbuert elckerlick diet doet ij **£** par. ende dobbel toolne Voorts als die meesters vanden scepe voors^t. ghelost hebben jof huute legghen haer scepen eer zij verlegghen huutwaerts zo sijn zij sculdich te commene voor den toolnare [ende dan zal een toolnare] vander Sluus vraghen of zij yet vercocht hebben an hare scepen hebben zij yet vercocht aen hare scepen elck pondt grooñ vier penninghen [grote] Alzo

de toolne hiervooren staet van sceipsghetouwe iiij Inghelsche tpondt grooñ Ende alherande goet vertoolne ghelijck alat voorscreven es Voort dat van brugge comt ter Sluus ende ment daerup doet hen [het en] gheeft niet [ter Sluus] meer [maer] alsment of doet zo gheuet toolne Voorts wat goede dat van buuten comt dat men ter Sluus updoet gheeft toolne van upt te doene datmen [doet ment] weder int watere het gheuet weder toolne omme dat weder in mijns heeren vrijhede comt Voorts zal de toolnare van der Sluus teecken gheuen in een brieueken also tgoet es dat hij vertolent tardenborg waert daermede zijn zij quicte te slependamme Voorts comt ymens die tgoet vercoopt [coopt] ter Sluus up dlant begheerende een teeken dat hijt upwaerts te brugge voeren wille of ten damme So zal den toolnare daerof scrijuen een brieueken dit goet also zulck als het es comt van lande

Voorts es gheuseert ende ghecostumeert ter Sluus van een hondert appelen van garnaten van araengnen jof groote zijderoen [zideren] of lijmoenen jof spaensche bezemen van spaensche engune van spongen van galootsen van den hondert ij of andre van elcken honderde ij stix jof appelen van den scoonsten van potten van scotelen sarazijns werck ij stix thondert

Te Slependamē

Een toolnare van slependamme sal ontfanghen alrande goede dat bij scepen door zijne spoeje vaert tardenburch jof teeklo waert het ne ware dat tgoet van den damme of vander Sluus quame ende daer vertoolent ware dat [zal] hij laten vrij metten teeckene dat hij ontfanghen zal Voorts gheuielt dat eenich goet bij waghene quame van den damme of van Sluus of van vrijen daerof es hij sculdich toolne tont. fe. omme dat tgoet buuten mijns heeren vrijhede van zijnder toolne gheweist heeft ende weder der binnen comt voorts van hauere of van andere coorne daert commen coopen die van eeklo of andere vremde in zijn hauene elckerlick es toolne sculdich toolne van alle goede dat voor hem comt also de toolne ghezet es van allen goede

Coxyde

Een toolnare van coxyde es sculdich tontfanghen van alle beesten die men daerup slaet van hollandt van zeelandt [comende] tardenbourg vaerende of ander steden zijne ghezette toolne voorts comptet hauere of ander cooren in mijns heeren vrijhede van den watere daer gheleghen dat es toolne sculdich alzoot ghezet es binnen den vloere of

eenich andere goet binnen mijns heeren watere dat sculdich es alle zijne ghezette toolne voorseyt es

Oosburch

Een toolnare van oosburch zal ontfanghen van die van St. Omaers die dicken daer zoudt coopen van elcke scepe na dat zij zoudts ontfanghen hebben Ende ander goet na die ghezette toolne die hiervooren al staet ghescreuen

---

In ons tolreglement wordt in het bijzonder aan die van Oostland — de Oosterlingen — van Castilië en Kampen het voorregt toegekend, dat, als zij eens hunne goederen vertold hebben en, na hunne afreize, door onweder of tegenwind genoodzaakt worden het Zwin weder binnen te loopen, zij vrijelijk lossen en laden mogen, mits alleenlijk den schuldigen tol betalende van de koopwaren, die zij op nieuw innemen. Andere kooplieden deelden niet in dit voorregt; van hen luidt het: als eenig schip, geladen met goederen, die alreede vertold zijn, uitzeilt om naar vreemde landen te varen en door stormweder of tegenwind weder binnen mijns heeren tolgebied terugkeeren moet, dan mag dat schip daar vrijelijk liggen, levensmiddelen koopen zonder ze te vertollen, zich scheepswant, ankers, kabels, touwen aanschaffen, tegen betaling van den gezetten tol; maar lost of laadt het eenig koopmansgoed, dan moet al het goed, dat het schip in heeft en waarvan de gezette tol reeds eenmaal betaald is, op nieuw den schuldigen tol storten. Door de uitdrukking, dat die van Oostland, Kampen en Castilië deze vrijheid bezegeld hebben, blijkt, dat dit voorregt hun bij een bijzonder privilegie, door Vlaanderens heer, met zijn zegel bekrachtigd, is toegestaan. De vraag, in vroeger jaren elders door ons gedaan naar het tijdstip, waarop hun dit voorregt verleend zij geworden, is onbeantwoord gebleven; thans zijn wij in staat haar ten deele zelve te beantwoorden. In het merkwaardige privilegie, den 13 Junij 1360 door graaf LODEWIJK den Oosterlingen verleend, en dat wij onder onze OORKONDEN wenschen op te nemen, staat onder andere het volgende: „voord, zeilt een scipheer, zijn scip

gheladen of ongheladen uter havene, daer he zinen tol alreede af betaelt heeft, ende he comt bi winde of bi wedere weder in de havene, al nemt he noch meer ander goeds in, daer of en es he gheen en tol sculdich, also verre als voo- ren vertolt es." Later werd het zelfde voorregt den Genuezen toegestaan. In het privilegie, hun door hertog JAN van Bourgondië den 1 October 1414 verleend en den 30 Maart 1421 door hertog FILIPS bevestigd, staat onder andere het volgende artikel: „Item, si aucun neif [navire] ou vaissel [vaisseau] du pays de Gênes fut parti du dit lieu de l'Ecluse et par vent contraire elle retourna en icellui port, que ceux de la dite neif ou vaissel ou autres de la dite nation pourront charger en icellui vaissel autres marchandises et biens, s'il leur plaît, sans pour ce demander aucune licence, en encourir en aucune amende, en payant les costumes des biens et marchandises, que ainsi ils chargeraient seulement." Wanneer wij nu in het oog houden, dat in ons tolreglement de Oosterlingen gezegd worden in het bezit te zijn van genoemd voorregt, de Genuezen daarentegen niet vermeld worden, dan wordt men geleid tot het besluit, dat ons afschrift tusschen 1360 en 1414 vervaardigd moet zijn, een tijdvak, waarin ook juist het tollenaarschap valt van DENIS ROYER. Maar, zoo vragen wij als onwillekeurig, levert de vermelding van een in 1360 verkregen privilegie in den tekst van een reglement van 1252 geen bezwaar op tegen de echtheid van dien tekst? Wij gelooven het niet; wij houden het zelfs daarvoor, dat, zoo wij afschriften konden opsporen, dagteekende van ná 1414, daarin tevens de Genuezen als deelgenooten aan het besproken voorregt vermeld zouden worden. 't Is immers zeer natuurlijk, dat zij, die in later tijd de reglementaire bepalingen van 1252 afschreven, wat wel ten behoeve der tollenaars nu en dan zal geschied zijn, daarin die veranderingen opnamen, welke de gunst der vorsten in den loop der tijden daarin had aangebracht. Ook kan het geen bezwaar opleveren tegen de echtheid van een reglement van 1252, dat een tollenaar ruim eene eeuw later getuigt, dat hij 't jaren lang in werking heeft

gezien zooals het op dat verwijderde tijdstip werd vastgesteld.

't Zoude hoogst wenschelijk zijn te weten, wanneer ook den bewoners van 't koninkrijk Castilië en dien van de stad Kampen het bewuste voorregt is toegestaan. Voor zoo verre ons bekend is, schuilt dit nog in het duister. Het oudste bekende gedenkstuk omtrent den handel der Castilianen dagteekent eerst van 1281 of '82, dus van dertig jaren na de vaststelling van ons tolreglement, en het is dus niet waarschijnlijk dat zij vroeger, dat is in 1252, in het bezit van 't genoemde voorregt zijn geweest ¹.

Bijzondere opmerking verdient in ons tolreglement de bepaling van het tolgebied. „Voorts is te weten,” zoo lezen wij, „dat mijns heeren vrijheid van zijnen tol, het gebied van mijns heeren tol, is gelegen tot aan de Molenaarsbank in 't Zwin, daar men westwaarts vaart naar Engeland, Spanje en Normandië, en tot aan den Vloere, als men, noordwaarts, naar Brabant, Holland en Zeeland vaart, strekkende, van de Molenaarsbank en van den Vloere, terug tot aan het kruis, den kruispaal, bij den molen tusschen Brugge en Damme, het scheidingsteeken van den tol te Damme en dien te Brugge. Al wat hier binnen valt, geeft zijnen gezetten tol.”

Voor wat de ligging van den Vloere betreft, moeten wij, om in geene herhalingen te vervallen, verwijzen naar 't geen we daaromtrent schreven *Bijdragen* I, bl. 346 tot 350. — Uit de belangrijke hierboven meêgedeelde bepaling blijkt allerklaarst, dat er in 1252 twee verschillende groote waterwegen bestonden, langs welke de koopmanschap uit vreemde landen herwaarts

---

¹ „Quant au commerce avec le Midi de l'Europe, nous n'avons rencontré d'autre document que la lettre déjà citée des marchands de Castille, d'Arragon, de Navarre, de Portugal, du Quercy et de la Gascogne, adressée en 1281 ou 1282 au sire de Ghistelles. Dans cette lettre ils demandaient du comte Gui qu'il leur assignât un autre lieu que Bruges, soit à Damme soit ailleurs, ou ils puissent être à l'abri des exactions relatives au tonlieu et au poids, dont ils souffraient dans la ville de Bruges.” *Hist. constitutionnelle et administrative de la ville de Bruges et du pays du Franc, jusqu'à l'année 1305, etc., par A. E. GHELDOLF*, p. 78, 81 et 82.

werd aangevoerd. De eene werd begrens'd door de Molenaarsbank, de andere door den Vloere, mede eene zandbank. Gene werd bevaren door hen, die den steven naar het westen, Engeland, Frankrijk en Spanje moesten wenden; deze door de schipheeren van Brabant, Holland en Zeeland. De eene voerde in de Noord-, de andere leidde naar de Heidenzee; gene scheidde Kadzand en Wulpen van 't Oostkerker ambacht, deze van 't land van Aardenburg en Oostburg; en beide wegen ontmoetten elkander boven Sluis. — Het is bekend, dat Vlaanderens graaf van ouds geene verdere jurisdictie had langs den geheelen zoom van Vlaanderen, dan hij, in 't water tredende, met zijn zwaard of de roede van jurisdictie konde bereiken. De geheele Heidenzee, kortom, geheel de stroom, later bekend onder den naam van de Hont of Westerschelde, behoorde tot Zeeland; van dáár dat het tolgebied zich slechts uitstreckte tot aan den Vloere, en wij vinden dus hier weder nieuwe overeenstemming tusschen den inhoud van ons tolreglement en wat de geschiedenis ons elders boekt heeft ¹.

Op de *Carte de la Flandre vers l'an 1300*, par A. E. G., te vinden achter het eerste deel van de *Hist. de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques, jusqu'à l'année 1305, traduite de l'allemand avec corrections et additions de l'auteur*, par A. E. GHELDOLF, wordt de ééne der bovengenoemde waterwegen gemist; alleenlijk vindt men er een' zee-arm op, die zich tusschen Kadzand en het Oostkerker Ambacht in de duinen verliest, wat in strijd is met de bepaling van ons tolreglement. Dien overeenkomstig leest men dan ook (a. w., II, bl. 8 en 9, III, bl. 387 ²): „Het land van Kadzand en Wulpen, toen ten westen van het oude Zwin (later het Zwarte Gat), was verbonden aan het vaste land van Vlaanderen, maar een der armen van deze baai, die het ten zuiden begrensde, en later het te-

¹ Zie o. a. ACKER STRATINGH, *Aloude staat en geschiedenis des vaderlands*, enz., I, bl. 122 en 123.

² Een en ander staat aldaar in het Fransch. Wij achtten het doelmatiger het in 't Nederlandsch op te nemen.

genwoordige Zwin is geworden, vormde het bij springtijden tot een eiland en brak aldus vaak de gemeenschap te lande af met de stad Brugge. Dit geval is voorzien in den keurbrief van 't Vrije van Brugge van 1190; daarin luidt het: „De mannen van Wulpen of Kadzand, opgeroepen zijnde voor de vierschare, zullen zich kunnen verontschuldigen op hunnen eed, op den eersten regtdag, waarop de toestand van de zee hun veroorloven zal op te komen.” Hieruit blijkt allerklaarst, dat destijds reeds Kadzand en Wulpen door een' geduchten zeearm van het vaste land van Vlaanderen gescheiden waren, een zeearm die, onzes inziens, niet alleen bij springtijden alle gemeenschap te lande afsneed, maar die dagelijks eene gewenschte bane vormde voor de schepen, die uit Spanje, Frankrijk en Engeland het Zwin kwamen bezoeken.

Hebben wij een' blik geslagen op de bepaling van des graven van Vlaanderens tolgebied op het Zwin, wij moeten eenige oogenblikken onze aandacht schenken aan de uitdrukking „vrijheid van mijns heeren tol,” welke niet zelden in het tolreglement voorkomt. Lezen wij daarin van „mijns heeren vriede,” dan moeten we daardoor verstaan: mijns heeren vriede van zijnen tol, nu eens: mijns heeren vriede van zijnen watere, dan weder blootweg: mijns heeren watere, mijns heeren toolne geheeten, welke uitdrukkingen alle strekken tot aanduiding van het bovenbesproken water- of tolgebied. In 't geheele tolreglement straalt het door, dat de eenmaal vertolde koopmanschap als vrij, dat is, als tolvrij beschouwd werd, zoo lang zij op het water bleef, maar dat zij door op het land te komen deze eigenschap verloor, weder onvrij, en derhalve bij inscheeping aan eene nieuwe vertolling onderworpen werd. Wij zullen het straks ook op eene andere plaats bevestigd zien, dat dít beginsel gehuldigd werd: het vrije wordt door aanraking van het onvrije — hier het land in tegenoverstelling van het water — zelve onvrij. Wanneer we in dit licht de bepalingen beschouwen, welke betrekkelijk het onvrij worden der koopmanschap in ons

tolreglement voorkomen, verdwijnt als van zelve al het duistere, dat er bij den eersten opslag over gespreid schijnt. 't Zij ons vergund, hier enkele dier bepalingen te beschouwen. Zoo lezen we onder andere: „Voorts, wat goede, dat van buiten komt, dat men opdoet te Sluis, geeft tol van opdoen. Doet men 't weder in 't water, het geeft weder tol, omdat het weder in mijns heeren vrijhede komt, dat is: in mijns heeren vrijhede van zijnen watere.” Verder: Geviel het, dat Hollanders, Zeelanders, eenigerhande die onvrij zijn ¹ sloegen paarden of andere beesten op te Oostburg, te Coxijde, te Slepeldamme of te Sluis, zij moesten tol betalen, daar zij opsloegen; kwamen zij weder binnen den tol te Damme, zij moesten weder tol betalen, om reden, dat zij buiten den tol d. i. het tolgebied, geleden [gingen] te Sluis en in 't Vrije, sedert dat zij vertolden. De reden, dat zij ten tweeden male tol moesten betalen was dus, dat ze, sinds de eerste vertolling, buiten het tolgebied, hier alleen de tol geheeten, gegaan waren, 't zij te Sluis, 't zij in het Vrije.

Wederom luidt het op eene andere plaats: „Een tollenaar van Slepeldamme zal ontvangen van allerhande goed, dat bij schepen door zijne speije vaart, te Aardenburg of te Eecloowaart, ten ware, dat het goed van Damme of Sluis kwame en daar vertold ware: dat goed zal hij vrij laten met het teeken, bewijs, dat hij ontvangen zal. Geviel het echter, dat eenig goed bij wagenen kwame van Damme, of van Sluis, of uit het Vrije, daarvan is hij schuldig tol te ontvangen, omdat het goed buiten mijns heeren vrijheid van zijnen tol geweest is en weder daar binnen komt.” Hoe duidelijk spreekt dit laatste! De koopmanschap was te Damme, te Sluis of in het Vrije aan land gebracht, derhalve buiten mijns heeren vrijhede van zijnen watere. Nu werd het naar Slepeldamme gevoerd, om daar weder naar Aardenburg of Eecloo ingescheept te worden; het kwam dus weder in mijns heeren vrijhede, en derhalve eischte men weder tol.

En verder: Komt eenig goed bij wagenen van Damme te

---

¹ De Denen en Vriezen waren in dit opzigt overal tolvrij, behalve te Damme.

Sluis, het geeft geen tol eer men 't afdoet te waterwaarts: dan geeft het tol. Wij vertrouwen, dat het bovenstaande voldoende zal zijn ter opheldering van de andere plaatsen in ons tolreglement, waar van het besprokene punt sprake is, weshalve we die met stilzwijgen zullen voorbijgaan.

Het vrije wordt door verbinding met het onvrije zelve onvrij: zagen we dit beginsel hierboven gehuldigd, ook uit het volgende blijkt, dat men het, zoo streng mogelijk, op eene enkele geüseerde en gecostumeerde uitzondering na, handhaafde. De tolvrije poorter werd als een vrije beschouwd, in tegenoverstelling van den vreemdeling, den onvrije. Daarom luidt het in ons tolreglement: „Heeft enig vreemd man een schip gehuurd tegen eenen poorter, het schip is tol schuldig, omdat het op des vreemden mans aventure gaat. Voorts, heeft enig poorter een schip gehuurd tegen een' vreemd man, 't schip is tol schuldig, omdat de vreemde man daaraan deelt en te zeggen heeft.” En verder: „Geviel het, dat aan eene groote kogge of hulk of ander schip enig vreemd man deel met poorters hadde, hij is schuldig telker vaart zijnen tol van al den schepe, want hij ontvrijt zijne gezellen, die poorters zijn; voorts, koopt hij enig getouw, mast of zeil, anker, kabel of enig ander getouw, zoo is dat schuldig al te vertollen de vreemde man, want hij is onvrij en hij maakt zijne gezellen, die poorters zijn, onvrij.” Alleen de volgende drie gevallen werden uitgezonderd:

1°. Gevalt het, dat enig poorter koopt enig schip met vreemde lieden gemeen, zoo heeft het geüseerd en gecostumeerd gezijn, dat, alzooveel als de poorter neemt aan 't schip, dat deel geeft niet van het pond groot vier grooten, daar hij zijnen eed toe doet, dat het het zijne is.

2°. Diesgelijks van verschen haring, daar is ook een poorter vrij van in den haringtijd, al zijn zijne gezellen vreemden, 't welk dikwijls gevalt, te Sluis, gezellen, die volgers heeten; omdat zijlieden poorters zijn, zoo is hunlieder deel vrij, waarvan zij geen tol geven.

3°. Diesgelijks mag een poorter vrij zijn deel behouden aan versche visch, al deelt hij met vreemde lieden; zijns zelfs deel mag hij vrijen, dat is: vrij houden, tolvrij maken.

Voorts is te weten, allerhande goed, welkertiere [van welke soort, hoedanig] het zij, deze drie voorzeide stukken uitgestoken, deelen poorters met vreemde lieden, hoe luttel die vreemde lieden aan 't goed hebben, 't goed zal al tol schuldig zijn; want de vreemde lieden ontvrijen altoos de poorters, al ware het van korfharing, om reden, dat het zout, waar de haring mede gezouten is, gemeen is. En aldus is het geüiseerd en gecostumeerd.

Slaan wij thans eenen blik op de vaartuigen, welke in het toreglement vermeld worden.

De schepen, welke daarin worden opgenoemd, kunnen in verschillende klassen gerangschikt worden. De eerste klasse wordt ingenomen door de schepen met doorgaande balken, ook wel groote schepen gebalkt genoemd. Daartoe behoorden:

1°. Evers of Eevers, groote koopvaardijschepen, vermeld in de privilegiën van den lande van Voorne, waar van evers, koggen en hulken gesproken wordt, die 60 lasten harings kunnen voeren. Overigens is ever en het daarvan afgeleide evers-tuig, nevens het somtijds vermelde everschip, nog in gebruik. Een ever is een Deensch jagt met platten spiegel. 't Woord is waarschijnlijk van den zelfden oorsprong als het Engelsche ewer, eene waschkom. Zie o. a. HUYDECOPER, op MELIS STOKES, III, bladz. 98 en 99.

2°. Hulken, zoo even genoemd, groote en zware koopvaardijschepen, volgens KILIAAN, die veel laden kunnen. Volgens anderen waren zij voorzien van een' platten bodem, en later heu of heude geheeten.

3°. Koggen, ¹ eveneens pas genoemd, volgens KILIAAN,

---

¹ In *Het schip; gesprekken over den oorsprong en voortgang van den scheepsbouw, de zeevaart, de verschillende soorten van schepen*, enz., voornamelijk bewerkt door J. J. ABBINK; enz. Amsterdam, M. H. BINGER & ZONEN,

snelle, ligte vaartuigen; van voren en achteren eenigzins rond. Koken bet. in het middelh. een groot schip; het Oud-Fransch heeft Cocan, Coken.

4°. Naveilen of naveelen. Dit woord is ongetwijfeld het zelfde, als het Oud-Fransche *navile*, van 't Latijnsch *navicula*, klein schip of boot.

5°. Torfscepe, d. i. turfschepen.

Tot de tweede klasse behooren:

1°. de hulken;

2°. Koggen;

3°. Naveelen, zonder doorgaande balken. Nevens de kogge wordt, als in éénen adem, het koggeschip genoemd. Welk onderscheid daar tusschen bestaan hebbe, weten wij niet, KILIAAN heeft kogge en kogh schip nevens elkander en verstaat er dus blijkbaar het zelfde door.

4°. Pleiten, aldus genoemd naar hare platte gedaante.

5°. Scouden of schouwen. Bij dit woord verwijst KILIAAN naar pleite. Elders verklaart men het woord door praam,

---

1851, zochten wij te vergeefs naar verreweg het grootste deel der in ons tolltarief vermelde vaartuigen. Wij nemen er alleen het volgende uit over: „In de dertiende eeuw begon de scheepsbouw meer te herleven, en voor zoo verre ons Vaderland betreft, [van Vlaanderen, of dat deel dier landstreek, dat later bij ons Vaderland gevoegd werd, is dus hier geene sprake] komt daarvan den Friezen de lof toe, en het is ook van dien tijd, dat de voorregten dagteekenen, die dat volk later langen tijd in de Sont, in Denemarken en op het eiland Schonen heeft genoten. Dat de scheepsbouw in de dertiende eeuw reeds tamelijk verbeterd was, bewijst deze afbeelding. [Men zie het aangehaalde werk, bl. 102.] Toen had men schepen met twee masten; de boegspriet was uitgevonden en de touwen waren merkelyk beter aangebragt; zelfs was dit laatste zoo wél gedaan, dat, wat de bevestiging der hoofdtouwen, aan de beide zijden van het schip, betreft, dit tot heden toe nog niet is veranderd. Het koggeschip of de kogge, die in de oudste bekende zegels van Amsterdam gevonden wordt, en dat men uit den tijd waarvan wij spreken, afkomstig acht, toont deze volmaaktheid niet, doch heeft ook slechts éénen mast, en het tuig was dat der scheepjes van deze soort; evenwel heeft zij voor en achter verhevenheden of uitgesneden hakborden, en sommigen willen, ofschoon er geen roer aan zichtbaar is, toch eene roerpen daaraan zien.”

In het zelfde werk leest men, bl. 77 en 78, waar gehandeld wordt

hengst, pont, schuit. Het vaartuig zal zijn' naam wel te danken hebben aan zijn' geringen diepgang: schol of schouw wordt hier en daar nog gebruikt met de beteekenis van ondiep. Schietschouwen bezigt men nog in onze dagen als het ijs zwak is.

6°. Zeilschouwen, die nevens de schouwen vermeld worden en tusschen welke slechts een gering verschil zal bestaan hebben.

7°. Barken, wier naam schuit, vaartuig beteekent en nevens barge en barkas nog in gebruik is.

8°. Vlotschepen, vlakke schepen, die veel naar een vlot gelijken. In Oud-Fransche tariven heet het Floschip en Flotschip en beteekent het une espèce de bateau plat.

Al deze vaartuigen betaalden te Damme, bij heen- en weervaart door den tolboom, 8 penningen parisis aan tolgeld, d. i. de helft van 't geen de schepen der eerste klasse schuldig waren, waarbij niet in aanmerking kwam of zij geladen of ongeladen waren, wat wel van invloed was op het tolgeld der volgende schepen.

over de schepen der ouden: „Evenmin hadden zij een roer als het onze, dat aangehangen is en in zijne vingerlingen draait. Hun roer was eene soort van breede riem, welke door een' man achter aan het schip stevig vastgehouden werd. Somwijlen was het met roerbanden vastgehecht, om het daardoor meer sterkte en kracht te geven. Bij groote schepen had men, om dezelfde reden, aan elk einde zulk een roer.” In ons tolreglement lezen wij van vaartuigen, wier roer achteraan, en van zulke, wier roer op zijde was en in ijzeren ringen hing.

De afbeelding van het koggeschip uit de dertiende eeuw, waarvan hierboven sprake is, vertoont dan ook ter zijde, nabij den achterstevan, een' riem met een breed blad, dat door eenen ring hangende, vrijelijk kon bewogen worden. Zouden deze riemen, waarvan men er wel aan elke zijde een zal hebben aangebragt, het roer niet hebben vervangen en hun' oorsprong in het riemroer der ouden gevonden hebben? Door „schepen met het roeder aan de zijde” versta men dan zulke ter zijde aangebragte riemen.

In het a. w. vindt men nog, bl. 107, de volgende onderscheiding: „Een vaartuig, dat aan de zijden nog eenigzins boord heeft, wordt eene zolder-schuit geheeten;” eene schuit, die geheel vlak, en dus zonder boord is, noemt men eene vlotschuit. Of deze onderscheiding reeds in de 13de eeuw was aangenomen, durven wij echter niet verzekeren.

Tot de derde klasse behooren :

1°. de lastagebooten;

2°. de zettebooten; voeren zij geladen heen en weêrom, dan betaalden ze even zooveel als de vaartuigen van de tweede klasse.

Tot de vierde klasse behoorden :

1°. de scuten ¹ of schuiten;

2°. de veerschepen;

3°. de bootkens;

4°. de houteemeers;

5°. de seykens of seykins.

Deze betaalden alle, geladen op- en terugvarende door den tol, vier penningen parisis.

Voor houteemeers leze men: houteemers. KILIAAN verklaart eemer door vaartuig. Als zoodanig komt het dan ook reeds voor in MELIS STOKES *Rijmkronijk*, II, bl. 515. Maar vooral ontmoet men het in de *Lijste en ordonnantie op den Zeeuwschen tol*, A° 1519 vastgesteld en vernieuwd A° 1582. Daarin heet het o. a. „een eemer of schute visch van Santvliet;” „Alckmaer emmers, komende van boven;” „een eemer of waterschip met verschen visch” enz., en nog heden ten dage kent men vaartuigen, bekend onder den naam van emmerzeilen.

Het bovenstaande heeft betrekking op het varen door den tolboom te Damme, en mag daarom in het bijzonder den naam van tolgeld dragen. Buitendien bestonden er nog bepalingen betreffende het varen en keeren binnen het Zwin. Daarvoor waren de groote gebalkte schepen den graaf 12 en den leenknecht 4 penn. schuldig; een schip met „lose boorhingen” betaalde den graaf 8, den leenknecht 4 penn. Men schijnt in het onzekere, wat het bijgevoegde „lose boorhingen” beteekene. Elders heet het „lose boihingen” en wordt het verklaard door

---

¹ In een toltarief van 1199 (A. E. GHELDOLF, *a. w.*, III, p. 47 en 241) worden, bij vergelijking, de schouden of schouwen in de eerste plaats genoemd, als de grootste vaartuigen; daarop volgen de schuiten en scarpoyen; dan de hoborts, herboots, hekbooten, hoekbooten, en ten laatste de vlotschepen.

losse of looze boeijingen, d.i. boegen, gelijk men ook spreekt van looze kielen. (J. AB UTRECHT DRESSSELHUIS, *Oud-Aardenburg en deszelfs handel in het begin der XIVe eeuw*, I, bl. 35 en 36, in de noot.) Op eene andere plaats vindt men „loseboyghe”, dat waarlijk wel wat naar „lose boeghe” zweemt (*Histoire de la Flandre etc.*, par A. E. GHELDOLF, II, p. 444), en daarbij uit een charter van Nieuwpoort van 1163 aangehaald het woord „los-boiat, allège,” dat evenwel geen licht aanbrengt. Waar alles nog zoo onzeker is, mogen ook wij eene gissing wagen. Wij lezen dan: een schip met losse boordinghen. Bij boordinghe verwijst ons KILIAAN naar kruyseringhe, hetwelk, blijkens de Latijnsche woorden, die het verklaren moeten, het best wordt overgezet door dwars- of kruisbalken. De schepen met doorgaande balken vormen dan de eerste, die met losse kruisbalken de tweede klasse.

Verder betaalde eene vare, d. i. een vaarboot, vaarschip, met een aanhangend roer, 8 penn., waarvan de graaf en de leen knecht elk de helft trokken; hing het roer aan de zijde, zoo betaalde de vare slechts de helft. Eene schuit met een boord was den graaf 2 penn., zonder boord 1 penn. schuldig. Eene scarpoise (aldus geheeten naar het riviertje de Scarpe) stond gelijk met eene vare met een aanhangend roer. Eene vischschuit, die met natte netten uit zee terugkwam, was hare „siège”, haar gezetten tol, schuldig; met drooge netten terugkomende, betaalde zij niets. Een wittebroot — eene allerzonderlingste verbastering van oeckeboot, houckeboot, hoekboot, een visschersvaartuig, dat met hoekwant vischte — dat achteraan ijzeren ringen had, die dienden om het roer aan te hechten, betaalde zooveel als eene vare; had het geene ijzeren ringen, dan betaalde het slechts de helft.

We laten nu het tolreglement, letterlijk afgedrukt, met zijne schrijffouten en misstellingen, volgen; daarop geven wij de bovenbedoelde lijst der koopmanschappen, welke in het tolreglement vermeld staan, met enkele aantekeningen; ten slotte wen-

schen wij het oog te slaan op de tolvrijheid van Sluis, om in later tijd te spreken over: Sluis en Iammensvliet, het stapel-regt, de meting op het land, de stapel van den droogevisch te Monnikereede, enz. 't Kan niet anders, of we zullen hier en daar misslagen begaan: wie ze herstellen wil, zal er ons dankbaar voor vinden.

II.

REGLEMENT VAN SCHEEPVAAERT EN TOLHEFFING OP HET ZWIN, VAN DEN JARE 1252.

In nōie beate trinitatis patris filij' spiritus sancti et gloriose virginis marie. amen ¹

Dit es al mijns heeren recht van vlaendren ghevseert ende ghecostumeert in de toolne ten damme ter monkerede en ten houke, ter mude ende ter sluus te slepeldamme. te coxijde te oostbuerch. also een mijns heeren dienstknecht. gheheeten denijs royer ghevroeden ² can ende ghesien heft ontfanghen binnen twee ende twintich iaren van vele toolnaers daer hi mede ghewoēt heeft

Eerst ³ begonnen ten damme ter singnorie ⁴ van mijns heere toolne bome daer alle scepen liden ⁵ moeten die te brughe waert varende ⁶

¹ Dit beteekent: „In den naam der heilige Drieēheid, des Vaders, des Zoons, des Heiligen Geestes en der roemrijke maagd Maria.”

² Vroed bet. wijs, kundig, verstandig; eens dings vroed zijn: met iets bekend zijn, iets weten; vroeden (transitief): leeren, onderrigten, (intransitief) wijs, verstandig zijn, redelijk verstand hebben. Van vroeden, met transitive beteekenis, is gevroeden gevormd door voorvoeging van het versterkende *ge*. De kracht van het woord zal dus wel best van al in getuigen, berigten met volkomen kennis van zaken, opgesloten liggen.

³ De afschrijver vergat hier een oogenblik, al liet hij er ook de noodige plaats voor open, dat later eene versierde hoofdletter zou voorgeklampt worden; daarom lezen wij hier *Eerst* voor *Eerst*.

⁴ Singnorie, van het Fransche seigneurie, heerlijkheid.

⁵ Liden, is volkomen het Fr. passer, voorbijgaan, doorgaan, voorbijvaren, enz.

⁶ Varende staat hier voor varen; wij zullen ook op andere plaatsen het tegenwoordig deelwoord in de plaats zien treden van den teg. tijd der aant. wijs.

So wie sinen last in scepen hogher laet dan .vij. voete boven watre ende .vj. voeten diep verbuert .xx. s. par'

Voort so wie die de vaert beletten sal upwaerds ¹ varende of wtwaerds verbuert xx s. par'

Voort so wie sine stede niet rumen en wille omme de welke de vaert belet sijn mochte verbuert .x. s. par'

Voort so wie eens andermans scip ontmeerset ² wt der stede daer tlegghet verbuert .x. s. par'

Voort gheeft een scip toruen doruarende ten bome .iiij. torve Een scip houts .iiij. ghebont ³ houts. Een scip stroys iof ghescoofde vitsen ⁴ iof bonen .ij. gheboont of scove voort harinc of visch bi daghe bi nachte gheeft harinc of visch ten bome

Voort es te wetene datmen negheen goet dore den boom en laet varen bij nachte dan harinc ende visch. voort appelen peeren ander frucht gheeft altoos yet ten bome na dat scip ghe-laden heeft. voort sal die boomhoudere hebben deen vaert van bruschen biere eene canne biers van .v. stopen van elken scepe dander vaert salse hebben ende ontfanghen die speihoudere voort sal die boomhoudere van elken scepe dorden boom lidende up-waerds iof wtwaerds varende nemende ⁵ eenen pant dat es een cleet wtghesteken die ydel sijn. vry porters van hulst van axele tsaeftinghe of andre poorters als hier na staen sal ende alle de pande sal die boomhoudere in die toolne bringhen of sent hem die toolnare een teeken tem ⁶ bome daer mede gheeft hem die boomhoud'e hare panden als sij vertoollent hebben Ende tekin toghet voort met allen ghetiden gheeft de boom-

¹ Upwaerds, bet. de vaert op naar Brugge; wtwaerds, uitwaarts, naar buiten, naar zee, is het tegenovergestelde.

² Ontmeerset staat hier voor ontmeeret, met de niet ongewone inlas-sching der s. Nog is een meerpaal een paal waaraan, een meertouw een touw waarmede men een schip vastlegt. KILIAAN heeft dan ook: ontmeeren, ontmaeren het schip: solvere navem, a terra navis convellere funem.

³ Ghebont, gheboont, van binden, bet. een bundel, een bos.

⁴ Ghescoofde vitsen zijn wikken, in schoven gebonden.

⁵ Hier staat nemende voor nemen. (Zie bl. 22, ⁶.)

⁶ Tem staat hier voor ten.

houdere den toolnare over sine teekine die hi de vloet ontfanghen sal hebben ¹

Voort trechte van mijns heeren weggehuse ² ten damme so es. So wie eenich goed doet wegghen ten damme. elkerlijc copere ende vercopere essculdich up dat ³ sij beede vremde sijn van elker waghe of van elken honderden daer ment bi honderden wegghet elkerlijc .iij. d. ⁴ parise poorters .ij. d. Ende hiermede ne gheuet tgoet anders ghene toolne Ende eist int papier van der toolne ghescreuen het es sculdich daermede quite te sine

Voort die stede van den damme voort elsx ⁵ dinxendaghes in de weke marctdach van corne ende sulc dinc datter maerct

¹ Dit laatste zouden wij, onder verbetering, aldus lezen: „Voorts zal de tolboomhouder van elk schip, door den tolboom varende, opwaarts of uitwaarts varende, een pand nemen, dat is: een kleedingstuk, uitgenomen van die schepen, die ledig zijn of van tolvrije poorters, als van Hulst, Axel, Saaftinge of andere poorters, als hierna staan zal, en al die panden zal de boomhouder in den tol brengen; of zendt hem de tollenaar aan den tolboom een teeken, een tolbriefje, dan geeft hun de boomhouder hunne panden terug, als zij vertold hebben, gelijk het tolbriefje aantoont. Voorts geeft met elk tijt de tolboomhouder den tollenaar de tolbriefjes over, die hij met den vloed [als de schepen opwaarts voeren] zal ontvangen hebben.” Wij stellen ons de zaak aldus voor: De boomhouder bragt de panden in het tolhuis; dáár ontvingen de belanghebbers, na dat zij den schuldigen tol voldaan hadden, hunne kleedingstukken terug. Het pand, hun afgeëischt, strekte dus als ten onderpand, als ten waarborg voor hunne betaling; ontving echter de tolboomhouder reeds aan zijnen tolboom, vóór hij nog de ontnomene kleederen in het tolhuis gebragt had, het schriftelijk bewijs, hier teeken, elders briefken genoemd, dat de schipper den schuldigen tol voldaan had, dan was het hém vergund de panden terug te geven, wat anders door de hand des tollenaars geschieden moest. Al de tolbriefjes, die de boomhouder met den vloed ontvangen had, leverde hij elk getij den tollenaar over. Dat het tolbriefje hier teeken, elders briefje genoemd wordt, komt daaruit voort, wijl op het tolbriefje het teeken, het stempel, het zegel van den tol moest afgedrukt worden.

² Weeghuys, dat is: de waag.

³ Updat = indien.

⁴ D. = *denarius*, penning. O. = *obolus*, halve penning, hallinc. S. = schelling. Wij hebben de streepjes, waardoor deze letters gesneden zijn, in den tekst weggelaten.

⁵ Men leze elx of elcs.

comt dat ne gheeft gheene toolne want die toolne heefter over elcs iaers .vij. ℥ parise die de toolne ontfanghet heuet van houden tijden met mijns heeren rente ten damme omtrent .liij. ℥ paris. siaers datter toolne toebehorende es

Dit es van alrehande goede dat een toolnare van den damme essculdich tonfanghene ¹.

Eerst alrande waghene die gheladen comen ten damme elc paert essculdich .o. laden de waghene enich goed weder wt te voerne so gheeft elc paert weder een hallinc ende alrande goet es sculdich toolne also hierna ghescreven staat voort gheeft een toolnare van elken waghene een teekin al si vertolen daer mede liden sij tote allen poorten ten damme want telker poorten es gheset een die de teekine wacht sonder te coolkerke waerd vorde toolne ²

℥ Begonnen van allen scepen.

Eene pleyte. of scoude. kogghescip. zeylscoude. barke. vlotscip. naueil. koghe. of hulc. van upvaerne te bruceghewaerd so beyt ³ de toolnare sine toolne te ontfanghene tote die scepe weder ute comen. maer alt goet gheeft toolne eer vpwaerds vaert. jof eert huutwards vaert. Alle dese voors. scepe als si huut comen vpdar si negheene doorgande balken en hebben es elc voorseit scip sculdich .vij. d. par. dat es te wetene .iiij. d. par. der toolne. ende .iiij. d. par. den leenknechte. dese .iiij. d. doet men in een gat besiden ghespleten van der toolne ⁴. twelke der toolne

¹ Lees: ontfanghene. 't Spreekt van zelve, dat wij onmogelijk alle kleine misstellingen kunnen aanwijzen.

² Dit laatste lezen wij aldus: „Voorts geeft een tollenaar van elken wagen, als zij [hem] vertellen, een tolbriefje; daarmede gaan zij tot alle poorten te Damme, want aan elke poort is iemand gezet, van wege den tol, die de tolbriefjes wacht, d. i. waakt, dat geen onvertolde goederen doortrekken, uitgezonderd te Coolkerke-waart, dat is, op den weg naar Coolkerke.

³ Beyt, van beiden, toeven, wachten.

⁴ „Deze vier penningen” zoo lezen wij „werpt men in een gat [de opening van eene bus] ter zijde van den tol aangebragt.” Spliten had oudtijds ook de betekenis van afscheiden, afzonderen. (Zie de Woordenlijst op

toe behoort diet van ouden tiden sculdich sijn te hebbene.

Voort alrande scepe. kocghen. hulke. eeuers. torfscepe of nauele met doorgaenden balken sijn sculdich elc scip .xij. d. par' der toolne ende den leenknechten .iiij. d.

Voort een seykijn in de ghentsche leye ¹ comende ten damme gheladen .ij. d. par' varet te brughe de toolnare beit tote dattet wt comt sine toolne te ontfanghene voort ladet soykijn eenich goet weder wtwaerds het es weder .ij. d. par' sculdich alst wt comt gheuet van up ende van wt .iiij. d. par' voort alt goet dat die soykijns pleghen te ladene dat gheeft sine ghesette toolne als hierna staet ghescreven. ende daerof pleghet die tolne een brieuekijn te scriuene. ende een teekijn van der toolne daervp bese ghelt twelke ontfanghet een cnape die daertoe gheset es ten ghentscen hoofde. comet soykin ydel het es niet sculdich varet ydel wtwaerds het en es niet sculdich. voort een scute of een veerscip of een houteemeer of een cleene bootkin upwaerds varende gheeft slichts ² up dat ghelade .ij. d. par' comen si weder wt gheladen .ij. d. weder ydel varende niet voort een lastageboot jof zetteboot .iiij. d. par' gheladen upwaerds comen si weder wt gheladen so gheuen si weder toolne .iiij. d. par' ydel niet. voort heeft eenich vrent man eenich scip ghehuert tieghen ³ eenen poortere tscip es toolne sculdich omme dat up suremetsmans aventure gaet. voort heeft eenich poortere ghehuert .j. scip tieghen eenen vrenten man tscip es toolne sculdich om dat die vrent man daer an deelt ende te segghene heeft.

Voort hebben .ij. ghesellen een ⁴ .l. scip ghehuert deen es poortere dander vrent. de vrent gheeft van .ij. d. par' ⁵ dat .v. miten. so gheeft de vrent .iiij. miten twelke vele ten damme

---

Der Leken Spiegel, bladz. 607.) Laat men deze beteekenis hier gelden, waarvoor wel het eene en andere pleit, dan leze men aldus: „deze vier penningen werpt men in eene opening ter zijde, afgezonderd van de gewone tolgelden.”

¹ De Lieve, die van Gend naar Damme stroomde.

² Slichts, de Vlaamsche uitspraak van slechts.

³ Tieghen = tegen, van.

⁴ Dit een is overtollig.

⁵ Wij zullen verder de verkorting par' door par. aanwijzen.

gheualt van scuten of van veerscepen. voort gheuielt dat an eene grote kocghe iof hule of ander scip eenich vreemt man deel met poorters hadde hi es sculdich telker vaert sine toolne van alden scepen want hij ontvriet sine ghesellen die poorters sijn. voort coopt hij eenich ghetouwe mast of seil. anker kabel. of eenich ander ghetouwe so es dat sculdich dat al te ver-toolne de vremde man want hi onvri es ende hij maect sine ghesellen die poorters sijn onvry ende van elken. g grō dat cost .iiij. inghelsche. es de vercopere vremde ooc ghelt hi van elken g grote .iiij. inghelsche twelke vele pleghet te ter sluus int water.

Voort alrande scepe die men vercoopt wat dat ¹ binnen mijns heeren toolne al waren si vercocht in vremden landen twelke dicwile ghevalt die van campen ende van harderwije te winter tiden als sij thuuswaerds varen ende laten hare scepe up die wase ² ter sluus int water of ten houke te wintersa-

¹ In dezen regel is blijkbaar een woord uitgevallen. Welligt moet men hier het wordeken zij inlasschen.

² De Wase. Zie deze *Bijdragen*, III, bladz. 109 en 110; IV, 387 vv. — Te Sluis strekte zich de Wase — het op- of aangeslijkte deel van den Vliet — in later' tijd van de Sint Jorispoort, nabij het kasteel, tot aan de binnenhaven of turf-vliet uit. Het „Waseghelt” was een regt, dat door den graaf van Vlaanderen gegeven werd, ongetwijfeld wegens het liggen der schepen op deze Wase. Aan de oudste rekening der oude grafelijke domeinen, die 't ons mogelijk was te raadplegen, die van 1555 op '56, ontleenen wij de volgende aantekeningen: „Du droit de passage en l'eau à l'Ecluse que Jean Danckaert souloit tenir à ferme pour x. £ par an. Le dit droit est de piécha transporté à ceux de la ville de Bruges, comme appert par les lettres de ce faisant mention, enregistrées en la chambre des comptes à Lille, commençant en Juillet 1495, folio 260, 61 et 62. Pour ce, ici . . . néant.”

„Du droit de Wazegeld en l'eau à l'Ecluse que Leurens Pierre souloit tenir à ferme pour xlii £ par an. Le droit est,” etc. Wat de afleiding en de beteekenis van het woord Wase betreft, daaromtrent leest men in *De navor-scher*, 1858, n°. 2, bl. 53, het volgende:

„Stekgrond, waas- of wasige grond (VII, bl. 319, vr. 375). Waes is bij KILIAEN, bij WIAEDA, *Altfr. Wörterbuch*, en anderen, *limus*, *coenum*, *lutum*, slijk, modder. In de *Rhetoricae wercken* van A. DE ROEVER Bruggelinck, die omstreeks 1467 geleefd heeft, leest men bl. 73: „de olye en sal niet meer baten dan wase.” In eene oude Nederl. vertaling van het N. Test. komt het

ten ¹ van vercopene of van settene deen gheselle tieghen den andren van elken £ grote elkerlijc copere ende vercopere es sculdich .iiij. grote van allen manieren van scepen groot of cleene. voort sijn sij sculdich de ghesette toolne van den scepe. voort sijn sij sculdich elkerlijc copere ende vercopere die scepe copet of vercopet den leenknechten elkerlijc .vj. d. par. bi also dat enich scip dat vercocht es gheldende bouen eenre marc dat es .xxxij. grote gheldet min dan eene marc sone eist ne gheenen leenknecht sculdich. voort gheuallet dat eenich poortere copet eenich scip met vremden lieden ghemeene so heuet gheuseert ende ghecostumeert ghesijn dat also vele als die poortere nemt ant scip dat deel ne gheeft niet van den £ grote .iiij. grote daer hi sinen eed toe doet. dat sine es. dies ghelijx van verschen haringhe daer es ooc een poortere vry van toolnen in de harinc tijt al sijn sine ghesellen vremde twelke gheualt dicken ² ter slaus dat ³ ghesellen die volghers heeten omme dat sij poorters sijn so

woord Joh. IX: 11 (14, 15) insgelijks voor: „doe seiden si hem, hoe syn dine oghen open ghedaen. Hi antwoorde, die mensche, die Ihs hiete, maecte wase ende smeerde mine oghen.” Bij de Friesen schijnt het woord bijzonder in gebruik te zijn geweest. *Wiet* en *weasig* is bij hen *nat* en *slijkerig*. Het woord *wease* vindt men bij GILBERT JACOBS, alsmede het werkwoord *weasen*, d. i. *in het slijk omwroeten*, gelijk ook *weasig*, *slijkerig*, dat men aantreft in een oud Friesch spreekwoord: berint de weasige voet eat, de ieskige neat, d. i. beloopt de slijkerige (naarstige) voet iets, de asschige (stilzittende) niets. Te *Leeuwarden* is eene bekende buurt, de *Wease* geheeten, die van haren voormaligen slijkerigen grond haren naam ontleend zal hebben. Aldaar is ook eene steeg, die, eertijds niet bevolerd, maar later bestraat, thans nog den vroegeren naam van *de Modder* draagt. Den naam *Wease* draagt nog eene thans fraai bebouwde straat in het dorp *Oldeboorn*. Bij de zeelieden is nog algemeen bekend *waasgrond*, d. i. *slijkerige grond*, waar men niet kan ankeren, in tegenstelling van *stekgrond*, *vette grond*, waar het anker houdt.

„Verg. WASSENBERGH, *Taalk. Bijdragen tot den Frieschen tongval*, d. I, bl. 113; ЕРКЕМА, *Woordenb. op G. J.*, bl. 524; HOEUFFT, *Oudfr. spreekwoorden*, bl. 33.”

„A. Wh.”

¹ Wintersaten, ook wel winterlaghe geheeten: eene veilige ligplaats voor de schepen in den winter. De woorden zate en lage zullen wel gevormd zijn van het imperfectum van zitten en liggen.

² Dicken = dikwijls.

³ Dat zal hier wel overtuigend zijn.

es haer lieder deel vry daer si of gheene toolne en gheuen dies ghelijcs mach een poortere vry sijn deel behouden an verschen vissche al deelt hi met vremden lieden. sijns selues deel mach hi vrien. voort es te wetene alrande goet welker tiere ¹ dat si dese drie voorseit sticken wtghesteken deelen poorters met vremden lieden hoe lettelt dat die vremde liede ant goet hebben tgoet sal al toolne sculdich sijn want die vremde lieden ontvrien altoos die poorters al waert van coorfharinghe bi redenen dat tsout daer die harinc mede ghesouten es. ghemeene es ende aldus est gheuseert Ende ghecostumeert. voort gheuallet dat yement sine kockhe iof een ander scip doet brawen ² of vernaghelen so es hi sculdich van elken .℥. grote dat costen sal .iiij. inghelsche. tpont grote. maer gheuallet dat iemene een nieuwe scip doet maken binnen der vrieden van mijns heeren toolne ³ dat es sculdich van elken .℥. grote. iiij grote also hier voren staet. gheuele ooc dat iemene den andren leuerde een scip tote binnen mijns heeren vriede van der toolne van yewers ⁴ buten comende dat soude ooc toolne gheuen na dat ghecost hadde iof dat werdich was als de toolne gheset es ende dies ghelike eist van eenighen andren goede dat ghelevert sijn mochte binnen mijns heeren vrieden elc goet es sculdich sine ghesette toolne. voort es te wetene dat mijns heeren vriede van sijnre toolne es ghelegghen tote moolnaers banke int zwin varende westwaert te inghelant te spaengen te noormandie waerds tote moolnaers banke. ende

---

¹ Tiere is een oud vrouwelijk zelfstandig naamwoord, dat groeiing, oprijzing, gebaar, manier, soort, en door verdere afleiding aard beteekend. Welker tiere zal hier dus wel zijn: van welke soort. Tiere leeft nog in goeder-tieren, het gewestelijke armetierig, gelijk men oudtijds had zieketierig, enz.

² Brawen = braauwen, breeuwen, kalfaten, de reten van een schip met werk digt maken.

³ Wie ziet hier niet in zijne gedachten de scheepstimmerwerven oprijzen aan de boorden van den Zwinboezem? — Op het eind der 14de eeuw timmerde men nog kleine vaartuigen buiten de Westpoort te Sluis, aan den voet van den Brungheersdijk.

⁴ Yewers, nog voortlevende in het gewestelijke ievers, ieverans, d. i. ergens.

te brabant te hollant zeelant waerd varende. tote den vloere streckende weder tote den cruce bi der moolne tusschen brughe ende damme in doude vaert wat hier binnē gheualt gheeft sine ghesette toolne. voort als eenich scip comt wt vremden lande ende eenich goed loost of laedt iof looft iof biet te copene ende weder wech varen wille met eenighen goede dat hem blijft so eist al toolne sculdich. vercopet niet. noch losset noch louet. noch biedet niet te copene sone eist niet sculdich. voort als enich scip gheladen met goede twelke al vertolent es wt zeylt omme in vremden lande te vaerne ende bi storme van wedere iof bi contrarye van winde weder comen moet binnen mijns heeren toolne dat scip mach licghen binnen mijns heeren vriede ende copen vitaelge ¹ tetene ende te drinkene zonder vertoolnen ende sceps ghetouwe. anker. cable. of ander ghetouwe omme .iiij. inghelsce elc .℥. grote van toolnen. maer gheuielt dat hi eenighe coopmanscepe loste iof loede so moest alt goet dat scip in hadde toolne betalen wt ghesteken die van oostlant ende van campen ende van castele wt spaengen die vriede van minen heere beseghelt hebben dat als sij eens vertolent hebben ende bij fortse van wedere of bi contrarie van winde weder in comen dat si moghen lossen ende laden sonder meer te vertoolnen tgoet dat si eens vertolent hebben. maer laden si eenich nieuwe goet daerof gheven sij hare ghesette toolne. voort alrande ander coopliede gheuen toolne als voorscreuē es comen si weder binnen mijns heeren toolne dat sijn inghelsche scotten vlaminghe hollanders zeelanders ende so wat andre die de vriede niet beseghelt en hebben. voort een ydel scip niet bringhende niet ladende es niet sculdich voord een harinscip comende met natten netten up dat in die see ghedreuen heeft het es sculdich sine ghesette toolne alst voorscreuen es. voort alrade ² goet dat ten damme vertolent es bi watere wt comende ne gheeft in ne gheene van den cleenen ³ toolnen niet alwaert dat sake dat ment update

¹ Vitaelge, Fransch victuailles, levensmiddelen.

² Voor alrande, allerhande.

³ Damme komt hier voor als de plaats, waar de groote, de hoofdtol ge-

ter sluus het ne ware neghene toolne sculdich van vpdoene maer als ment van der sluus of doet int water so hiest ter sluus toolne sculdich iof comt enich goet bi waghene van den damme ter sluus het ne gheeft ne gheene toolne eer ment of doet te watere waerds dat gheuet toolne gheuele dat ment bi waghene voerde van den damme iof van der sluus iof uten vrien te slepeldamme het soude al toolne gheven omme dat buten mijns heereren ¹ vriede ghesijn adde dat es die stede van d' sluus iof tlantscip van den vrien ². voort alrande goet dat ten damme varen wille al wart ghecocht ter sluus int water dat sal ten damme vertoolnen elkerlijc copere ende vercopere also hierna ghescreuen staet wat elc goet sculdich es.

Voort es te wetene dat alrande goet wijn pec ter ³ asschen tonharinc ende al tgoet dat ten damme ten stapele in die stede blijft daer toe es gheset een cnape van der toolne die alle die die ⁴ scepe scriuet die dore den toolneboom niet ne varen die bringhet hij voor den toolnare dan comen die coopliede ende de werden ⁵ daer si thuus sijn of haer lieder cnapen ende doet scriuen int papier van der toolne ende alst goet vercocht es iof als die toolnare die lieden ontbieden wille so gheuen ⁶ hare ghesette toolne alshierna staet ghescreuen.

Voort doet eenich coopman sijn goet in kelnars ⁷ ten damme hij en come binnen den derden daghe ende doe sijn goet scriuen of vertoolne wordt yement hier mede bevonden hi sal also dicken als hijt doet verburen .iij. ℥. par. ende dobbel toolne van den goede.

---

vestigd was. De overige, in het hoofd des stuks vermelde tollē, worden cleene, kleine tollē genoemd. 't Is echter niet duidelijk, of men Sluis ook daaronder rekende.

¹ Lees heeren.

² Men zie wat wij hiervoren (bladz. 14—16) gezegd hebben omtrent de vrijheid van mijns heeren tol. Men zal hier aldus moeten lezen: „het zal al tol geven, omdat het buiten mijns heeren vrijheid geweest had, dat is: in de stad Sluis of in het landschap van den Vrije.

³ Ter = teer. De West-Vlamingen zeggen nog: terre.

⁴ Het tweede die is overtollig.

⁵ Werden = waarden.

⁶ Men voege hier het woord si in.

⁷ Kelnars = kelders.

Voort comt enich coopman die eenich goet coopt ten damme ende dat laet ligghen sonder vertoolnen in kelnærs bouen den derden daghe also dicken als hi daermede beuonden sal sijn hi sal verburen .iij. ℥. par. ende dobbel toolne van den goede.

Voort lijt yemene iof dorevaert die toolne ontvoert iof verlochēt of ondraghet in eenighe stede daer mijns heeren toolne ghelegen es ¹ also dicken als hi daer mede beuonden sal sijn sal hi verburen .iij. ℥. par. ende dobbel toolne van den goede.

℥ Van alrande dranke Ende andre vaten of tonnen

Een stic wijns groot of cleene al hilt ² niet meer dan .ij. stoop .iiij. d. par. een tonne aysijns .iiij. d. een tonne veriuus .iiij. d. een tonne of een vat pommade of siders .iiij. d. een tonne biers .j. d. een tonne meeds .ij. d. j. tonne aels .ij. d. een vat of eene pipe aels iof eene pipe pipen biers .iiij. d. een tonne bekers .iiij. d. een toonne ghists een .d. voort. zeem. olye. honich. smout. smeer. roet. botere. lecmoes. stael. yser. osmont. doorvarende elke tonne van desen voors. goede es sculdich .iiij. d. par. gheuele dat zeem vercocht ware ten damme elc auot es sculdich .o. tvat hout .xxiiij. hauot dat es .xij. d. tvat.

Voort gheuele dat eenich smout vercocht ten damme ter sluus int water iof in eenighe cleene toolne elkerlijc copere ende vercopere es sculdich van elker tonne smouts .viij. d. par. voort vaten iof tonnen daer eenich fruct in es. es men. sculdich te vertoolne bider cople elke coppele diere in es .iiij. d. par. voort vaten of tonnen iof manden iof balen daer halsberghoelen of platen in sijn elk halsberghoel .iiij. d. elke plate .ij. d. par.

Voort vaten daer amandelen iof rijns in es tvat es sculdich .xij. d. par. de pipe .vj. d. par. vaten daer eenich ander goet van ghewichten in es so gheeft elke kerke dat es .iiij^o. weghens .iiij.

¹ Dit lezen wij aldus: „Voorts, gaat iemand door, of vaart iemand door, die den tol ontvoert, of verloochent of ontdraagt, in eenige plaats, waar mijns heeren tol gelegen is.”

² Hilt = hield het. — Men zie, wat den naam, de maat en de hoeveelheid der koopwaren betreft, de hierna volgende naamlijst.

d. par. Eene tonne asscen .ij. d. een tonne tonne ¹ pees een tonne ters .ij. d. een vat weets .iiij. d. een vat caerden .iiij. d. een tonnekijn mostaerds hoe groot hoe cleene .iiij. d. par. hoe vele clene tonnekinne mostaerds in een vat of in eene tonne waren elc tonnekijn datter in ware es sculdich .iiij. d. par. dat sometijts gheualt te scotten lande waerd.

¶ Van alrande ysere ende metale ende van loode

Een hondert yzers iof een quintael spaenchs ² yzers es sculdich .j. d. een hondert bacysers iof catteribben es sculdich .xij. d. een hondert sekelen .iiij. d. een l .ij. d. een xxv .j. d. eene grote scare .j. d. een meese copers .j. d. een dulent copers onghemeeset .vj. d. par. een sticke tons ³ .ij. d. een stic loads .ij. d. maer ghegoten lood de waghe eenen d. eene waghe latoens .ij. d. eene clocke .iiij. d. eene scelle .ij. d. een pot ketel beekin antvat panne iof lauoor coperin of metalen eenich dat cost .ij. s. ende .vj. d. par. o. dat cost .v. s. par. j. d. dat cost .x. s. par. .ij. d. dat cost .xxv. s. par. .iiij. d. dat cost .xx. s. par. dat es sculdich .iiij. d. ende daer bouē teenen core ghecocht in eenen hoop .iiij. d. eene meese of eene bale baterien .iiij. d. een haenbilt .iiij. d. een tonne yzers of staels .iiij. d. een pac zweerde .iiij. d. esser .v. iof .vj. te hope onbeslegghen .ij. d. messen of kniuen onbeslegghen .ij. d. een alsberghoel .iiij. d. alle cleene stics te wetene gorgieren mijnsysere ende sulke stics in tonnen of in manden elke tonne of mande .iiij. d. par. een plate .ij. d. ghe-maecte ankers van elken ¶ grote .iiij. inghelsche.

¶ Van alrande balen.

Eene bale acolissiehouts ⁴ iof roets iof smeers es sculdich .ij. d. par. eene bale ghemaelre meeden .iiij. d. eenen sac groenre meeden .ij. d. een gote meeden in een scip .ij. d. een waghē

¹ Het tweede tonne is overtollig.

² Lees: Spaenschs.

³ Lees: tins.

⁴ Men heeft later de a van dit woord doorgehaald.

gheladen met meden .ij. d. ende elc paert .j. o. een scip gheladen met hoye .ij. d. een scip met stroye of ghescoofde vitsen of bonen .ij. d. par.

Voort een waghen commende ten damme met hoye .ij. d. ende elc paert .o. eene dosine matten van dorderecht comende van biesen ghemaect .ij. d. voort horden die costen bouen .v. s. par. .ij. d. manden die bouen .v. s. par. ghecost hebben of roeden .ij. d. eene tafele .ij. d. en ¹ lijs .ij. d. roedine kannen .ij. d. Eene dosine ghieters .ij. d. voort een bale spaenschs was .vj. d. par. een boden oosters was .iiij. d. par. een stic was hoe cleene dat es vp dat coste .v. s. par. so eist sculdich .ij. d. par. voort was sine keersen die kosten bouen .v. s. par. sijn sculdich .ij. d. par. sijn sij in eene scrine of in eene tonne .iiij. d. par. eene bale ghinghebaers pepers suffraens sukers amandelen of rijs of eenich ander cruut wat crude dat sijn mach es sculdich .iiij. d. par. een cleene sacsijn van desen vors. crude up dat ghecost heeft .v. s. par. het es sculdich .ij. d. par. een broot sukers .ij. d. par. eene jarre olyen of eene thonyne of lymoenkijn ghesouten of groene ghingebaers. elke jarre of pot es sculdich .ij. d. par. vort eist gheusiert eene bale comijns weghende bi .v^e. gheeft .v. d. beneden .iiij^e. tusschen .iiij^e. ende .iiij^e. .iiij. d. vort aluun weghende tusschen .ij^e. ende .iiij^e. es gheuseert .iiij. d. de bale woughe aluun beneden .ij^e. hoe lettelt dat woughe up dat coste .v. s. par. het es sculdich .ij. d. par. voort een merseman die in sine merse taflet of sac of pacskijn selue besleggen. heeft daerin sijn alrande cruut elk sacsijn dat ghecost heeft bouen .v. s. par. es sculdich .ij. d. sijnre ooftcleedere in .ij. d. esser was in .ij. d. esser zide in .ij. d. sijnre sindael of faestaen of bokeraen elc stic .ij. d. een alf .j. d. sijnre saergen die costen bouen .x. s. par. .ij. d. benden costende ² of salonen elc. o. een bangleet .ij. d. xij. ouertoghen of cussintiken. .ij. d. vj. ouertoghen. j. d. iij. ouertoghen. j. o. esser ander gheminghede merse. messen. scaren. tasschen. hant-

---

¹ Lees: een.

² Lees: beneden costende, d. i. minder dan tien schellingen.

scoen. buersen. riemen. twijn. naelden. spellen. onbeslegghen. ij. d. den hoop beslegghen .iiij. d. voort gheuele dat pacs of balen ghe-maect van packers van brughe diere toe gheset sijn met laken kaneuets lijnwaets fustane bokeraen. side of sindael of sidine cleedere elc pac of bale es sculdich .iiij. d. par.

Voort als in zacs uutcomt of door lijt yemene daerin heeft voederse elc bont voeders of lammerin swert of wit elc es sculdich .ij. d. een half .j. d. een caproen voeder .j. d. voort alrande balen die wt vrendē lande comen met pilterien of andere vellen sijn sculdich .iiij. d. de bale eene kiste zeepen .iiij. d. eene kiste gras .iiij. d. eene bale cotoens of catoengarens .iiij. d. een hondert zeepen .ij. d. ¹ tobbe .j. d. een half hondert of watter min es in een tobbekijn .j. o. een cople fighen of rosinen .iiij. d. een halue cople of een quaertroen .ij. d. fruut in vaten of in tonnen de copele .iiij. d. par. eenen sac lyninlakens of gharens doervarende .ij. d. beslegghen met coorden .iiij. d. voort es lijnwaet canevels of wadmael ten damme vercocht in eenich van den toolnen thondert es sculdich .iiij. d. tvichtich ellen .ij. d. de .xxv. ellen .j. d. eenen sac wullen groot of cleene die bouen .v. s. par. ghecost heeft .ij. d. eenen sac garens .ij. d. eenen sac vlas .ij. d. eene meese vlas .iiij. d. een ghebont of een steen oosters vlas of een half bont .ij. d. par. een vat of eene tonne vlas. doervarende. .iiij. d. maer oosterlinghe in vaten of in tonnen int Zwin vlas dat bi bonden quam elc bont .ij. d.

Voort een laken bi hem of inghels sarc es sculdich .ij. d. par. een alf of .xv. elnen .j. d. een rolle baynais .ij. d. een halue rolle .j. d. die grote rollen haren .ij. d. die cleene rollen .j. d. eenen sadel .ij. d. vele in sacs of in manden elc sadel .ij. d. breidele of harnasch van sadelen de manden .ij. d. die tonne .iiij. par.

© Van huden Ende alrande vellen

Die dakere es .x. die sijn sculdich .j. d. par. so wat daer min

---

¹ Men voege hier het woord eene in.

es elke huut of vel es sculdich .o. dit es te wetene ossine coyene calueren gheeten bucken heeline hertine salevellen. maer elc salevel gheuerwet es .o. j°. vachten van knippinghe .iiij. d. een vichtich .ij. d. een .xxv. j. d. beneden een .o. een pac of scimmeese van desen voorseiden. of eenich ander ruware .iiij. d. vercocht binnen mijns heeren toolne de drake .j. d. een dosine cordewaens of besaens .ij. d. een halue dosine .j. d. beneden elc vel .j. o. een dosine rootlooschs .ij. d. eenen sac comijnsvellen ¹ of haseuellen .ij. d. eene bale .iiij. d. een hondert conijnsvellen vercocht binnen mijns heeren toolne .ij. d. eenen sac graeuweres .ij. d. eene kiste of eene meese graeuweres .iiij. d. een oottersvel ². elc .j. o. spaensche huden droghe ghebonden elke bont ghebonden of traka ligados also sijt heeten de spaengaers .iiij. d. sijn si onghebonden de dakere .j. d. voort natte huden de dakere .j. d. par.

¶ Van alrande beesten.

Een paert eene meerye eene coe een osse een calf es sculdich .ij. d. par. een scimminkel .ij. d. een bare .ij. d. een hart .ij. d. een leuende swijn scaep gheet buc lam .o. elc. comen vriesen of denen met paerden of hossen binnen mijns heeren vryeden als si upslaen te coxijde te oostbuerch of te slepeldamme iof ter sluus sine sijn niewer toolne sculdich dan ter toolne ten damme. daer si den stapel houden. gheuele dat hollanders. zeelanders eenigherande die onvry sijn sloughen paerden of andre beesten up te oostbuerch te coxide te slepeldāme of ter sluus sij moesten toolne betalen daer si up sloughen. quamen si weder binder toolne van den damme si moesten weder toolne ten damme betalen. bi redenen dat si buter toolne gheleden ³ ter sluus ende int vrye. sident ⁴ dat si vertoolleden een tonne vleeschs .iiij. d. een vlec .o. een zwijn .j. d. par.

¹ Lees: conijnsvellen.

² Lees: oottersvel.

³ Gheleden, het imperfectum van liden: gingen.

⁴ Sident = sedert, sinds.

¶ Van alrande vissche

Een hondert cabeliaus zalms daerof es gheuseert tgrote hondert .vj. waerf .xx. voor tondert. de toolnare neemt van den cleene honderden .iiij. d. par. van den half honderde .ij. d. van den .xxv. j. d. voort es cabeliau vercocht int water bi hoops. elc hoop die bouen .v. s. par. ghelt gheeft .ij. d. dies ghelijcs zalm comende wt hollant of wt scollant ¹ elc hoop gheeft .ij. d. een hondert stocuischs .iiij. d. een hondert screien .ij. d. een hondert darchs cleens derchs .j. d. drochs wulwassins dorchs .iiij. d. een hondert rochen of toelgen .j. d. droghe si sijn vercocht nat int swin elc hoop .ij. d. j. hondert slelvisch ² .ij. d. een hondert snouken of carpers .ij. d. een dusent harinx .j. d. een tonne of eene kindekijn of een quartroenkijn harinx .j. d. eene meese drochs harinx. een d. een dusent makereels .ij. d. een dusent paeldinchs .ij. d. een hondert herders .ij. d. een maerzwijn .iiij. d. een stuere .iiij. d. een tonne vetuiscchs .iiij. d. eene mande vetuiscchs .ij. d. een stic vetuiscchs dat bouen .v. s. par. coste .ij. d. eene cleene mande of een baerlekijn wijtincs spierinc of platuisch .o. voort alrande manden daer sulc visch in es elc ore gheeft een .o. een dusent willox .j. d. varen si ten damme dore sonder sonder ³ int zwin vercopen bi dusent de hoop ghesturt int scip .ij. d. bi manden na dat die mäden sijn ende hier te voren gheseit es. voort visschers van binnen ghate ⁴ ter sluus int zwin

¹ Lees: Scotland.

² Lees: scelvish.

³ Dit sonder is overtollig.

⁴ Door de visschers van binnen ghate, binnengaats, verstaat men hen, die binnen den mond van de haven of van de zeegaten wonen, in ons geval het Zwin. Daartoe behoorden die van Reigersvliet, Nieuwersluis, Kadzand, Knocke en Coxijde. Reigersvliet was een dorpje, noordwestwaarts van Mude gelegen, aan den mond van het stroompje de Reigersvliet, waar dit zich in het Zwin stortte. Knocke en Kadzand, dat wel het zelfde zal wezen als „ketsant”, zijn nog in wezen. Van Coxijde was reeds meermalen in deze *Bijdragen* sprake. Nieuwersluis noemden wij als ter loops (*Bijdr.* III, bl. 155). 't Was, blijkens den ommelooper van de Oude Yve, in die watering gelegen, in het 94^e en 95^e begin, waar de haven van Nieuwersluis vermeld wordt.

gheuen telker zeeuaert vanghen si vele vaghen ¹ si lettelt ² eenen vlaenschen ³ groten van elker zeevaert dat sijn die van reyghersvliete die van nieuwer sluus die van knocken van ketsant van coxijde. voort alrande visschers gheuen bi hoops die hoop .ij. d. te wetene een hondert verscher rochen ouer een hoop .j°. sceluisch. een hoop. een hondert ghullekins ionc kabeliau .ij hoops een meerzwijs .ij hoops grote cabeliau in hoe vele hoops elc hoop .ij. d. aldus die toolnare ter sluus een tonne smouts cleene groot vercocht .viij. d. elkerlijc copere ende vercopere niet vercocht .iiij. d. een lopin een cupin buteren elc .o. een tobbe botren van eere ⁴ haluer tonne .ij. d. eene waghe smeers roets buetren caes .j. d. de waghe eene halue waghe .o. een waghe arpoys of speghelhars . j. d. een rompe arpoys . o. een tonne arpoys of speghelhars .ij. d. een scip met zelle. gheuseert de cupe .iiij. d. of .℥. grote .iiij. inghelsche. voort alrande scepsghetouwe cabel masten ghemaecte ankers ende ander ghetouwe ende zeile nieuwe ende houde .iiij. inghelsche elc ℥. grote. voord dies ghelijcs van corke van meesen van mosse van vloten ven ⁵ netten van hoornen. of van ysere gheslegghen nieuwe of hout tscepewaerds te beseghe van houden sciphoute of van houds daer men vissche mede vanghet alle dese voorseide .iiij. inghelsche .℥. grote. voort nieuwe masten onghemaect of eenich and' hout hoe vele dats ouercomt in eene kogghe of in eenich andre scip al thout es sculdich .ij. d. par. maer diet copen elc copere gheeft van sinen cope. up dat bouen .v. s. par. cost. voort set yemene tien voet hout knorhout of eenich ander hout up in de stede van den damme of monkereede of houke of slepeldamme ende dat hout vercopet elkerlijc copere ende vercopere up dat si vremde sijn es sculdich .iiij. inghelsche ⁶ .℥. grote. varet hout te brucghewaerds het ende ⁷ ghelt niet omme dat alle die kogghe houts gheeft ter sluus .ij. d. par. ende de toolne van den scepe.

¹ Lees: vanghen. ² Lettel, luttel, weinig.

³ Lees: Vlaemachen. ⁴ Lees: eenre. ⁵ Lees: van.

⁶ Men voege in: het, dat nog op verscheidene plaatsen gemist wordt.

⁷ Men leze en; hier moet eene ontkenning en niet het voegwoord staan.

¶ Van alrande maniere van stenen.

Een scip gheladen met steenen of teghelen .xij. d. par. een slijpsteen .iiij. d. een mulesteen .ij. d. een sarc. .ij. d. een hondert mortieren .iiij. d. een vichtich .ij. d. een .xxv. j. d. beneden .o. een paer quarensteene .o. j^c. calcsteene .j. d. of calcsteenen in een scip .xij. d. een waghe wetsteene .j. d. 5. ¹ waghe .o. eene nieuwe scrine daer eenigherande goet in es .viij. d. daer niet in en es .iiij. d. een houde scrine met goede .iiij. d. een ydel houde scrine niet. een kiste buuc .iiij. d. een ydel vat .o. xij. ydel tonnen .ij. d. vj. idel tonnen .j. d. iij tonnen .o. een ² .o. een karne .o. een wiel .o. een goreel vercocht .o. een colenschescijm .o. eene sciue carden .o. van besemen van scuppen door den boom varende in een scip .ij. d. par. C. ronder teeleen ³ .iiij. d. C. melcteelen .ij. d. C. groter troghe .iiij. d. C. melevate .j. d. een centenare glas .j. d. j^c. of een busse caneps .j. d. eenen zac wijnsteene .iiij. d. eenen sac plumen .ij. d. een zac hoorne .ij. d. een zac nokernoten .ij. d. een vat of pipe of tonne nokernoten .iiij. d. maer aselnoten gheeft toolne bi maten als coren als hierna staet het ne ware dat beneden .xv. hoeden droughe so sal elke tonne gheuen .iiij. d. nokernoten ghesturt in een scip de hoop es sculdich .xij. d. par. eenen sac met asure of verdegriese .ij. d. een stic boelioens gouds of seluers .ij. d. eenen sac quicseluers .ij. d. eene bale of eene tonne quicseluers .iiij. d. een vat of eene meese weets .iiij. d. eene cupe weets .ij. d. eenen tubbe slijps .ij. d. Eist ⁴ slijp int scip gheghoten ouer al .iiij. d. eene tonne slijps of carmijns of leemoes .iiij. d. een duust caerden .j. d. eene ⁵ garens .ij. d. onghebonden garen thondert .j. d. vj. poppen in bonden van oostwaerds commende de bond

¹ Dit beteekent eene halve wage.

² Hier is een woord vergeten, tenzij men in de gedachte het woord tonne inlassche.

³ Lees: teelen.

⁴ Eist, dat we reeds meermalen ontmoetten, ook wel hiest geschreven, bet. is het.

⁵ Hier is een woord vergeten, waarschijnlijk scive.

.ij. d. ¹ cluwen garens .o. een hondert bastin linen .iiij. d.

¶ Van bedden ende /toebehoort /datter/ ².

Een bedde groot of cleene .ij. d. al waert van desen deenschen beddekene en peuluwen .j. d. een orcussen .o. eene bedtike .ij. d. ³ puelewetike .j. d. een saerge .ij. d. j. saloen .o. een culte .ij. d. een husalame .iiij. d. een forcier .ij. d. esser eenich toolnebaer goet in goet in ⁴ .iiij. d. vele forciere in eene manden of andersins elc forsier .ij. d. een hondert velts .iiij. d. eenen zac velts .ij. d. eenen zac noppen .ij. d. eenen zac vlocken .ij. d.

¶ Van alrande frute.

Appelen peeren mispelen . de mande .ij. d. het ne ware datter souele int scip ware dat bider mate meer die toolne beliepe de toolnare es sine meeste bate sculdich tonfanghene ⁵ eist bi der mate bi der mande dat meest loopt. een corf keersen .o. een corf of bareelkijn prumen .o. eene grote mādē .ij. d. eenen tobbe of eene mande of eene tonne eyren .o. een riue veltine hoeden of eenige hoeden besijden .ij. d. bokelaers buten tonnen .ij. d. een tonne .iiij. d. eenen bont glauien of meer .ij. d. ghescot buten tonnen of kisten .ij. d. in een tonne of in eene kiste .iiij. d. baerdaexen na den coste.

¶ Van loke. ende van enyune.

Xij. scoue loox .ij. d. vj. scoue loox .j. d. iij. scoue loox .o. xv. scoue enyuuns .ij. d. ende also nederwaerds ende upwaerts een frayel dats .xxxij^o. reesen eniuuns es sculdich .xl. d. par. ende also nederwaerts te rekenen na dat die lieden hebben ghecocht. voort een tonne loox of eniuuns .iiij. d. voort es te wetene dat

¹ Hier is het woord een uitgevallen.

² Van bedden ende toebehoort stond er eerst; datter was vergeten, en ten teeken, dat het tusschen het derde en vierde woord moet ingelascht worden, heeft men aldaar en vóór en ná datter een streepje gezet.

³ Hier is eene vergeten.

⁴ Het tweede goet in is overtollig. ⁵ Ontfanghene.

lopet tenyuun meer bider mate dan bider toolne van tonnen so sal de toolnare nemen bider mate. voort comt eniuun wt zeelant of van el yewers ¹ dat gheeft toolne bider mate.

¶ Van al dat men bi maten leuert als hier na ghenoeemt es.

Tarwe. meyl. rocghe gheerste euene hauere arweten bonen vitsen alrande zaet. zout appelen peeren aselnoten houtcolen steencolen calc hoppe ghaghel scortse loof foelge enyuun ghesturt musselen ende al dat men leuert bider mate van al desen voors. van dat .v. s. par. waert zijn mach tote .xv. hoet ghesturt in eenich scip es sculdich .ij. d. eist in tonnen of in manden of in zacs beneden .xv. hoet elke tonne .iiij. d. of in manden .ij. d. voort es men sculdich van .xv. ² of daerbouen tote beneden .xxv. hoet een viertale van den besten dat int spip ³ comt of sijnre zax manden of tonnen die meer lopen dan die mate die meeste bate sal die toolnare nemen. voort van .xxv. hoet ende daer boven tote beneden .xlv. hoet es men sculdich .ij. viertalen van den besten. voort van .xlv. hoeden ende daerboven hoe vele dats in een scip comt es men sculdich .iiij. viertalen van den besten. voort het gheualt wel dat in kogghen die van oostlāde komen gheladen met corne of met aselnoten dat de zacke meels die si in hebben ende de tonne meels ende de tonne aselnotē meer belopen dan bider mate van den alrebesten daerup sal een toolnare voorsien dat meest beloopt bi maten bi tonnen zax manden. dat ontfanghen. voort sal een toolnare van der Sluus als men eenich meel zacs of tonnen vte sceyt ⁴ int water ter sluus dat teekinen in sine tafle van der toolne daer alle scepe in ghescreuen staen van allen steden van ostlant ⁵ van spaengen. als wel hierna gescreuen es. voort als die scipheeren al ontladen zijn of wtlegghen willen haren scepe so comen si toten toolnare

---

¹ El is nog overig in elders, yewers is ergens; derhalve is van el yewers, van ergens elders.

² Men voege hier het woord hoet in. ³ Lees: schip.

⁴ Ontscheept, uit het schip doet scheiden. ⁵ Oostland.

van der Sluus dan gheuen si hare toolne van scepe ende van goede

Voort heeft eenich scip met goede datter mate toebehoort ghelost in vele scuten of boten of andre scepen die waerds ¹ varen doorden dam de toolnare sal ontfanghen .iij. viertalen van den besten dat voor hem comt. Ende den eersten scuteman daer hi of toolne ontfanghet een teekijn gheuen ende alle dandere diere na comen die alle an een scip gheladen sijn zullen alle daermede quite sijn up dat den toolnare es wldaen .iij. viertalen van den besten dat voor hem comt. voort bliuet tbeste ter sluus of varet wtwaerds te hollant of te zeelandwaerds so sal die toolnare van der Sluus hebben ende ontfanghen een teekijn van den damme van also vele als ten damme betaelt es dat comt te baten denghenen die .iij. viertalen sculdich es altoos sal dan voorsien die toolnare van der sluus dat de toolne mijns heren hebbe .iij. viertalen van den besten of de bate liepen ² tonnen zax manden meer dan de .iij. viertalen. voort es te wetene dat ³ vercopere van alrande goede dat men leuert bi maten in een scip sal betalen alst voorseit es. voort es te wetene dat elc copere toolne sal gheuen van elken scepe dat hi ontfanghet van elken ontfanghe na dat hi ontfanghen ⁴ also toolne beset es al waert dat sake dat eenich copere ontfinghe van .ij. of van .iij. scepen. in een scip elken ontfanc gheeft toolne ende de copere es sculdich van elken ontfanghe sine toolne te gheuene eer hi van des sceeps boort sceet ⁵ of hi verbuert .iij. ¶ par. ende dobbel toolne.

Voort scepen met cleenen zoute gheuen na dat si hebben in. Maer sij sijn sculdich te doene comene den copere ende an elc scip te bliuene tote dat tsout vertolend es. ende elc copere gheuet toolne na dat hi ontfanct.

---

¹ Lees: upwaerds.

² Lees: liepe in tonnen.

³ Men voege hier in: elc.

⁴ Men voege hier in: sal.

⁵ Scheidt, vertrekt.

¶ dit es die beslutinghe van der toolne.

Van allen dinghen daer hier negheen ghewach of en es welker tiere so dat si dat sal toolne gheuen na de waerdinghe van den dinghen die hier bouen staen ende dat redenlike ende gheuielt int zwijn dat een scip gheladen wt vremden lande enich scipman met kisten met clederen wt den scepe sceeden wilde dat mach hi doen. Maer gheuielt dat eenich coopman goed bode te cope. of loste of loede ¹ of loofde so ware alt goet toolne sculdich dat tsip gheladen adde Ende omme dat dese dinghen voorscreuen zullen bliuen eewelike vast. Wij magriete graefnede van vlaendren. ende Guyt haer sone Graue van vlaendren hebbe desen brief ghedaen scriuen ende met den bewaringhen van onsen seghele confirmeeren ghegheuen int jaer ons heeren dusentich twee hondert twee ende vichtich.

¶ Dit zijn die abdien die toolnevry zijn ².

Die abdie van premonstreyt. dabdye van middelborch. dab-

¹ Laadde.

² „Die abdie van premonstreyt.” — „Een Duitsch edelman, NORBERTUS geheeten, die te Xanten bij Cleve een kanonikaat bekleedde, werd, indien men der overlevering geloof mag schenken, als een andere SAULUS, op den weg door eene hemelsche stem bekeerd en had weldra op de baan der bekeering zulke vorderingen gemaakt, dat BARTHOLOMEUS, bisschop van Laon, in 1119 hem waardig keurde om onder zijne kanunniken eene hervorming tot stand te brengen. Zijne pogingen daartoe leden schipbreuk op den onwil der geestelijken. Nu stichtte hij niet ver van Laon, in het dal Prémontré, een klooster en voerde er eene hervormde kannunnikenorde in. Door de pausen erkend en bevoorregt, door vorsten en aanzienlijken vereerd en begiftigd, breidde zich de orde snel uit. In het tijdperk van haren hoogsten bloei telde zij niet minder dan drieduizend kloosters.” (*Geschiedk. overzicht van de kloosters en abdijen in de voormalige graafschappen van Holland en Zeeland*, door dr. R. C. H. RÖMER, I, bladz. 69.) Het verwondert ons dus niet, dat de abdij van Premonstreit in de eerste plaats genoemd wordt en dat haar de tolvrijheid door Vlaanderens graaf was verleend.

De abdij van Middelburg. — Het gebouw van dezen naam, dat eene eerste plaats inneemt onder de openbare gebouwen te Middelburg (Zeeland), was oudtijds een klooster, gewijd aan de maagd MARIA. Het stond vroeger buiten de stad, doch werd door GODEBALD, 24sten bisschop van Utrecht (1113—1128) binnen de stad gebragt en werden de kanunniken, wegens verregaande onge-

dye van sente martins in vermendoys. dabdye van den dunen.
dabdye van der does. dabdye van boudelo dabdye van viler.

bondenheid, vervangen door Premonstratensers. Omstreeks dezen tijd schijnt het klooster dan ook tot eene abdij verheven te zijn. (*Geschiedk. overzicht*, enz. I, bl. 67, 68, 78 en verv.; A. J. VAN DER AA, *Aardr. woordenb. der Ned.* VII, bl. 881.)

„D' abdye van sente martins in vermendois.” — Achteraan staat: „d'abbie van den berghe van sente martins in vermendoys.” Gelijkheid van naam heeft welligt tot eenige verwarring aanleiding gegeven, daar er twee abdijen van dien naam vermeld worden: d'abdij van den berge van Sint Martin in Vermandois en d'abdij van berghen te Sint Martin, van berge Sint Martins. Omtrent deze abdij leest men het volgende, dat wij vertaald mededeelen, in de *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique, civile et militaire, de la province du Vermandois*, par M. LOUIS-PAUL COLLIETTE, Doyen, etc. I, page 525 en '26. „De abdij van Isle, die uitgestrekte goederen te Brancourt, een dorpje, drie mijlen van Sint Quentin gelegen, bezeten had, heeft dit alles afgestaan ten voordeele van de Premonstratensers van den berge Sint Martijn. Naauwelijks hadden deze laatstgenoemde geestelijken zich te Boëni gevestigd, of BOUDEWIJN II, abt van Isle, en geheel zijn kapittel met hem, haastte zich om in den ijver te deelen, dien de maire van de stad en het kapittel van Sint Quentin, voor hen aan den dag legden. Hij gaf hun, als eene aalmoes, het bebouwde zoowel als het onbebouwde land, het hout en het vonnisrecht, dat zijn huis te Brancourt bezat, slechts voor zich het hout besprekende, dat zijn klooster noodig had. Omstreeks 1130 stond hij alles, landerijen, bosschen, hout, inkomsten en rechtsgezag af en bedong slechts eenen cijns *in natura* van vijf mud tarwe. De Norbertijnen betaalden dezen tot in 1344, toen de monniken van Isle verplicht werden, hen voor den prevoost van Sint Quentin te dagen, wegens twee verachterde jaren en verpligting, om aan de bepaalde schuld te voldoen.”

De abdij van de Dunen. — Eene abdij van de Cisterciënser orde, nabij Veurne, gesticht in 1107 en door Sint BERNARDUS zelven ingewijd. (A. E. GHELDOLF, a. w. II, p. 339.)

De abdij van der Does, ter Doest. — Aanvankelijk eene priorij van de evengenoemde, gesticht in 1174, in de parochie van Lisseweghe, in het dekenaat van Brugge, onafhankelijk geworden in 1246, en later op nieuw bij de eerstgenoemde abdij ingelijfd. (A. w. p. 340.)

De abdij van Boudelo. — Van dezelfde orde, gesticht in 1197, in de parochie van Sinay, in het land van Waes. (A. w. p. 340.)

De abdij van Viler. — Deze heb ik niet kunnen opsporen. Er zijn drie steden met den naam Villers, t. w.:

1. In 't noorden van 't Hertogdom Barrois, niet verre van de grenzen des

dabbie van affelgheem dabbie van den berghe sinte martins van allen grawen ordinen van den nieuwen bussche te hane dabbie

hertogdoms en omtrent drie Duitsche mijlen ten z. w. van de stad Luxemburg, omtrent even ver van Thionville.

2. Villers Sexel, stadje in Frankrijk, in 't oosten van 't graafschap Bourgondië, aan de rivier Loignon.

3. Villers Costé Retz, een stadje met een koninklijk paleis in het Isle de France, in 't oosterdeel van Valois.

Zou onze abdij niet in de laatste stad gestaan hebben?

De abdij van Affelgheem, Afflighem. — „Drie mijlen van Brussel staat de groote en vermaarde abdij van Affligem [van de Benedictijner orde]. Zij is gefondeerd geweest, zoo IRENICUS schrijft, van eenen hertog van Brabant, maar hij noemt hem niet. Ik vinde . . . , dat dit is geweest GODEVAART met den baard [die regeerde van 1108 tot 1140.]” LUD. GUICCIARDINI, *Beschr. der Ned.*, lang 4°., pag. 87.

De abdij van den berge Sint Martins. — Zij is welligt dezelfde als de hiervoren vermelde abdij van Sint Martins in Vermandois. Alsdan komt zij, bij vergissing, tweemaal in de lijst voor.

De abdijen van alle graauwe ordenen. — Hiertoe behoorden al die abdijen, wier bewoners den derden regel volgden van Sint Franciscus van Assisi († 1226), welke zich onderscheidden door eene graauwe kleeding.

De abdij van Nieuwen Bussche. — Zoude men hier niet moeten lezen Nunnen- of Nonnen-Bossche? Te Nonnenbossche, bij Yperen, bestond, sedert 1101, eene Benedictijner abdij, bezet met nonnen: A. E. GHELDOLF, a. w. p. 338. Een vrouwenklooster van de Cisterciënsen orde, Nonnenbossche geheeten, werd gesticht bij Lokeren, ter plaatse genaamd Oudenbosch, in 1215; naar Heusden, bij Gend, overgebracht in 1247, en eindelijk in Gend zelf, in 1602: A. E. GHELDOLF, a. w., p. 342.

De abdij van Hane — Kan hier bedoeld worden de Onze-Vrouwe-abdij van Ham, in Vermandois, wier abten genoemd worden in het tweede deel van het hierboven aangehaalde werk van PAUL COLLIETTE, p. 126 en v.v.? Zie ook het derde deel p. 252. Nog wordt (bladz. 616) vermeld eene abdij van Ham, gelegen in Térouane.

De abdij van Vicoengen, Vicogne, nabij Valenciennes. — JAN, heer van Praet, verkocht haar de tienden van Syssele, welke verkoop goedgekeurd werd zonder krenking van het regt van anderen door WALTER, bisschop van Doornik, in 1256, terwijl de tienden door genoemde abdij weder afgestaan werden aan het kapittel van O. V. te Brugge, 2 Maart 1297 n. s. (A. E. GHELDOLF, *Hist. de la ville de Bruges*, etc., p. 47 in de noot.)

De abdij van Veurne. — Te Veurne bestond in 1181 eene abdij van Norbertinen of nonnen, die tot de Premonstratensen orde behoorden. Te Sint Nicolaas bij Veurne vond men een monnikenklooster van dezelfde orde.

van vycoenen dabye van vuerne dabbie van dronghenen dabye van niene van berghen dabye van sente pieters te ghent dabye van clemarasch. sente clare te petegheem dorizeele.

Wij zullen hier welligt aan het laatste moeten denken. (A. E. GHELDOLF, a. w., p. 344.) Gesticht door graaf BOUDEWIJN den Yzeren, was het omstreeks 1120 door reguliere kanunniken bezet, die plaats maakten voor de godvruchtige Premonstratensers.

De abdij van Dronghene, nabij Gend, aan de Lijs. — De laatste graaf van Aalst deed de vroegere kanunniken vervangen door Premonstratensers, in 1189.

De abdij van Ninove, Niene, Nineve, van dezelfde orde. — Zij bestond sedert 1137 (a. w. II. p. 344.) Achteraan vindt men in de lijst, in plaats van Niene of Nineve, van den nieuwen berghe. Kan dit eene verbastering zijn, ontstaan door het schrijven van: d'abdye van niene van berghe? In de laatste lijst toch wordt Nineve niet aangetroffen.

De abdij van Berghen. — Waarschijnlijk, zooals in de laatste lijst staat, de abdij van Berghen te Sinte Winox, of d'abdij van Winoxberghe, eene Benedictijner abdij, aanvankelijk bezet met kanunniken van 897 tot 1029, wanneer zich er Benedictijnen kwamen vestigen, gedurende de 12de eeuw onderworpen aan de hervorming van Clugny. (A. w. II, p. 335.)

De abdij van Sint Pieter te Gend. — Eene Benedictijner abdij, bestaande sedert 634.

De abdij van Clemarasch, Clairmarais, Claro-mariscus of Clarus mariscus, tusschen Sint Omer en Cassel. — Eene Cisterciënser abdij, gesticht omstreeks 1140. (A. w. II, p. 341.)

Sinte Clara te Peteghem, bij Oudenaarde. — Eene vrouwenabdij, bij SANDERUS vermeld in zijne *Flandr. illustr.*, II, fol. 591.

Dorizeele. — Een vrouwenklooster, in de parochie van Evergem, in het dekanaat van Gend, bestaande sedert 1200. (A. w. II, p. 342.)

De abdij van Sint Bermijs, die alleen in de laatste lijst vermeld wordt, heb ik niet kunnen ontdekken. In de *L. en Ord. van den Z. tol* wordt „dabbise van Barmie” vermeldt, waaruit blijkt, dat men aan eene vrouwenabdij te denken heeft.

Achteraan in de lijst staat nog:

„Dit syn die ordinen die vri sijn.   Does   dunen   spaermaelgen
Sente Winoxberghe   affelgheem.”

Te Syssele, niet verre van Brugge, werd, ter plaatse Spermaille geheeten, ten jare 1241 eene vrouwenabdij overgebracht van de Cisterciënser orde, oorspronkelijk gesticht ter plaatse Hunkevliet, in de parochie van Slype, nabij Ostende. (A. E. GHELDOLF, *Hist. de Bruges*, etc., p. 52.)

Te Sint Winoxberghe bestond nog eene vrouwenabdij van reguliere kanunniken, sedert 1230.

¶ Dit zijn die steden die toolnevry zijn Ende hare poorters.

Brucghe . ypere . damme . monekerede . houke . mude . sluus .
die binnē vlaenderen gheboren zijn ardenbuerch slepeldamme
bieruliet hulst axele rupelmonde nieuwerpoort duunkeerke greue-
ninghe lombardie ¹ waterdunen mardijc chaefthinghen.

Een toolnare van den damme sal alrande goet vertoolnen als
hierboven staet . ende daer teeken gheuen also voorseit es . voort
ghevallet in die iaerrmaert ten damme in de dinxendaghe ² dat al-
rande pax of balen commende ter maerct van incomene ne gheuen
si niet dan de waghenaers betalen toolne van haren paerden .
voort als men vercoopt die lakene soo moet elc copere ende ver-
copere comen voor mijns heeren toolnaers die dan gheset zijn
voor die halle ende betalen van elken lakene elkerlijc .ij. d. par.
van den aluen lakene of van .xv. ellen elkerlijc j. d. par. van
elken .c. ellen lijnwaets of kaneuets .iiij. d. par. l. ellen .ij. d. xxv.
ellen .j. d. een saerge .ij. d. een lisecleet of banccleet .ij. d. een
dusine ouertoghen of cussine tiken .ij. d. een saloen .o. voort
alrande goet alst voorseit es . Ende die yet onvercocht ouerblijft
in de maerct . ende dat beslaet in pax elc pac .iiij. d. Maer
die yet copen ende in pacs beslaen der of es een toolnare scul-
dich te ontfanghen van al datter in es van elken sticke ende
goede ghesette toolne . Een toolnare van der monekereede es
sculdich te wachtene ³ datter gheen goet dore en lijt sonder
teekijn van dat ten damme vertoolent es . beuint hi eenich goet
dat sonder teeken onvertolent es dat sal hi letten ⁴ ende arres-

¹ Lombardzijde , nabij Nieuwpoort.

² Zou men hier niet moeten lezen: „in de Sinxendaghe”, d. i. in de Pinksterweek , wanneer de Damsche jaarmarkt inviel? Wanneer Damme eene jaarmarkt kreeg , zochten wij te vergeefs . De *Histoire de la ville de Damme* , etc. par L. MACQUET , *Bruges* , 1856 , meldt daaromtrent niets . In December 1241 ontvingen die van Damme van graaf THOMAS en de gravin JOHANNA verlof om eene halle te bouwen , om er hunne koopwaren uit te stallen . Dat zij van dit verlof spoedig gebruik gemaakt hebben , leert ons het tolreglement .

³ Wachten = waken . ⁴ Doen vertoeven , ophouden , aanhouden .

teren over .iiij. ℥ par. ende dobbel toolne. voort òme dat de stapel van droghen vissche daer leghet. so sal hi ontfanghen van elken .c. stocvischs elkerlijc copere ende vercopere .iiij. d. par. een hondert screyen .ij. d. j°. rochen of toelgen of hayen een d. par. j°. darschs cleen van .x. groten of van .xij. groten tondert .j. d. par. Ende es hi groot wlvassen ¹ visch .iiij. d. par. voort sal hi ontfanghen van tieuoetoute ² ende ander houte daer up gheset als ment vercoopt elkerlijc van elken .℥. grote .iiij. vlaemsche inghelsche voort van coorne van soute of appelen peereren ³ dat voor hem comen mach also de toolnare gheset is van alrande goede.

Een toolnare sal dies ghelike ten houke wachten wel de teekene ende tgoet dat dore lijt. eist onvertolent aresteerent ouer .iiij. ℥ par. ende dobbel toolne voort gheuallat dat kogghen of ander scepe daer varen liggen te wintersaten. Eist dat sake dat si hare kogghen brawen ten houke of maken hare zeyle van den coste dat al kosten mach van elken .℥. grote .iiij. inghelsche. so gheuallat dat si hare scepen vercopen van elken .℥. grote .iiij. grote.

Voort staet hem in den somer tileke ⁴ vp te sine ende te wachten alrande frucht dat van den lande waerts comt keersen pruumen peeren daerof ende van alrande goede dat voor hem comen mach toolne ontfanghen al sose gheset es.

Een toolnare van der mude ontfanghet alrande frucht dat van den landewaerts comt. van .j. lam .o. of van eenen scape .o. een paert eene meerye. een coe een osse een calf .ij. d. ende al dat int water valt dat es sculdich tonfanghene de toolnare van der sluus.

Een toolnare van slepeldamme. zal ontfanghen van alrande goede dat bi scepen door sine speye vaert tardenboorch of te ceclowaert het ne ware dat tgoet van den damme of van der sluus quame ende daer vertolent waren dat sal hi laten vry met-

¹ Dat is volwassen. Hierboven, bl. 37, ontmoetten wij het zelfde woord, wulwassen geschreven, waarin de *u* overtollig is.

² Lees: tienvoethout. ³ Lees peeren.

⁴ Tileke = tijdelijk, tijdig.

ten teekine dat hi ontfanghen sal. voort gheuielt dat eenich goet. bi waghenen quame van den damme of van der sluus of uten vryen daer of es hi sculdich toolne tontfanghene om dat tgoet buten mijns heeren vryeden van siere toolne gheweest heeft ende weder daer binnen comt. voort van hauerer of van andren corne daert comen copen die van eeclo of andere vremde in sine hauene elkerlijc es toolne sculdich van allen goede dat voor hem comt also die toolne gheset es van allen goede. Een toolnare van coxyde es sculdich tontfanghene van allen beesten die men daer up slaet van hollant van zeelant. comende te ardenbuerch varende of tander steden sine ghesette toolne. voort comter hauerere of ander coren in mijns heeren vryede van den watre daer ghelegen dat ¹ toolne sculdich also gheset es binnen den vloere. of eenich ander goet binnen mijns heeren watre dat sculdich es sine ghesette toolne ². voorseit es een toolnare van oostboorch sal ontfanghe van die van sinte thomaers ³ die dicken daer sout copen. van elken scepen na dat si souts ontfanghen hebben ende alle ander goet na die ghesette toolne die hiervoren al staat ghescreuen.

Een toolnare van der sluus sal allen kogghen of hulken. of ander scepen die in sine tafle van ouden tiden behoren doen scriuen den ghenen die van der toollen weghe int water vaert de name van den scepen ende den meesters ende wat hi gheleden heeft ende dat bringhen voor den toolnare ende scriuent dan in die tafele van der toolne de toolnaers van der sluus. van spaengen sal in die tafle staen. dese van sinte sebastiaens. van castre. van brumeau. van billebau. laredon. geneue. galicia. lissebonna sibia bayona. honterabia recastre. saintander mayorka. berteloma poortegale. potegalet ketya plaxence. mortico gataria. ⁴

¹ Men voege hier in: es.   ² Hier voege men als in.

³ Sint Omer, in Frankrijk.

⁴ Waarschijnlijk worden de volgende steden bedoeld:

Sint Sebastiaan, aan de noordkust van Spanje.

Castre, waarschijnlijk Castro de Verdiales, tusschen Bilbao en Laredo, of welligt Castropol, beide aan Spanjes noordkust.

Van oostland zal in sine tafele staen die van campen ende die van harderwijn van staueren. gripswolde. lukeke. bremen. godlant sondē rodestoc hamboorch deuentre. hellenboorch zwolle. zuutvenne heluinghe coninxberghe wissemare parnauwe. dauseke ¹.

Brumeau: Bormeo of Bernyo;

Biblebau: Bilbao;

Laredon: Laredo; alle aan Spanjes noordkust.

Geneue: Genua?

Galicia: Galicië; het oude koninkrijk van dien naam, de noordwestelijkste provincie van Spanje.

Lissebonna: Lissabon, de hoofdstad van Portugal.

Sibila: Sevilla, aan de Guadalquivir.

Bayona: Bayonne, aan Spanjes westkust, wel te onderscheiden van Bayonne in Frankrijk.

Honterabia: Fonterabia of Hondara, beide aan Spanjes noordkust.

Recastre: ? Zie boven bij Castre.

Saintander: Santander aan de noordkust van Spanje.

Mayorka: het eiland van dien naam in de Middellandsche Zee.

Berteloma: Barcelona, aan Spanjes oostkust.

Poortegale: Portugal, het koninkrijk van dien naam of, liever nog, Port à Port of Oporto, vroeger Porto Cale geheeten, en waaraan, zoo men wil, Portugal den naam ontleent.

Potegalet: Portugaleta, aan de noordkust van Spanje.

Ketya: Cordua? Setubal, oudtijds Cetobriga?

Plaxence: Placenzia, tusschen Motrico en Guetaria;

Mortrica: Motrico;

Gataria: Guetaria, alle drie aan of nabij de noordkust van Spanje.

¹ Wij lezen er de volgende plaatsnamen uit:

Campen: Kampen, in Nederland, prov. Overijssel.

Harderwijk: Harderwijk, „ „ „ Gelderland.

Stavere: Stavoren, „ „ „ Vriesland.

Gripswolde: Greifswald, nabij de Oostzee, in Pruisen.

Lukeke: Lubek, de bekende vrije stad, nabij de Oostzee.

Bremen: idem. idem.

Godlant: Gothland, een eiland in de Oostzee, aan Zweden behoorende, waarop de van ouds beroemde koopstad Wisby gelegen is. Ook was het zuidelijk deel van Zweden, tusschen de Oostzee en het Kattegat gelegen, oudtijds ook onder den naam van Gothland bekend.

Sonden: welligt ziet dit op de straat de Sont, tusschen Zweden en het Deensche eiland Zeeland; waarschijnlijker echter op Straalsond of Straalsund, nabij de Oostzee: KILIAAN toch heeft: *Sund*, Germ. urbs in parte septentrionali.

Voort van allen cleenen of groten scepen die in de tafelen niet en staen van wat lande dat si sijn daer of sal de toolnare doen nemen een cleet. een cleene tafelkijn daer an ende die name wanen die meester es ende tgoet van allen goede dat dese scepen voorseit losen moghen int water ter sluus dat wtwaerts vaert zonder ter toolne ten damme of upwaert te vaerne daar of sal hi ontfanghen ghezette toolne van allen goede alst voorscreuen es

Voort alrande goet dat ter sluus up tlant wille dat gheeft toolne wort tgoet up tlant ghedaen of van den lande int water. Ende van den steghere gheuoert zonder vertolen. so verbuert elkerlijc diet doet .iij. £. par. ende dobbel toolne.

Voort als die meester van den scepe voorseit ghelost hebben of huutlecghen haren scepen. eer si verlegghen wtwaerts so sijn si sculdich te comene voordien toolnare ende dan sal een toolnare van der sluus vrighen of si yet vercocht hebben an hare scepen hebben si yet vercocht an hare scepen elc pont grote .iiij. grote also die toolne voren staet van scepsghetauwe .iiij. inghelsce tbont ¹ grote ende alrande goet vertoolen alst voorscreuen es.

Voort dat van brughe comt dat men up doet ter sluus en gheeft niet ter sluus. maer als ment of doet so ghevet toolne.

Voort wat goede dat van buten comt dat men up doet ter sluus gheeft toolne van updoene. doet ment weder int water het

---

Rodestoc: Rostock, nabij de Oostzee, in het groothertogdom Mecklenburg-Schwerin.

Hamboorch: Hamburg, de bekende vrije stad, aan de Elbe.

Deventre: Deventer, in Nederland, prov. Gelderland.

Hellenboorch: Elburg, idem, idem, aan de Zuiderzee.

Zwolle: idem, prov. Overijssel, aan het Zwarte water.

Zuutvenne: Zutphen, idem, prov. Gelderland, aan den IJssel.

Helvinghe: Elbing, in Pruisen, nabij de Oostzee.

Coninxberghe: Koningsberg, in Pruisen, idem.

Wisscmare: Wismar, in het groothert. Mecklenburg-Schwerin, nabij de Oostzee.

Parnauwe: Pernaw, in Rusland, aan de Oostzee.

Dauseke: Danseke, Danzig, in Pruisen, aan de Oostzee.

¹ Lees: tpont.

gheeft wed' toolne om dat weder in mijns heeren vryede comt.

Voort zal die toolnare van der sluus teekine gheuen in een brieuekijn also tgoet es dat hi vertolent tardenbuerch waert daer mede sijn si quite te slepeldamme.

Voort comt yemene die goet coopt ter sluus up tlant begheerende een teekijn dat hijt upwaerds te brughe voeren wille of ten dāme so sal die toolnare daer of scriuen een brieuekijn dit goet also zulk het es comt van den lande.¹

Voort es gheuseert ende ghecostumeert ter sluus van een hondert appelen van garnaten of appele van orangen of grote zideren of lymoenen of spaensche besemen. van spaenschen enyune van spoengen van galotsen van den honderde .ij. of andere van elken honderde .ij. stics. of appelen van den scoonsten van potten scuetelen sarazijns were .ij. stics thondert

Dit es tpaeyment van der toolne dat elken toolnare staet wel te wetene. want .x. d. ende eenen .o. parysise es eenen vlaemschen groten.

Een .d. ij. miten. ij. d. v. miten. iij. d. vij. miten. iiij. d. ix. miten. v. d. xij. miten. vj. d. xiiij. miten. vij. d. xvj. miten. viij. d. xvij. miten. ix. d. xxj. miten. x. d. xxij. miten. x. 5. ² d. eenen vlaemschen groten.

Voort .xj. d. eenen groten ende eene mite. xij. d. j. groten ēn .iij. miten. xij. d. j. groten ende .vj. miten. xiiij. d. j. groten ende .viij. miten .xv. d. j. groten ende .x. miten. xvj. ³ j. 5. groten. xvij. d. j. grotē ende .xv. miten. xvij. d. j. groten ende .xvij. miten .xix. d. j. groten ende .xix. miten .xx. d. j. groten ende .xxij. miten. xxj. d. maken .ij. grō.

Voort .xxij. d. ij. grote ende .ij. miten .xxij. d. ij. grote ende .v. miten .xxiiij. d. ij. grote ende .vij. miten .xxv. d. ij. grote ende .ix. miten .xxvj. d. j. 5. groten .xxvij. d. ij. grote

¹ In plaats van dit lezen wij dat, wanneer er staan zal: „zoo zal de tollenaar daarvan schrijven een briefje dat het goed, zoodanig als het is, komt van den lande.”

² Dit is het teeken van een half.

³ Hier is de *d* vergeten. Ook stond er eerst xvii, maar men heeft later de laatste *i* doorgehaald.

ende .xiiij. miten .xxviiij. d. ij. grote ende .xvj. miten .xxix. d. ij. grote ende .xviiij. mitē .xxx. d. ij. grote ende .xxj. miten .xxxj. d. ij. grote ende .xxiiij. miten .xxxj5. d. maken .iiij. d. grote.

Voort .xxxij. d. iiij. grote ende .j. mite .xxxiiij. d. iiij. grote ende .iiij. miten .xxxiiij. d. iiij. grote ende .vj. miten .xxxv. d. iiij. grote ende .viiij. miten .xxxvj. d. iiij. grote ende .x. miten .xxxvij. d. iiij. grote ende .xij. miten .xxxviiij. d. iiij. grote. ende .xv. miten .xxxix. d. iiij. grote ende .xvij. miten. .xl. d. iiij. grote ende .xix. miten .xlj. d. iiij. grote ende .xxij. miten .xliij. d. iiij. grote .xliij. d. iiij. grote en̄ .ij. miten .xliiij. d. iiij. grote ende .v. miten .xlv. d. iiij. grote ende .vij. miten .xlvj. d. iiij. grote. ende .ix. miten .xlvij. d. iiij. grote ende .xij. miten .xlvij. d. iiij. grote ende .xiiij. miten .xljx. d. iiij. grote ende. .xvj. miten .l. d. iiij grote ende .xviiij. miten .lj. d. iiij grote. ende .xxj. miten .liij. d. iiij. grote. ende .xxiiij. miten .liij. 5. d. v. grote .liij. d. v. grote ende .j. mite .liiij. d. v. grote. ende .iiij. miten .lv. d. v. grote. ende .vj. miten .lvj. d. v. grote. ende .viiij. miten .lvij. d. v. grote ende .x. mitē .lviiij. d. v. grote ende .xij. miten .lix. d. v. grote ende .xv. miten .lx. d. v. grote ende .xvij. miten .lxj. d. v. grote ende .xix. miten .lxij. d. v. grote ende .xxij. miten .lxiiij. d. vj. grote.

voort .x. s. ende .vij. d. par. dats .xij. vlaemsche grote.

voort .xv. s. ende .ix. d. dat es .xviiij. grote .xxj. s. par. dats .ij. s. grote.

voort upwaerds ende nederwaerds so es dit payment gheleghen nadat voorseit es.

¶ Hier na volghende staet die rechte preuilege van der tolne ghelijc alst gheseghelt es.

Die ¹ magriete van vlaenderen ende van enegauwen. grafenede ² ende ic guyde haer sone graue van vlaendren doen te wetene alle den ghonen die dese ieghenwoordighe lettere sul-

¹ Lees: wi.

² Gravinne, gelijk gheselenede voor gezellinne, enz.

len sien. dat wij biden rade van onser edelre ende vroedere liede die wij hierup hebben ghehadt van onser pertien. Ende biden assente hermaus. soyers speciael bode der coopmanne. van den rike die wille macht ¹ adde van somighen sticken van den rike bi haren openen letteren van haren steden. met ghemeene concencte van der toolne van den damme. ende van den sticken van der poort ende van der vriede die toe behoort der toolne. omme tghemac ende omme die ghemene nutscap beede onser ende der ghemene coopmanne ende der andre ooc die vremde. sijn hebben wijt gheordineert in deser maniere.

¶ Van allen den scepen die varen ende keeren binnen den swene

Een groot scip ghebalct es den graue sculdich .xij. d. vlaem-scher munten den leenknecht .iiij. d. en ² scip dat heeft lose boorhingen es sculdich den graue .viij. d. ende den leenknecht .iiij. d. Een scip dat men heet eene vare dat achter heeft den roeder hanghende es sculdich den graue .iiij. d. eende ³ den leenknecht .iiij. d. Es dat zake dat die roeder hanghet an die side so eist den graue sculdich .ij. d. ende den leeknecht ⁴ .ij. d. ⁵ scute die boort heeft es sculdich den graue .ij. d. es soe ⁶ sonder boort so es soe ⁶ sculdich j. d. ⁷ ydel scip es niet sculdich. eene scarpoyse es sculdich den graue .iiij. d. ende den leenknecht .iiij. d. van scepen die men vercoopt es sculdich die copere ende die vercopere van elker marc .vj. d. van alrande scepen die men coopt hoe diere of hoe ondiere dat mēse gheuet den leenknecht .vj. d. allene. wort het ghegheuen min dan eene marc. so nes het niet sculdich van sceeps ghewande ghecocht ende vercocht. copere ende vercopere. sijn sculdich den graue .ij. d. van elker marc. tscip dat bringhet uter zee natte netten es sculdich sine siege. ⁸ bringhet droghe netten sone eist niet

¹ Volmagt. ² Lees: een. ³ Lees: ende. ⁴ Lees: leenknecht.

⁵ Men voege hier eene in. ⁶ Si, zij. ⁷ Men voege hier een in.

⁸ Siege, siège, gezette tol? Zie bladz. 30, r. 3—5 v. o. In het Latijn staat *sedem* (GHELDOLF, *Histoire de la Flandre* etc., II, p. 445), 't welk deze geleerde houdt voor eene verkorting van *sedenarium* of *semidenarium*.

sculdich een heet wittebroot ¹ die heeft achter yserine vingherline ² es sculdich den graue .iiij. den leenknecht .iiij. d. heeft het negheene hets sculdich den graue .ij. d. den leenknechten .ij. d.

¶ Van alrande dranken ende van natten dinghen

Een vat wijns hoe groot soot si hets den graue sculdich .iiij. d. eene tonne meeds .ij. d. Een tonne biers .j. d. Een hauot zeems ghepugiert ³ of niet gepugiert vercooptment so eist sculdich .j. o. Een vat zeems dore lidende .iiij. d. Een hondert holven vercooptment .ij. d. Een vat olyen dore lidende .iiij. d. een vat smouts welkertiere dat es door varende .iiij. d. vercooptment ten damme .viiij. d. j. vat wijn aysijns .iiij. d.

¶ Van beesten ende van alrehande vleesche

Een paert of een osse vercocht ten damme .ij. d. ende eist dat vriesen of denen paerde of ossen daer bringhen te vercopene of ne doen van elken men sculdich .ij. d. Een bake of een vlec .j. o. een hepe .j. d. een zwijn .j. o.

¶ Van aller hande vissche.

Een meerswijn .iiij. d. een hondert zalms .iiij. d. een stuer .iiij. d. Een duust harinx .j. d. Een duust makereels .ij. d. hondert herders .ij. d. c. cabeliaus .iiij. d. c. sceluissche .ij. d. c. helfsts .iiij. d. een mande met buetren of met pladisen of met witinghen .j. o. sijn si gheghoten int scip al die hoop es sculdich .ij. d. c. stocuischs .iiij. d. een duust paeldinghe .ij. d. een vat vetuiscchs .iiij. d. doet ment vten vate die waghe .j. d. vercooptment van der waghe te weghene .j. d.

¶ Van wullen ende van wullinen lakene

Eenen zac wullen van elker waghe .j. d. van der aluer wage .j. o. een torseel lakens ouer hooft ghebonden .iiij. d. eist in de middele ghebonden. eist met priemen te ghadere ghesteken .ij. d.

---

¹ Lees: oeckeboot, hockboot.   ² Ringen.   ³ Gezuiverd, van purger.

elc laken bi hem vercocht .ij. d. ontbint yement sijn torseel van elken lakene dat hi vercoopt .ij. d. van den andren die hi niet ne vercoopt. bintment torseel ouer hoeft ouer al .iiij. d. bintment in die middele .ij. d. eene dusine cousen .ij. d. bi hem .j. halue dusine .j. d. iij. paer cousen een .o. coopt yemen cousen te sinen bouf ¹ hine es niet sculdich. hoeuele cousen int torsel sijn torseel es sculdich also alst ghebonden es also hier bouen staet. een hondert wanmaels of stronedoecs .ij. d. een moneclaken .j. o.

¶ Van corne ende van al dat, leuert bi virtalen, men ²

Van .xlv. hoeden ende daer bouen tarwen es men sculdich .iiij. virtalen van .xxv. tote .xlv. hoeden een half hoet van .xv. hoeden upwaert tote .xxv. hoeden. eene virtuale beneden .xv. hoeden .ij. d. en also alst gheseit es van tarwen eist van vitsen bonen arweten coren zout. appelen peeren. calc azelnoten. ende alle andre dinghen die men te metene pliet ³ met virtalen. Echt ⁴ die copere ende die vercopere sijn sculdich van elken scepe dat si laden metten voorseiden dinghen .iiij. virtalen.

¶ Van huden ende van vellen

Een dakere huden es sculdich .j. d. ende wat so meer of min es dan een dakre es sculdich .j. o. Ende dat es te verstane van ossinen huden. coeyen gheetinen caluerinen hertinen. helenhuden zalevellen maer elc zalevel ghevareut .j. o. een hondert cnippine vellen bi hem .iiij. d. een .l. ij. d. een .xxv. j. d. daer beneden niet een hondert vachten .iiij. d. ende daer beneden also cnippinevellen. Een hondert scapinenvellen bi hem vercocht of niet .ij. d. sijnre ooc vele in een torseel het es sculdich also alst ghebonden es also hier voorseit es elc otters .j. o. eene talma grawercs of eene tonne of eene kiste ende wat sore in es .iiij. d. vercoopt

¹ Behoeve.

² Het woordje men, dat vergeten was, heeft men er achteraan bijgevoegd.

³ Pleegt. ⁴ Echt = daarna, bovendien.

ment ten damme. tdusent graeuwaercs es sculdich .viiij. d. een dusent scenemessen .iiij. d. een torseel velle of coninevelle door lidende .iiij. d. eist dat men azevelle vercoopt ten damme. timmer es sculdich .j. o. een hondert conijnsvelle .ij. d. een timmer hermersvelle vercooptmense ten dāme .j. d. een dosine roots looschs .ij. d. Eist in torseelen of in kisten hets sculdich alst voorseit es eene dosine wlstiers .j. d. van torseelen van cordewane alse van andren torseele. hier bouen vercoopment in den dam die dusine .ij. d.

☞ Van alrande metale

Een hondert yzers van memboudsslaghe es sculdich .xvj. d. een hondert gloeden yzers .iiij. d. een hondert yzers dat men heet catteribben .xij. d. C. bacysers .xij. d. C. dorysers .iiij. d. een .C. of een quintael spaens yzers .j. d. een vat staels .iiij. d. een aenbilt .iiij. d. een vat of een torseel zwerden .iiij. d. een last copers doorvarende .vj. d. vercoopment ten damme .xij. d. een last tens ¹ also vele. een dusent copers of tens doorvarende .iiij. d. vercoopment ten damme .viiij. d. Een voeder loads .xij. d. Een .c. zekelen .iiij. d. ende aldus nederwaert ende upwaerd hierof ende van andren dinghen. Eene grote scare vercocht of te cope ghedraghen .j. d.

☞ Van alrande vetheden.

Eene waghe roets .j. d. eene waghe smers .j. d. eene waghe botrē .j. d. eene alue waghe van desen dinghen .een. o. eene waghe arpoys of spieghelhars .j. d. ee ² waghe was .iiij. d. vercoopment ten damme .viiij. d. j. scippont was door lidende .vj. d. vercoopment ten damme .xij. d. eene waghe rosinen .ij. d. j. waghe caes .j. d. een vat ters .ij. d.

☞ Van lijnwade van gaerne ende van zeildouken.

Een torseel lijnwaeds doorlidende es sculdich .iiij. d. eist ghebonden in die middewaerde het es sculdich .ij. d. j. hondert lijn-

¹ Tins.

² Lees: cenc.

waeds vercocht bi hem .iiij. d. j. torseel lijnwaeds dat men ontbint thondert dat men vercoopt .iiij. d. mach ment niet vercopen ende ment weder bint ouer hooft al torseel es sculdich .iiij. d. bint ment in die middewaerde .ij. d. C. cleens gharens .iiij. vercoopment ende ment wegghet van weghene .j. d. een zac garens .ij. d. een toorseel also alst ghebonden es eene rolle van malefighes of seilcleeds doorlidende .ij. d.

☞ Van coopmanscepe die in vaten comt of in zacken.

Een vat asschen vercocht omme ghelt .ij. d. Neware ¹ vermanghelt men asschen om ander goet elc goet es sculdich sine ghesette toolue. Een vat pex eist int water of up tlant vercoopment of niet .ij. d. twee tinen peecs .j. o. .iiij. tinen een .d. een vat of eene kist glasiynre vingherline .iiij. d. j. zac quicseleuers .ij. d. vercoopment .ij. d. van der marc. een vat met nokernoten .iiij. d. j. zac met ornen .ij. d. legghen si bi hem gheleit van der marc .ij. d. j. zak met nokernoten .ij. d. sijn sij int scip ghegoten. van den laste .xij. d. j. zac met roden van spaengen .ij. d. vercoopment ten damme van der marc .ij. d. j. zac met asure .ij. d. eenen zac met verdegriise. also vele vercoopt ment ten damme van der marc .ij. d. eenen zac met spaenschen prumen .ij. d. een tonne scoen .iiij. d. een zac met hoemelen .ij. d. eenen zac met wijnsteen .iiij. d. een hondert winsteene ² .j. d.

☞ Van goede van ghewichte ende van frute.

Eene kerke aluns comijns amandelen of pepers door lidende .iiij. d. j. halue .ij. d. vercoopment ten damme de kerke .viij. d. een frayel fighen of rosinen .ij. d. een waghe sulfers .j. d.

☞ Van daer men mede vaerwet.

Eene cupe weeds .ij. d. j. meese of eene tonne weeds .iiij. d. een tubbe met. slipe .ij. d. eist tsiijp ghegoten ³ tscip ouer al .iiij. d. een scute met meeden .ij. d. een scip ghelast met meeden .ij. d. een waghén gheladen met meeden es sculdich van elken

¹ Maar.   ² Lees: wijnsteene.   ³ Men voegte het woordeke in in.

paerde .j. o. en van den laste .j. d. Een hondert woudescoue .iiij. d. ende also upwaerd ende nederwaerts. van eenen dusent caerden copere ende vercopere elkerlijc. eenen .d. een vat caerden .iiij. d.

☞ Van ketelen van potten ende des ghelijcs.

Een ketel of een beekin. of een coprin pot bi hem van .v. s. es sculdich .j. d. daer beneden een .o. van .x. s. ij. d. van .xv. s. ij. d. van .xx. s. iiij. d. ende daerbouen niet ende ware vele in eenen bant ghemaect tote denant of el yewer. hoe vele sore int ghebiut waren. hets sculdich .iiij. d. Een colsch pot met yserinen naghelen .j. d. Eene clocke .iiij. d. een scelle .ij. d.

☞ Van beddinghen.

Eene culcte die men vercopt es sculdich .ij. d. een bedde .ij. d. een polu of een cussin .j. d. ende so wat des ghelijcs eist in eene kiste dat ghelt .iiij. d. Eene waghe plumen .j. d. van wegghen .j. d. een hondert velts .iiij. d. eene waghe vlocken .j. d.

☞ Van halsberghen

Een halsbergh of een halsbergoel dat men te cope draghet vercooment of ne doet .iiij. d.

☞ Van loke ende van engune.

Een wagghen loocs of enguuns essculdich .ij. d. Een half wagghen een .d. een vierendeels waghens een .o. ende daer beneden niet.

☞ Van steenen.

Een molonsteen .ij. d. een slijpsteen .iiij. d. een paer quarensteene. een .o. van wetsteenen die marc .ij. d. een hondert mortiere .ij. d. ende also upwaert ende nederwaert also hiervoren gheseit es een hondert calcsteene .j. d.

☞ Van houte ende van houtinen dinghen.

Doet men hout of berde vten scepe upt land toten damme

ende ment vercoopt die marc ghelt .ij. d. vercoopment int water het ne ghelt niet. Een hondert melde of melevate .j. o. Een .c. troghe .iiij. d. eene colensche kist een .o. eene vanne een .o. eene brucsche kist .iiij. d.

☞ Van sceeps allame

Van boekinen vloten sijn sculdich copere ende vercopere van der marc .ij. d. eene waghe reepgarens .j. d. vercoopment ten danme die marc .ij. d. eene meese vlas .iiij. d. vercoompense de waghe .j. d. ende van weghene .j. d. een .c. bastinen linen .iiij. d.

☞ Van merseryen.

Een merseman die ¹ sine merse draghet. peper was beekine. hooft cleedere hooft lakene of ryemen mauwen of dies ghelijcs. eist ouer hooft ghebonden doorgaende ghelt hij .iiij. d. vercoopt hij in de sinxen weke .ij. d.

☞ Van scuten ende van lastwaghenen.

Een turfscute es sculdich .j. d. heeft soe ooc ander coopmanscepe in .ij. d. een gheladen waghen of eene kerre in sijn komen van elken paerde .j. o. ontladen si ooc ende weder laden met andren goede elc paert eenen .o.

☞ Van cleenen sticken.

Eene riue veltine hoeden .ij. d. eene mande met keersen of prumen een .o. eene cupe eene kiste eene mande met eyeren een .o. eene mande appelen .ij. d.

☞ Ghemeene recht.

So wie die eeneghe dinghen coopt te siere bederuen ² in spisen of in cleedinghen hi nes niet daerof sculdich. die toolnare ne sal gheene kiste up doen es hem .iiij. d. vergouden ³. Ende

¹ Men voege het wordeke in in.

² Te zijnen behoefte. Bederven leeft nog in nooddruft, nooddurft.

³ Vergolden, betaald.

elc coopmansknecht mach houden .ij. kisten bi sinen eede sijns meesters ente sine sijt datter gheen toolnare goed in es.

¶ Van ponders.

So wat dat men wegghet die heffers ¹ zullen hebben van der waghe een .o. dien ghelden de copere ende die vercopere. sonder ² lood daer hebben sij van weghene .iiij. d.

¶ Van meeden van carden ende van lode.

Eenen zac met meeden ghebonden .iiij. d. Ende en es hi niet ghebonden .ij. d. een scive caerden een .o. een stic loods driehouct .ij. d. een stic tens vierhouct .ij. d. een voeder loods of tens .xij. d. Een ghereide .ij. d. Een nieuwen waghen elc wiel een .o. ende so wat scepe of waghen die met loke of met engoene gheladen sijn elke .xv. scoue .ij. d. een hondert reepgarens .j. d. Een stic bolions .ij. d. een scip gheladen met nokernoten sal gheuen van elken hope .xij. d. ende eene mande met frute wat frute dat es .ij. d. een rolle of een stic lininlakens niet ghebonden dat dore lijt .ij. d. werdet ghecocht of vercocht ten damme van elken C. iiij. d. ende van den zelle zal men gheuen van den ponde .ij. d. van eere bale roets .ij. d. van eere bale smers .ij. d. van eere rollen haren van brucghe .j. d.

¶ Dit es die beslutinghe van der toolne

Van allen dinghen daer hier negheen ghewach of nes welker tiere soot sij dat sal toolne ghelden na die waerdinghe van den dinghen die hier bouen staen ende dat redenlike. ende gheualliet bi aenturen dat een gheladen scip vte vremden lande quame in die hauene van den zwene ende eenich scipknape wt sceeden ³ wilde hi moet wel sinen voorlast vten scepe doen also die coopmanne int scip bliuen dorden voorseiden voorlast gheene toolne sullen gheuen. Maer ward dat si coopmanscepe boden ⁴ cope ofte vercochten so sijn sij sculdich hare voorseide toolne ende

¹ Die de goederen op de schaal hieven.

² Uitgezonderd. ³ Uit den schepe scheiden wilde.

⁴ Voeg in te.

omme dat alle dese dinghen vast sullen bliuen. Eewelike. wie
magriete graefnede van vlaendren ende van enegauwen. Ende
guijt haer sone graue van vlaendren die bede bouen ghenoomt
sijn hebben desen brief ghedaen scriuen ende metter bewaringhen
van onsen seghelen confiermeeren. Ghegeuen. int iaer ons heeren
.m°. cc°. l. ende twee. in meide.

☞ Dit sijn die gone die toolnevry sijn in 's grauen toolne
van vlaendren ten damme.

Dabbie van premonstreit	van doerenseele
van middelbuerch	van den nieuwen bussche
dabbie van den berghe	van tsaeftinghe
van sente martins	hulst
in vermendoys	axele
dabbie van den dunen	ardenbuerch
van der does	rupelmonde
van boudelo	slepeldamme
van vylier	sluus
van affelgheem	mude
van den berghe	houke
sinte martins	monekereede
van haene	damme
ende alle grawe ordine	
van vincoengen	brucghe
van voerne	ypre
van dronghine	duunkerke
van nieneue	greueninghe
van berghen	niewepoort
van sente pieters	lombardien
van ghent	biervliet
van clemarasch	waterdunen
van sente claren	mardije
van petegheem	

Primo een rompe arpoys.	j	o	valet j mite
Item een vlec vleeschs.	j	o	
Item een beddecleet.	j	o	
Item j teele roets	j	o	
Item j lopin botren	j	o	
Item j cupe of tubbe bortren ¹			
of roets of zeepen.	j	o	
Item j sciue karden	j	o	par. valet j mite
Itē j scaep of j gheet of j zwijn	j	o	
Item j mande kersen of prumē	j	o	
Itē j mande of tonne met eyeren	j	o	
Item j bake vleeschs	j	o	
Item j auot zeems	j	o	
Item j mande met placlise ² of witinghe	j	o	
Item ·5· waghe botren. roets smaers. of caes.	j	o	
Item j huut	j	o	
Item ij huden	j	d	pares. valet ij mitē
Item iij huden	j	o d	valet iij mitē
Item iiij huden	ij	d	valet iiij mitē
Item v huden	ij	o d	valet vj mitē
Item vi huden	iiij	d	valet vij mitē
Item vij huden	iiij	o d	valet viij mitē
Item viij huden	iiij	d	valet ix mitē
Item ix huden	iiij	o d	valet x mitē
Item x huden dat es j deker	j	d	valet ij mitē
Item j ric	j	o	
Item j seylhoutsvel	j	o	
Item elc hottersvel	j	o	
Item j van. of j gorreel. j. waghe of. j. wiel		o	valet j mite
Item j kerne	j	o	

¹ Lees: botren.   ² Lees: pladisen.

Item j spinnewiel	j	o
Item j paer quarensteene	j	o
Item j hespe van eere ¹ coe of van j osse	j	o
Item j hekele	j	o
Item j orkussen	j	o
Item iij paercousen	j	o
Item iij zwaerden	j	o
Item j honts vel	j	o
Item j pot botren	j	o
Primo j tonne biers wat biere dat es	j	d par. valet ij miten
Item j tonne harinx of kindekijn of j. meese harinx elc es sculdich	j	d
Item een dulent harinx	j	d
Item j meese copers	j	d
Item j meese caes	j	d
Item j meese roets	j	d
Item j waghe smaers of roets of botren	j	d
Item j hondert yzers	j	d
Item j waghe arpoys of speghelhaers	j	d
Item j hondert wijnsteene	j	d
Item j waghe sulfers	j	d
Item j pelu of 5 dosine cardewaēs	j	d
Item j waghe plumen of vlocken	j	d
Item een waghe caes	j	d
Item 5 rolle hare	j	d
Item j rolle veinays		d ²
Item j beekeneel met j barde	j	d
Item j busch kemps	j	d
Item xv bussche loox	j	d
Item j ^o hoosters garens	j	d
Item j friel enyuuns dat es xxxij ^o reesen	xl	d
Item j duust willox	ij	d
Item j ^o rochen of screyen	ij	d
Item j bale rochen	ij	d

¹ Lees: eere.² Deze j is vergeten.

Primo j tonne pec tar ass.	ij	d par. valet v miten
Item j paert j osse j coe	ij	d
Item j sciminkel j bere	ij	d
Item j bale acolissien	ij	d
Item j sac hoorne	ij	d
Item sijnt hoorne ghegoten int scip		
van den grote	iiij	inghelsche
Item j sac plumen of vlocken	ij	d
Item j sac appelen of peren	ij	d
Item ander fruit wat es	ij	d
Item ¹ friel fighen of rosinen	ij	d
Item ¹ dosine cardewaens	ij	d
Item j tonne arpoys	ij	d
Item j tonne meeds of aels	ij	d
Item bulgoen quicseleuers	ij	d
Item j zac vlas of j ghebont of j lijspont	ij	d
Item j plate ghecocht	ij	d
Item j zac garens	ij	d
Item j laken j sindael j boucraen		
j fustein	ij	d
Item j tobbe slijp	ij	d
Item j rolle haren	j	d
Item j scelle	ij	d
Item j nieuwen sadel	ij	d
Itē xv scoue loox of enyuuns	ij	d
Item j bale roets	ij	d
Item j bale smaers	ij	d
Item j duust palinx	ij	d
Item j ^o sceluischs	ij	d
Item j broot sukers	ij	d
Item j dosine paercousen	ij	d
Item j beddetike	ij	d
Item j bescreuen cleet	ij	d

¹ Voeg in: j.

Item j bloc tens of loods	ij	d
Item j muelensteen	ij	d
Item j serc	ij	d
es hij latoent	iiij	d
Item j sciue garens	ij	d
Item j watercupe weets	iiij	d par. valet vij miten
Item j bale alluuns	iiij	d
Item j bodem was	iiij	d
Item j bale was	vj	d par. valet xiiij miten
Primo j tonne smouts	viij	d par. valet ix miten ¹
Item j tonne smaers	iiij	d
Item j tonne zouts	iiij	d
Item j tonne zeems	iiij	d
Item j tonne honichs	iiij	d
Item j tonne salms	iiij	d
Item j tonne vischs	iiij	d
Item j tonne olyen	iiij	d
Item j tonne lecmoes	iiij	d
Item j tonne stuers	iiij	d
Item j tonne staels	iiij	d
Item j tōne cruuds wat crude dat es	iiij	d
Item j tonne botren	iiij	d
Item j tonne wijnsteene	iiij	d
Item j tonne corens	iiij	d
Item j tonne wijns	iiij	d
Item j tonne appelen	iiij	d
Itē j tonne peeren	iiij	d
Item j tonne noten	iiij	d
Item j tonne greinen	iiij	d
Item j tonne gaghels	iiij	d
Item j tonne aysijns	iiij	d
Item j tonne vermijns	iiij	d
Item j tonne sukers	iiij	d

¹ Lees: xvij miten.

Item j tonne mostaerds	iiij	d
Item j tonne conpoost	iiij	d
Item j tonne vleeschs	iiij	d
Item j tonne hammen	iiij	d
Item j tonne scoen	iiij	d
Item j tonne loox	iiij	d
Item j tonne enyuuns	iiij	d
Item j tonne maersen	iiij	d
Item j tonne vetuiscs	iiij	d
Item j tonne slijps	iiij	d
Item j tonne zeepen	iiij	d
Primo j bale coutoens	iiij	d
Item j bale cardewaens	iiij	d
Item j bale pilteryen	iiij	d
Item j bale lijnwaeds	iiij	d
Item j bale conijnsvel	iiij	d
Item j bale kaneuets	iiij	d
Item j bale garens	iiij	d
Item j bale lakene	iiij	d
Item j bale meeden	iiij	d
Item j bale vachten	iiij	d
Item j bale sarken	iiij	d
Item j bale alsbourghuele	iiij	d
Item j ^o vachten die loos sijn	iiij	d
Item j ¹ smer	iiij	d
Item j ^o salms	iiij	d
Item j ^o cabeliaus	iiij	d
Itē j ^o herders	iiij	d
Itē j ^o helfts	iiij	d
Item j hanebilt	iiij	d
Itē j tonne of torseel zwaerden	iiij	d
Item j duust copers	iiij	d
Item j maerzwijn	iiij	d

---

¹ Voeg in: bale.

Item j bale amandelen	iiij	d
Item j bale rijs	iiij	d
Item j bale comijns vellen ¹	iiij	d
Item j kerke	iiij	d
Ende eist meer dan j kerke so		
gheeft elc hondert	j	d par.
Item j ^e scoue wouden	iiij	d
Item j bale dadelen	iiij	d
Item j klokke	iiij	d
Item j nieuwe scrine ydel	iiij	d
esser enich goet in	viiij	d
Item j tafelet beslegghen	iiij	d
Item j ^e mortiersteene	iiij	d
Item j huusalame	iiij	d
Item eene kiste zeepen	iiij	d
Item een slijpsteen	iiij	d
Item j scip pont oosters garens	iiij	d
Itē j ^e sekelen waerin dat si sijn	iiij	d
Item j kip huden	iiij	d

⌘ dit sijn die penninghe par.

j	o	i	mite
j	d	ij	miten
ij	d	v	miten
iiij	d	vij	miten
iiij	d	ix	miten
v	d	xij	miten
vj	d	xiiij	miten
vij	d	xvj	miten
viiij	d	xviiij	miten
ix	d	xxj	miten

¹ Het woord vellen is er later door eene andere hand bijgevoegd. Eerst stond er alleen comijns, gelijk het ook behoort te zijn, daar de baal konijns-vellen reeds genoemd is. De bijvoeger heeft ongetwijfeld conijns gelezen en is daardoor op het dwaalspoor gebracht.

x	d	xxij	miten		
x ⁵	d	j	groten		
xi	d	j	groten	i	mite
xij	d	j	groten	ij	miten
xijj	d	j	groten	vj	miten
xiijj	d	j	groten	vij	miten
xv	d	j	groten	x	miten
xvj	d	j	groten	xij	miten
xvij	d	j	groten	xv	miten
xvijj	d	j	groten	xvij	miten
xix	d	j	groten	xx	miten
xx	d	j	groten	xxij	miten
xxj	d	ij	grote		
xxij	d	ij	grote	ij	miten
xxijj	d	ij	grote	v	miten
xxiijj	d	ij	grote	vij	miten
xxv	d	ij	grote	ix	miten
xxvj	d	ij	grote	xij	miten
xxvij	d	ij	grote	xijj	miten
xxvijj	d	ij	grote	xvj	miten
xxix	d	ij	grote	xvij	miten
xxx	d	ij	grote	xxj	miten
xxxj	d	ij	grote	xxij	miten
xxxj ⁵	d	ijj	grote		
xxxij	d	ijj	grote	j	mite
xxxijj	d	ijj	grote	ij	miten
xxxiiij	d	ijj	grote	vj	miten
xxxv	d	ijj	grote	vij	miten
xxxvj	d	ijj	grote	x	miten
xxxvij	d	ijj	grote	xij	miten
xxxvijj	d	ijj	grote	xv	miten
xxxix	d	ijj	grote	xvij	miten
xl	d	ijj	grote	xx	miten
xli	d	ijj	grote	xxij	miten
xlij	d	iiij	grote		

xluij	d	iiij	grote	ij	miten
xliuij	d	iiij	grote	v	miten
xlvi	d	iiij	grote	vij	miten
xlvi	d	iiij	grote	ix	miten
xlviij	d	iiij	grote	xij	miten
xlviij	d	iiij	grote	xiiij	miten
xlxi	d	iiij	grote	xvj	miten
l	d	iiij	grote	xviiij	miten
lj	d	iiij	grote	xxj	miten
lij	d	iiij	grote	xxiiij	miten
lij ⁶	d	v	grote		
liij	d	v	grote	j	mite
liiiij	d	v	grote	iiij	miten
lv	d	v	grote	vj	miten
lvj	d	v	grote	viiij	miten
lvij	d	v	grote	x	miten
lviiij	d	v	grote	xij	miten
ljx	d	v	grote	xv	miten
lx	d	v	grote	xviiij	miten
lxj	d	v	grote	xx	miten
lxij	d	v	grote	xxiiij	miten
lxiiij	d	vj	grote		

¶ dit sijn die scellinghe par.

6	s	xiiij	miten		
j	s	j	grote	iiij	miten
j ⁶	s	j	grote	xviiij	miten
ij	s	ij	grote	vij	miten
ij ⁶	s	ij	grote	xxj	miten
iiij	s	iiij	grote	x	miten
iiij ⁶	s	iiij	grote		
iiij	s	iiij	grote	xiiij	miten
iiij ⁶	s	v	grote	iiij	miten
v	s	v	grote	xviiij	miten
v ⁶	s	vj	grote	vij	miten

vj	s	vj	grote	xxj	miten
vj ⁵	s	vij	grote	x	miten
vij	s	viiij	grote		
vij ⁵	s	viiij	grote	xiiij	miten
viiij	s	ix	grote	iiij	miten
viiij ⁵	s	ix	grote	xvij	miten
ix	s	x	grote	vij	miten
ix ⁵	s	x	grote	xxj	miten
x	s	xj	grote	x	miten
x ⁵	s	xij	grote		
xj	s	xij	grote	xiiij	miten
xj ⁵	s	xiiij	grote	iiij	miten
xij	s	xiiij	grote	xvij	miten
xij ⁵	s	xiiij	grote	vij	miten
xiiij	s	xiiij	grote	xxj	miten
xiiij ⁵	s	xv	grote	x	miten
xiiij	s	xvj	grote		
xiiij ⁵	s	xvj	grote	xiiij	miten
xv	s	xvij	grote	iiij	miten
xv ⁵	s	xvij	grote	xvij	miten
xvj	s	xviiij	grote	vij	miten
xvj ⁵	s	xviiij	grote	xxj	miten
xvij	s	xix	grote	x	miten
xvij ⁵	s	xx	grote		
xviiij	s	xx	grote	xiiij	miten
xviiij ⁵	s	xxj	grote	iiij	miten
xix	s	xxj	grote	xvij	miten
xix ⁵	s	xxij	grote	vij	miten
xx	s	xxij	grote	xxj	miten
xx ⁵	s	xxiiij	grote	x	miten
xxj	s	xxiiij	grote		

Ⓒ dit sijn dabbien die vry sijn

Dabbie van premonstreit	dabbie van hane
dabbie van middelbuerch	dabbie van vicoengen
dabbie van sinte martins in ver-	dabbie van vuerne
mendoys	dabbie van dronghene
dabbie van den dunen	dabbie van den nieuwen berghe
dabbie van der does	dabbie van sente pieters te ghent
dabbie van boedelo	dabbie van clemarasch
dabbie van vilers	dabbie van berghen te sente winnox
dabbie van affelgheem	dabbie van sente bermijs
dabbie van berghen te sente mar-	sente claren te petegheem
tins	doriseele
dabbie van den nieuwen bussche	Alle graeuwe ordinen

Ⓒ dit sijn die vrie stede van vlaenderen.

Brugghe	ardenbuerch	waterdunen
ypere	repelmonde	lombaerdien
damme	saeftinghen	nieupoort
monkereede	hulst	dunkerke
houke	axcele	greueninghe
mude	bieruliet	
sluus	maerdike	

Ⓒ dit sijn die ordinen die vri sijn

Does	spaermaelgen	affelgheem
dunen	Sente winnoxberghe	

Een scip met duergaenden bal-	Item een baerke viij d
ken. xvj. d. par.	Item een lastageboot iiij d
Item een cogghescip viij d	Item een scute ij d
Item een pleite viij d	Item een soykin ij d
Item een houkeboot viij d	Item een veerbootkijn ij d
Item een scoude viij d	

III.

NAAMLIJST DER GOEDEREN, VERMELD IN HET REGLEMENT
OP DE SCHEEPVAART EN DE HEFFING DER
TOLLEN OP HET ZWIN.

Aanbeeld, in het reglement aenbilt, haenbilt en hanebilt geheeten, zamengesteld uit aan en bilt van balten, slaan, kloppen. Tolgeld: 4 d.

Aap, in het regl. scimminkel, bij KILIAAN scheminckel, elders ook simminckel geheeten. Tolgeld: 2 d.

Acolissiehout, bij KILIAAN kalissenhout, zoethout. De *a* schijnt later in den tekst van het regl. doorgehaald te zijn, maar de lijst, achteraan geplaatst, heeft acolissien. Tolgeld: 2 d. de baal. Het werd aangevoerd uit Spanje.

Ajuin, uijen, in het regl. eniuun, enyuun, enyune, engoene en engune geheeten. Van 15 schoven ajuin, te schepe aangevoerd, werd 2 d. betaald, en zoo naar evenredigheid „opwaarts en nederwaarts.” Van een frayel ¹, d. i. 3200 reesems ², eischte men 40 d. en alzoo benedenwaarts; van eene ton ajuin 4 d. Bragt het tolgeld meer op, wanneer men bij maten dan bij tonnen mat, dan was de tollenaar immer verplicht bij maten te rekenen. Ajuin, uit Zeeland of eenig ander land aangevoerd, gaf immer tol naar het aantal maten. Van Spaanschen ajuin was men twee uijen van de honderd schuldig. Ajuin, met wagens vervoerd, betaalde 2 d. per wagen, enz. Zie Appelen.

Ale, in ons regl. aels, zekere soort van zwaar bier, het En-

---

¹ Een frayel, frayeel, friel wordt overigens alleen als maat vermeld bij vijgen en rozijnen, en wordt verklaard door cabas („anciennement *frayle*, *fréau*”), A. E. GHELDOLF, *Histoire de la Flandre* etc., II, p. 448, noot 8. Het leeft nog in het Engelsche *frail*, biezen korf of mand.

² Reesem, in het regl. reesen, wordt bij KILIAAN gevonden. Ook in MEYERS *Woordenschat* heeft men reessem, ajuinrist. Even regelmatig als deesem, deegsem van dijgen komt, wordt reesem voor reegsem van rijgen afgeleid, schoon het in de hedendaagsche woordenboeken niet gevonden wordt. In Holland zegt men rist; in Zeeuwsch-Vlaanderen westelijk deel, en waarschijnlijk ook wel elders, nog altijd reesem.

gelsche ale. Eene ton betaalde 2, eene pijp of vat 4 d. tolgeld.

Aluin, aluun. Deze werd aangebragt door de Italianen, die zelve ze naar Klein-Azië haalden. Men voerde er tevens in van Tunis en Bugia. Bij GUICCARDIJS wordt nog de aluin van Tolfa genoemd, nabij Civita Vecchia. Eene baal aluin, tusschen de 200 en 300 pond wegende, betaalde 3 d.; beneden de 200 pond wegende, betaalde men, hoe weinig het ook woeg, indien het meer dan 5 schell. waarde had, 2 d. Eene kerke¹ aluin door Damme „lidende” was 4 d., eene halve kerke 2 d. schuldig. Verkocht men ze te Damme, dan betaalde men dubbel. In ons regl. wordt gezegd, dat voor vaten, waarin eenig goed van gewigt is, bij de kerke moet betaald worden en wordt deze gesteld op 400 pond wegens.

Amandelen. Deze werden aangebragt uit Arragon, Navarre en Grenada. Een vat amandelen of rijst betaalde 12 d., eene pijp 6 d. Eene kerke aluin, amandelen, komijn of peper, te Damme doorgevoerd, 4 d., aldaar verkocht, 8 d. tolgeld. Van eene baal eischte men 4 d., van een klein zakje, indien er voor 5 schell. waarde in was, 2 d.

Ankers. Gemaakte ankers betaalden naar hunne waarde, van elk pond groot 4 engelsch (1 engelsch = 8 miten Vlaamsch: KILIAAN).

Appelen. Deze gaven altijd iets aan den tolboom te Damme, naar dat het schip geladen had. Van elke mand of zak betaalde men 2 d.; beliep de tol meer bij de maat dan bij de mand, dan was de tollenaar verplicht de meeste bate te kiezen. Dit gold ook voor de peren en mispelen. Waren de appelen in het schip gestort, dan betaalde men, zoodra er zich voor eene waarde van 5 schell. in bevond, tot aan de 15 hoed 2 d.; beneden de 15

¹ In den *Toolnebrief van Ardemburch* (zie *Oud-Aardenburg en deszelfs handel in het begin der XIV^{de} eeuw*, door J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, I, bl. 46 en v. v.) vindt men *karoke*. De geleerde schrijver zegt hierover in eene noot: „*Karoke*, van het Lat. *carruca* en verwant met het It. en Sp. *carro*, Fr. *chariot*, is eene schuifkar of kruiwagen, oudtijds ook *krodewagen*. In den tolbrief van 1252 staat *kerke*, dat er eene verkorting van is.” Wij voegen hier alleen bij, dat in het Oud-Fransch *charge* door *kerke*, *charger* door *kerhier* wordt aangeduid en dat *krodewagen* tot *kordewagen* en eindelijk *kortewagen* is geworden.

hoed, voor elke ton 4, en elke mand 2 d.; van 15 tot 25 hoed eischte men een viertal van het beste, dat er in het schip was; van 25 tot 45 hoed eischte men 2 viertalen; van 45 hoed en daarboven, hoe verre ook, 3 viertalen. Deze bepaling gold ook voor tarwe, meel, rogge, gerst, evene, haver, erwten, boonen, vitsen, allerhande zaad, zout, appelen, peren, hazelnoten, houtskolen, steenkolen, kalk, hoppe, gagel, schors, loof, foelie, ajuin, mosselen, en al wat men bij de maat leverde. Uit de bepaling, die men op eene andere plaats in het regl. aantreft, waar gehandeld wordt van koorn en al dat men bij viertalen levert, blijkt, dat een hoed verdeeld werd in vier viertalen, viertels of vierendeelen ¹. Daarenboven waren kooper en verkooper van elk schip, dat zij met appelen of eenige andere der bovengenoemde goederen laadden, drie viertalen schuldig. De appelen werden ook te Monnikereede vertold; eveneens te Hoeke en te Mude, mits ze „van den lande waerts” kwamen, zoowel als alle ander fruit.

Appelen van garnaten, d. i. granaatappelen. Zij werden aangevoerd uit Spanje. Van elke honderd eischte men er te Sluis twee van de schoonste.

Appelen van Orangen, d. i. oranje-appelen, of grote zideren, d. i. groote appelen. Nog is cider in het Neêrl., Fr., Eng. en Hoogd. appeldrank. Zij waren aan het zelfde regt onderworpen als de granaatappelen, en werden aangebragt van Sicilië.

Appeldrank, in ons regl. pommade, van pomme, en sider geheeten. Eene ton of vat betaalde te Damme 4 d.

Asch, asscen, asschen. Eene ton betaalde 2 d. Word een vat asch voor geld verkocht, eveneens 2 d., maar ruilde men ze tegen andere goederen, dan betaalde elk goed zijn' gezetten tol. Men versta hier door asch, potasch, die aangebragt werd uit Zweden, Denemarken en Duitschland.

---

¹ Een hoed hield 172 koppen Ned. maat; een viertal dus 43 kop. Viertel, viertal bet. vierde deel. In Duitschland kent men nog het Viertel, nevens Viertheil — zamengetrokken uit vierte Theil — als eene korenmaat. Als brandewijnsmaat houdt een viertel in Nederland 7,4206 kan.

Azijn, aysinc. Eene tonne azijn betaalde te Damme, bij doorvoer, 4 d.

Azuur, asure. Een zak met azuursteen, door de Venetianen aangebragt uit Barbarije, betaalde 2 d.

Baerdaexen, strijdbijlen. Het eerste deel van dit woord is nog overig in hellebaard. Zij betaalden naar mate van den prijs, dien zij gekost hadden. Zie VAN HASSELT op KILIAAN, in voce *bard-ackse*.

Bake. In de lijst staat „een bake vleeschs,” en duidt bake hier dan zooveel aan als eene zijde spek. Baecke bet. overigens ook varken. Zie KILIAAN, en HUIDECOPER op MELIS STOKES, II, bl. 405 en 406. In den bovenaangehaalden tolbrief van Aardenburg wordt bake, als wijfjesvarken tegenover zwijn gesteld, als mannetje. Zie aldaar bladz. 50, noot ². Ook zoude volgens den heer DRESSSELHUIS eenen bake (mannelijk) eene zijde spek, eene bake (vrouwelijk) een wijfjesvarken aanwijzen. — Een bake vleesch betaalde een halven d. Zooveel werd ook betaald voor een vlek, in de lijst achteraan wederom een vlek vleeschs genoemd. De *Teuthonista* heeft: „vlijck of sijde specks.” Het Nedersaksisch heeft flikke; Hoogd. flicke, flecke; Fransch, flêche; Engelsch flicht; Angelsaksisch flicce. 't Woord zegt het zelfde als bake, eene zijde of een stuk vleesch of spek.

Bacijzers, bakpannen van ijzer, betaalden 12 d. van de 100 pond.

Bankkleederen, tapijten. Een bankkleed betaalde 2 d.

Barde, bijl. Zie bij Bekkeneel. Barde werd later tot baard.

Bateriën, *bateries de cuisine*, keukengereedschap. Eene meese ¹ of baal betaalde 4 d. Tot de bateriën behoorden

---

¹ Meesc, in het Oud-Fransch miese, maisse, tegenwoordig masse. Eene meese kopers was, volgens de *Lijste en Ordonnantie van den Zeeuwschen tol* 800 tot 1000 pond zwaar. Eene ton of een kinnetje haring betaalde evenveel

koperen of metalen potten, ketels, bekkens, handvaten, lavoren of waschvaten.

Banays. De *Lijste en Ordonn. van den Z. tol* heeft Banays, dat wel het zelfde zijn zal. Eene rol van deze stoffe was 2 d., eene halve rol 1 d. verschuldigd. Veinays, dat in de achteraan geplaatste lijst voorkomt, is er waarschijnlijk eene verbetering van, door de verwisseling van *b* in *v*, die niet ongewoon is, ontstaan. Onder de lakens, die in de 13de en 14de eeuw bekend waren, behoorden ook die van Bernay, eene stad in het departement de l'Eure in Frankrijk. Welligt droeg het banays, banays, veinays, dat vrij wat naar het Fransch zweemt, daarnaar den naam. Zie A. E. GHELDOLF, a. w., II, p. 503. Nog vonden wij in het *Boek met den Knoop* onder de keuren der lakenwevers de volgende aantekening: „Moreide moet men wel naaien op den hec evelijste ende men moetse wel maken zonder lijste, ende men moetse al in waerpe ghelijc brunetten zonder Binesen”, d.i. uitgezonderd Binesen. Is dit ons Banays?

Beeren, baren, betaalden 2 d.

Beesten. — Van alle beesten, die uit Holland en Zeeland kwamen, met het doel om ze naar Aardenburg of naar eenige andere stad te voeren, en die te Coxide werden opgeslagen, eischte de tollenaar aldaar den gezetten tol.

Bedden. Een klein of groot bed, de Deensche beddekens niet uitgezonderd, was 2 d. schuldig. Was het met dergelijke voorwerpen in eene kist gepakt, dan betaalde men het dubbel.

Beddekleeden betaalden een halven d.

Beddetijken, bedtiken, betaalden 2 d. per stuk.

Bekers. Van een ton bekera, drinkglazen, eischte men 4 d.

Bekkeneel. „Een beekeneel met 1 barde”, zoo lezen wij in

---

als eene meese harings. Tegenwoordig nog is a mease of herrings (eene meese haringen) in Engeland een tal van 500. Eene meese kaas en eene meese roets betaalden evenveel als eene wage van die waar, namelijk: 1 d. Eene meese vlas betaalde het dubbel van een zak. — In eene der tollijsten (GHELDOLF, a. w., II, p. 463) worden vermeld: „les verges [roeden, hoepels] qui sont entour les maisses des harengs.”

de achter het tolregl. geplaatste lijst. Een bekkeneel is een helm, strijdhelm, stalen hoed. Uit het woordenken met zou men opmaken dat bekkeneel en barde te zamen vertold werden: men betaalde er dan 1 d. voor. Zie KILIAAN, en HUYDECOPER op MELIS STOKER, II, 140, 141; III, 82.

Bekkens, beckine. Een koperen of metalen bekken — en dit gold ook voor koperen of metalen potten, ketels, handvaten, pannen en lavoirs of waschvaten — van 2 sch., 6 d. par. tot de 5 sch. betaalde een halven d.; een van 5 sch. 1 d.; een van 10 sch. 2 d.; een van 15 sch. 3 d.; een van 20 sch. 4 d. Waren er vele in eenen band gemaakt, zamengebonden, te Dinant of elders, of „teenen core” gekocht in eenen hoop, elk gebind, hoeveel er ook in waren, en elke hoop was 4 d. schuldig. Een marskramer, die in zijne mars peper, was, bekkens, hoofdkleederen, hoofd lakens, riemen of mouwen droeg, betaalde, als de mars over zijn hoofd gebonden was, bij zijn doortrekken te Damme 4 d.; verkocht hij 't aldaar in de pinksterweek, tijdens de jaarmarkt, dan slechts 3 d.

Berde, planken, deelen, Hoogd. brett. Werden berde of hout te Damme uit het schip op het land gebragt en aldaar verkocht, dan betaalde men van het mark 2 d. In het water verkocht, betaalde het niets.

Besaen, besane, basane, bezaanleder, gelooide schapenvellen, werd aangevoerd uit Navarre, Castilië en Arragon. Een dozijn van deze vellen was 2 d., een half dozijn 1 d., en daar beneden elk vel 1 halven d. verschuldigd.

Beurzen. De beurzen behoorden tot de zoogenaamde gemengde marskramery. Daaronder werden gerekend messen, scharen, tasschen, handschoenen, beurzen, riemen, twijn, d. i. gedubbeld garen, naalden en spelden. Zie Marskramery.

Bezems, in een schip door den tolboom te Damme varende, betaalden 2 d. De bezems van Sparto-gras of Spaanschen brem werden aangevoerd uit Spanje.

Bezemen, Spaensche besemen geheeten. Moerbeziën

heeten in de volkstaal nog moerbezems, en wij zullen dus hier bezemen, daar ze nevens de granaat- en oranje-appelen en limoenen vermeld worden, moeten verklaren door Spaansche beziën. Men eischte er te Sluis twee van de schoonste van 't honderd.

Bier. Eene tonne bier, van welke soort ook, betaalde 1 d.; eene pijp 4 d. Er staat in het regl. eene pipe pipen biers; zoo leest men ook verder een tonne tonne pees. Het tweede woord is blijkbaar overtollig; wil men dit niet aannemen, dan kan men denken aan eene schrijffout en lezen: eene pipe juppen biers, zooals men vindt in de *Lijste en ordonn. v. d. Zeeuwschen tol*. Werd Brugsch bier door den tolboom te Damme gevoerd, dan kreeg de eene vaart de boomhouder eene kan van vijf stoopen; de andere vaart ontving ze de speihouder of sluiswachter. Ook in bier had er een sterke uitvoer plaats.

Biljoen, bolion, boelioen, Fransch billon, metaalmengsel. *Billon d'argent*, *billon d'or*, biljoenzilver, biljoengoud, zilver en goud, dat meer dan de helft bijmengsel heeft. Een stuk biljoen betaalde 2 d. In de lijst staat er „bulgoen quicselvers” 2 d. In de *Histoire de la Flandre* etc., IV, 347, vindt men: „Item deux bulgons d'argent vif ensemble et non moins.” Wanneer men deze uitdrukking vergelijkt met andere gelijksoortige, welke t. a. p. gevonden worden, als: „quatre balles de galle ensemble et non moins; quatre balles de gomme” enz. „huit pièces d'étain” enz., dan wordt men er onwillekeurig toe gebracht om „bulgoen” hier als eene hoeveelheid te beschouwen, als eene baal, of iets dergelijks, tenzij men liever denke aan twee stukken biljoen-kwikzilver, — een mengsel van kwikzilver en eenig ander metaal — die welligt den naam van biljoens droegen.

Bokken. Een geitebok was 1 halven d. schuldig.

Bokkevellen. Zie Vellen.

Bokelaars ¹, schilden, borstwapenen, nu beukelaars

¹ Wel te onderscheiden van bakelaar, dat laurierbessen beteekent, en in sommige tollijsten vermeld wordt.

geheeten. Eene ton betaalde 4 d.; beukelaars, buiten tonnen, 2 d.

Bokeraan. Dit vonden wij verklaard door *cuir de bouc*, bokkenleder. Bij *bockerael*, door KILIAAN zeer wel van bokkenleder onderscheiden, verwijst deze ons op het Fransche *bougrain*, en het Italiaansche *bucherani*. Voor *bougrain* leze men *bougran*, d. i. gewast, gegomd, stijf, grof linnen, door anderen vertaald door zwart kanefas. Zoo is ook, in het Engelsch, *buckram*, a sort of strong linen cloth, stiffened with gum, wel onderscheiden van *buckskin*, bokkenleder. Deze verklaring wordt daardoor versterkt, dat bokeraan in eenen adem vermeld wordt met lijnwaad, kanefas, fustaan, zijde en sindaal. Wij gelooven het dus voor eene soort van zwarte, stijve, grove linnen stoffe te mogen houden. Ook WILLEMS verklaart, in zijn' *Reinaert de Vos*, *bocraan* door fijn linnen. Zie voor het tolregt bij Marskramerijen en Kanefas.

Boonen. Een schip met boonen bet. 2 d. Zie Appelen.

Bot. Eene mand bot, buetren, betaalde 1 halven d. Waren ze in het schip gegoten, dan betaalde men voor den geheelen hoop 2 d. Overigens betaalde men naar de grootte der oormanden: voor elk oor een halven d.

Boter. Eene ton boter, zeem, olie, honig, smout, smeer, roet, lekmoes, staal, ijzer en osmont betaalde, te Damme doorvarende, 4 d. Te Sluis waren koper en verkooper van een lopen ¹, kuipje of pot boter den tollenaar elk een' halven d. schuldig; voor eene tobbe boter, ter grootte van eene halve ton, 2 d.; eene wage ² 1 d.; eene halve wage 1 halven d. Boter was vooral een uitvoerartikel.

Breidels, gebit. Eene mand bet. 2 d., eene ton 4 d.

Broodsuiker. „Een broot sukers,” suikerbrood, betaalde 2 d. Men had ook witte suiker en potsuiker. Zie bij Grein.

¹ Een lopen, lopin, was de helft van een viertal of vierendeel, het achtste deel van een' hoed en hield dus 21,5 kop Ned. Het hangt ongetwijfeld samen met het oude Fransche lopin. KILIAAN heeft nog loope korens d. i. een viertel; loop-saed, lup-saed, 50 roeden lands, enz.

² Eene wage boter of wol hield 30 steen van 6 pond; eene wage kaas 20 steen.

Caerden, Cabels, Caes, Cabeliau, Calf, Calc, Calcsteenen, Canevets, Cannen, Carmijn, Carper, Coutoen, Cloc, Cleed, Cnippine, Coe, Conijnsvelen, Comijn, Cousen, Crude, Coorn, Coper, Cork, Cussen, Cussentiken: zie onder K.

Caneps. Zie Hennip.

Caproenvoederse. Zie Voederse.

Catteribben. Zie IJzer.

Colenschescijm. Zie Kast.

Compoost, conpoost, ingelegde vruchten enz. betaalden 4 d. van de ton.

Corduaan, cordewaen, cordewane, cardewaen, Sp. leder, leder in het algemeen, huiden, door middel van aluin geschikt gemaakt om er „cousen” van te vervaardigen. Het woord is afgeleid van de stad Cordova (Cordoue, Cordouan) van waar men waarschijnlijk de beste trok. Het werd aangevoerd uit Castilië, Navarre en Arragon. Wat het tolgeld betreft, zie Besaen. Een torseel (Fr. trousseau, Eng. truss, bundel, pak; in Oud-Fransch torciel, toursiel, zamenhangend met ons torschen) betaalde al naar dat het gebonden was. Een torseel, over het hoofd gebonden, 4 d.; in het midden gebonden, of met priemen vastgestoken, 2 d. In den *Toolnebrief van Ardemburch* luidt het: „een turseel, beslagen over 't hoofd, of een turseel, gepriemd met houten priemen of met nagelen,” of ook „ghenayt met priemen of met naghelen.” In het Oud-Fransch heet het „un grand toursiel loiet en crois,” d. i. lié en croix, kruiselings met koorden beslagen ¹.

Culcte, culte, van het Lat. culcita, Oud-Fransch keute. KILIAAN verklaart het door beddetijk, Fransch coutil, Eng. squilt. Anderen willen aan bed gedacht hebben. Maar beide worden in het regl. óók vermeld. Men betaalde voor eene culcte

¹ In de keuren der „linemakers” (begin der XVe eeuw) was bepaald, dat eene „torsseel corde” niet minder dan veertien vademen lang mogt zijn. De „bastine line” en de „canepe coorde” mogten niet minder dan negen, en de „harine coorde” niet minder dan tien vademen lengte hebben.

evenveel tolgeld als voor een bed of beddetijk: 2 d. Wij verstaan er hier dus liever, gelijk Professor BORMANS het woord verklaart in het *Leven van Sinte Christina de Wonderbare*, een kussen door [eene soort van rustbed, matras?]. Daar luidt het, vs. 1400—1407, aldus:

Eenwerf was oec die selve Grave
Te Loen in sinen paleis, dat ave
Nu es gebroken, daer hi inne lach,
Te somertide in midden den dach,
Op eenen culc, te sinen ghemake,
Daer hi doen hadde alrehand sprake
Met heren die daer waren doe.

Eene culcte, bestemd om ze voort te verkoopen, mogt niet korter zijn dan drie en eene halve, en niet smaller dan twee en eene halve el. In elk geval moest ze eene el langer dan breed zijn, vervaardigd van goed fijn lijnwaad, en geheel gevuld of ongevuld. *Keuren van de culcstickers* (15de eeuw), ¹.

Dadelen. Eene baal betaalde 4 d., blijkens de lijst achter het tolregl.

Dorsch, darchs, derchs, dorchs, darschs: een visch, die voornamelijk de Oostzee en de kusten van IJsland bewoont, maar ook in menigte op onze kusten wordt gevonden. Hij is iets kleiner dan de schelvisch en levert een smakelijk vleesch op. Van een honderd kleine dorschen, ter waarde van 10 of 12 grooten, werd 1 d., van een honderd gedroogde volwassene of groote dorschen 4 d. geëischt.

Dorijzers, doorijzers, deurijzers. Van een honderd dezer ijzers werd 4 d. betaald.

Eijeren. Deze betaalden per kuip, kist en mand een' halven d.

¹ Wij hopen later op de keuren onzer verschillende ambachten meer bijzonder het oog te slaan, waarvan we een' rijken oogst van ongekende bijzonderheden durven verwachten.

Elandvellen. Zie Huiden.

Elft, helfts. Deze haringsoort was 4 d. het honderd verschuldigd.

Enjuun. Zie Ajuin.

Erwten, arweten, waren aan het zelfde regt onderworpen als de appelen.

Evene, ook hevene. Zie Appelen. KILIAAN heeft evene, avena, bromos; ghebaerde evene, aegylops, festuca; even-beziën, haver-beziën. De evene is dan ook eene soort van haver, in het Fransch avoine des sables, de avena strigosa van eenige kruidkundigen. In sommige stukken wordt ruwe evene vermeld; dit zal wel het zelfde zijn als de gebaerde evene. [Zie A. E. GHELDOLF, *Histoire constitutionnelle et administrative de la ville de Bruges*, etc., page 73, in de noot (³).]

Foelie, foelge. Zie het tolgeld bij Appelen.

Forsieren, forcieren, fortsieren, met ijzer beslagen valiezen. Zie HUYDECOPER op MELIS STOKES, II, bl. 14, en KILIAAN op fortsier. Een fortsier was 2 d. verschuldigd. Bevond er zich eenig tolplichtig goed in, dan 4 d. Van vele forsieren, in eene mand gepakt of anderszins, moest men 2 d. per stuk betalen. Wie een „kwaad” slot stelde aan „scrinen” of aan „forsieren” verbeurde 3 pond par. *Keuren van de smeden*, 15de eeuw.

Fruit, fruut. Het fruitgaf altoos iets aan den tolboom te Damme, naar dat het schip geladen had. — De vaten of tonnen fruit, waardoor men hier wel vreemde vruchten zal te verstaan hebben, vijgen, rozijnen, enz., moesten vertold worden bij de „cople.” Dit is niet het gewone koppel, twee beteekenende, maar eene maat, het dubbele van een „quaertroen” of vierendeel aanwijzende. Voor elke „cople,” die er in een vat of ton was, betaalde men 4 d., voor eene halve cople of een quaertroen 2 d. Deze maat wordt nog vermeld in de *L. en Ord. v. d. Zeeuwschen tol*; dáár heet het: „een coppel fruits, vier doedis voor een

koppel.” Beide woorden zijn ongetwijfeld van vreemden, wellicht van Spaanschen oorsprong. Immers uit Spanje en Portugal werden de meeste vijgen en rozijnen aangebragt. Inlandsche vruchten betaalden 2 d. van de mand of den zak.

Faestaen, fustein, Fransch futaine, bombazijn, gekeperde stof, met garen ketting en katoenen inslag. Een stuk fustein was 2 d. schuldig. Zie Kanefas.

Gagel, ghagel, bij KILIAAN gaghel, de mirtedoor, muisdoorn of steekpalm, een welriekend gewas, dat in Nederland in vele streken van Gelderland wordt aangetroffen. Door gagel worden dan in ons regl. wellicht de zaden, wortelen of eenige andere deelen van dezen boom bedoeld. Zie voor het tolregt bij Appelen.

Galotsen. Van deze vruchten, wier naam wij aldus nergens aangeteekend vonden, moest men er te Sluis twee van de honderd afstaan. De galotsen, Oud-Nederl. schalongie, worden vermeld na den Spaanschen ajuin; wij gelooven derhalve, dat galotte eene verbastering is van échalotte, eschlook, sauslook, eene in reuk en smaak naar knoflook gelijkende bolplant. Echalotte d'Espagne = Spaansche sjalotte, slangenlook ¹.

Gareel, gorreel. Hiervoor betaalde men een halven d.

Garen. Een zak katoenen garen bet. 4 d.; een zak linnen garen, doorvarende, 2 d.; was het garen beslagen met koorden, 4 d.; eene schijve of schijf garen 2 d.; eene baal 4 d. Een honderd ongebonden garen en een honderd Oostersch garen, 1 d.; een schippond (300 oude ponden) Oostersch garen, 4 d.; een kluwen garen 1 halven d. Zes poppen in bonden van oostwaarts komende, de bond 2 d. Wij denken hier liefst niet aan eene speelpop, maar aan het Hoogd. Puppe, eene „cylindervormige zaam-

---

¹ Men wil, dat de chalotten door de kruisvaarders uit Palestina tot ons overgebragt zijn; zij ontvingen haren naam van de stad Askalon en heetten dan ook vroeger askalotten. Ook schalongie heeft, even als het Eng. scal-lion, wel wat van Askalon.

men gebundene oder gewikkelte *Masses*;" vooreerst, wyl overigens in het tolregl. van geene poppen gesproken wordt, en ten andere, wyl deze bepaling midden in die van het tolregt van 't garen ingevoegd is.

Geit. Deze betaalde een halven d.

Geitevellen. Zie Huiden.

Gember, ginghebaer. Voor eene baal gember, peper, saffraan, suiker, amandelen, rijst of eenig ander kruid, eischte men 4 d. Een klein zakje van deze waar, eene waarde hebbende van 5 schell., was 2 d. schuldig. Voor elke jarre (Fr. jarre, kom) of elken pot groenen gember eischte men 2 d.

Gereide, ghereide, d. i. een zadel. Zie den *Roman van Karel den Grooten en zijne twaalf pairs*, uitgegeven door Dr. W. J. A. JONCKBLOET, de woordenlijst, bl. 289. Men betaalde er 2 d. voor.

Gerst, gheerste. Zie voor het tolregt bij Appelen.

Geschut, ghescot, d. i. pijlen. Zie HUYDECOPER op M. STOKES, I, 410 en 426; *Roman van Karel den Gr.* enz., bl. 290. Later heetten hand- en voetbogen, handbooggeschut en voetbooggeschut. Op het einde der 13de eeuw heette eene arbalète een selfscot: *Hist. de la Flandre*, IV, 125. Gescot buiten tonnen of kisten betaalde per bond 2 d.; in eene ton of kist 4 d.

Getouw. Scheepsgetouw was aan het zelfde regt onderworpen als de ankers.

Gieters. Een dozijn gieters was 2 d. schuldig.

Gist. Eene ton gist was 1 d. schuldig.

Glavien, speren, schachten, spiesen. Zie HUYDECOPER op M. STOKES, III, 286, 322. Het tolregt van een bond glaviën, of meer, bedroeg 2 d.

Glas. Een centenaar glas betaalde 1 d.

Gloeden, gloedten, later loeten, ijzeren stangen of haken om het vuur op te rakelen. Zie KILIAAN. Een honderd gloeden betaalde 4 d.

Gorgieren. Het Oud-Fransch heeft gorgerin, halsstuk van de wapenrusting eens ruiters, en er is o. i. geen twijfel aan of dit

wordt in het tolregl. bedoeld. Immers, nadat er gesproken is van een pak zwaarden, messen en kniven, halsbergen, wordt gezegd: vele kleine stiks [wapentuig] te weten: gorgiere, mijnsysere en zulke stiks in tonnen of in manden, elke ton of mande 3 d., eene plaat, 2 d.

Goud. Een stuk goud was 2 d. schuldig. De schrijver van de *Histoire de la ville de Damme*, p. 127, bedriegt zich dus, als hij meent, dat het goud aan geen tolregt onderhevig was.

Graauwwerk. Een zak van dit bont betaalde 2 d.; een *talma* grawerws, eene ton, eene kist, 4 d.; werd het te Damme verkocht, dan was het duizend graauwwerks 8 d. schuldig. Graauwwerk was eigenlijk wit en grijs pelswerk, vair et gris, vervaardigd van het vel van een' eekhoorn uit het noorden: A. E. GHELDOLF, a. w., II, bl. 447, noot 12. In de *L. en Ord. van den Zeeuwschen tol* vindt men „ongewrocht graauwwerk of „wilde pelterij, komende uit Oostland.”— Wat *talma*, bij GHELDOLF *telma*, beteekene, is slechts te gissen. Deze geleerde gist, dat het welligt het zelfde zij als *timmera*, ¹ timmer, dat in het tolregl. voorkomt, als eene hoeveelheid hermelijnvellen aanwijzende. Wij twifelen er aan, maar weten niets beters. ²

Gras. Eene kist gras bet. 4 d. Zou men hier wel aan gras, het bekende bekleedsel der weiden, moeten denken? Reeds het tolgeld schijnt ons op iets van grooter waarde te wijzen; 't zou dan in allen gevalle eene kostbare grassoort moeten geweest zijn. Daar eene kiste gras — slechts éénmaal in

¹ Veertig hermelijnvellen, volgens de *Dict. univ. de commerce*, Paris, BUISSON, 1805, au mot HERMINE. Ook het Hoogd. Zimmer wijst in den pelshandel een getal van veertig aan. In KRAMERS *Nouveau Dict. Français*, Gouda, G. B. VAN GOOE, 1859, staat bij timbre (terme de pelletier) „zeker aantal (doorgaans 30 of 60) marter- of hermelijnvellen.” Het werd ook soms bij andere vellen gebruikt, gelijk uit het tolregl. zelve blijkt. Bij de oude Ned. maten voor sparren, latten en deelen was, gelijk uit oude rekenboeken te zien is, een schok gelijk zestig, een timmer veertig houten.

² 't Zijn ongetwijfeld woorden, aan eene vreemde taal ontleend. In de *O. en L. v. d. Z. tol* heeft men nog een talli Spaansch ijzer, wegende 1000 pond of daar omtrent.

het tolregl. genoemd — op eene kiste zeep volgt, denken wij onwillekeurig aan *graisse*, *gras*, *vet*.

Grein. Eene ton greinen — zoo staat er alleen in de lijst achter het tolregl. — 4 d. In den meermaal genoemden *Toolnebrief van Aerdemburch* staat, onder het opschrift van *bruseliën* o. a. het volgende: „Van halve. van greynen. van peper. van commine. van ghingebare. van amanderen, ende van allen dinghen die behoren te scortsen, ess van der m. [marc] iij d.” Hierbij voegt de geleerde DRESSSELHUIS deze aanteeke-ning: „*Bruseliën*, afstammende van het oude *bruzzan*, Ags. *bry-san*, thans *brijzelen*, *breken*, beteekent *geheel*, en *halve*, gedeel- telijk fijn gemaakte waren, in tegenstelling der *greinen* of gaaf gebleven korrels. B. v. *kaneel* in tegenstelling van *peper*, *komijn*, *muskaadnoten*, enz.” Grein wordt in de *Ord. en L. v. d. Z. tol* ook onder de specerijen geteld; maar buitendien wordt daarbij nog vermeld „grein om te verwen en allerhande droogerij,” en dáár wordt dan met grein wel *graine* bedoeld, dat is *cochenille*, waaruit eene schoone scharlakenkleur bereid werd. Zie A. E. GHELDOLF, a. w., II, 514. KILIAAN heeft dan ook scharlaecken greyn, *granum tinctorium*. In deze beteekenis wordt greyn ook genoemd in PLINIUS' vijf boeken van *de menschen, beesten, vogelen en visschen*, waar gehandeld wordt over de cochenilie-wormkens. In de eerstgenoemde bet. - die van specerij - komt greynen voor in VAN WIJNS *Hist. en let- terkundige avondstonden*, 2de boek, bl. 95, alwaar hij in eene noot eene opgave doet van de zoogenaamde *cokenkruden*, waar- mede de spijsen gewoonlijk werden aangezet. Onder het *coken- kruit* telde men — a^o. 1395 — safraan, peper, greinen, komijn muskaadnoten, nagelen, gember, kaneel, foelie, witsuiker, groene gember, potsuiker, amandelen. Uit deze optelling blijkt, dat men bij grein aan eene bijzondere soort van specerij te denken hebbe.

Gullekens. KILIAAN heeft gulle, gulleken, *asellus piscus*. — De visschers betaalden te Sluis bij hoopen, elke hoop gerekend op 2 d. Een honderd versche rogge gold voor één hoop, even als een honderd schelvisschen; een honderd

gullekens of jonge kabeljaauw voor twee hoopen, even als een meerzwin; groote kabeljaauw betaalde, in hoevele hoopen ook, 2 d. van den hoop.

Haaijen. Een honderd haaijen, hayen, betaalde te Monnikereede 1 d.

Haar. Eene groote rol haren betaalde 2 d.; de kleine rol of eene halve rol 1 d.; eene rol haren van Brugge 1 d.

Halsbergen, alsberghoelen, halsberghoelen, halsberghen, alsbourghuele, wapenrokken, maliën kolders, pantserhemden. Zie HUYDECOPER op M. STOKER, II, bladz. 133, 136—138. Elke halsberg, 't zij op zich zelve, 't zij in tonnen of manden gepakt, 't zij te koop gedragen, verkocht of onverkocht, was 4 d. schuldig. Eene baal was aan het zelfde regt onderworpen.

Hammen. Een' ton hammen, alleen in de lijst achter het regl. vermeld, was 4 d. schuldig. Zie op Hepe.

Handschoenen. Zie Beurzen.

Handvaten. Zie Bekkens.

Haring. „Haring en visch” waren de eenige goederen, die des nachts door den tolboom mogten varen. Ook gaven deze schepen altijd iets van hunne lading ten beste aan den boomhouder. Een duizend harings betaalde 1 d., eene ton, een „kindekijn” — heden ten dage een kinnetje ¹ geheeten, een achtste deel van een vat, — of een „quartroenkijn,” eveneens 1 d.; het zelfde een meese drooge haring.

---

¹ In Amsterdamsche maat is een kinnetje fruit ruim 30 koppen Ned., het achtste gedeelte van eene ton; een kinnetje haring, het vierde deel eener ton, ruim 30,5 kop; een kinnetje kalk, het achtste deel van eene ton, het vier en zestigste deel van een hoed, ruim 15 kop; een kinnetje biksteen, nagenoeg 8 kop; een hoed steenkolen, 28 maten, 11,7 mud. Wat de afleiding van het woord betreft, 't is hoogst waarschijnlijk het verkleinwoord van kind. KILIAAN heeft kinneken, kindeken, *vasculum*, d. i. vaatje. 't Verkleinwoord kindeken, kindekijn, kindje, wordt nog heden ten dage niet zelden als kinnetje gehoord.

Harnasch. Harnasch van zadelen, paardentuig, betaalde van de mand 2 d., van de ton 4 d.

Harpuis, arpoys of spiegelhars, speghelhars, spieghelhaers. Eene wage harpuis was 1 d., eene romp, een stuk of klomp ter helft van eene wage, 1 halven d., eene ton 2 d. schuldig.

Haver. De gewone haver, wèl te onderscheiden van de hevene. Zie voor het tolregt bij Appelen. — De tollenaar van Slepeldamme ontving den tol van haver en alle ander koren, dat de kooplieden van Eecloo of vreemden in zijne haven kwamen opkopen. De tollenaar van Coxijde ontving eveneens den tol van haver en alle ander koren, dat binnen mijns heeren vrijhede van zijnen watere kwam, aldaar gelegen, alzoo gezet was binnen den Vloere.¹

Hazelnuten. Zie voor het tolregt onder Appelen. — Waren de hazelnuten in een schip gestort, dan was de hoop 12 d. schuldig. Het gebeurde wel, dat in koggen, die uit Oostland — Deutschland en de kusten der Oostzee — kwamen, geladen met koren of hazelnuten, de zakken en tonnen meel en de hazelnuten, die zij inhadden, meer aan tolgeld opbragten, dan wanneer men — naar mate van het aantal honden koren, meel of hazelnuten, dat de koggen inhielden — één, twee of drie viertalen van het beste der vrachtgoederen eischte; in dat geval was de tollenaar verplicht de belangen van den tol in het oog te houden, en die wijze van vertollen te volgen, die de grootste bate afwierp.

Hazevellen. Zie Vellen.

Heelnevellen. Zie Huiden.

Hekel. Een werktuig, met opstaande draadspitsen voorzien, om het vlas en den hennip van de scheeven, de houtachtige stukjes van den vlasstengel, te reinigen. Het wordt alleen in de lijst achter het regl. genoemd en was 1 halven d. schuldig.

---

¹ Men zou hieruit haast opmaken, dat de noordwaarts leidende waterweg van den Zwinboezem niet alleen door den Vloere begrensd was, maar zelve ook dien naam droeg.

Hennep, *cannabis sativa*, caneps, kemps. Een honderd of een bos betaalde 1 d.

Hepe. Eene hepe, het zelfde als heupe, later hepse, hespe, hepe van een varken, met de beteekenis van eene ham, was 1 d. verschuldigd. KILIAAN heeft dan ook hespe en hamme nevens elkander.

Hespe. Eene hespe van eene koe of een osse, alleen in de lijst achter het regl. vermeld, moest slechts een halven d. betalen. Hespe wordt, onzes wetens, in deze beteekenis niet meer gebruikt. Volgens BOMHOFF (*Nieuw Groot Woordenb. der Ned. taal*) zoude hespe het hielte van eene ham, doch het woord weinig of niet meer in gebruik zijn. In Vlaanderen is hespe nog algemeen in gebruik in de beteekenis van ham. Ham zelve had vroeger nog eene andere en uitgebreider beteekenis. Zie *Reinaert de Vos*, door WILLEMS, vs. 971, waar van Brune den beer gezegd wordt, dat hij over zijne hammen - hammen, billen - zat.

Herders, harders. Deze vischsoort wordt bij KILIAAN vermeld ¹; zij wordt ook meun, grootkop, dikkop, snotvisch, vuilik genoemd. 't Is een rivier- of zeevisch, die tot het karpersgeslacht behoort. De Franschen noemen ze meuniers (komt daar ons meun van daan?) wijl ze veelal bij de watermolens te vinden zijn. Ook in onze streken dragen ze, nevens den naam van herders, dien van molenaars ². Een honderd herders was, zooals op twee verschillende plaatsen in het regl. gezegd wordt, 2 d. schuldig. Achteraan in de lijst staat echter 4 d.

Hermervellen. Zie Vellen.

Hert, hart. Voor een hert was men 2 d. verschuldigd.

Hertevellen. Zie Huiden.

---

¹ Onwillekeurig denkt men hier aan de Molenaarsbank in 't Zwin. Welligt ontleende ze haren naam aan deze vischsoort, die er niet zeldzaam was. Over de hardervangst, eene soort van visscherij, spreken wij later.

² Van daar ook wel het oude mullener, mullinck: de molenaar heet in 't Vlaamsch nog mulder.

Hoeden. Eene „rive” viltten hoeden of eenige daarnevens betaalde 2 d. Een *kleif* is nog in het Hoogd. een hoepel of band, die de duigen van een vat zamenhoudt. Men leest dan ook in de *L. en Ord. van den Zeeuwoschen tol* van een werkvat, bereven of onbereven. Wij verstaan door eene rive viltten hoeden een aantal hoeden, die door een hoepel of band bij elkander gehouden werden; daarom is er ook sprake van „eenige hoeden bezijden.” Zoo ook, opdat het eene het andere bevestige, sprak men vroeger van eene kip huiden, en nu nog van eene kip stokvisch, terwijl de kip niets anders is, dan de hoepel om eene rol stokvisch.

Hoemelen. Volgens KILIAAN hoppe. Zie aldaar.

Hooi. Een schip met hooi geladen was 2 d. schuldig; een wagen met hooi, te Damme komende, 2 d., en elk paard 1 halven d.

Hoofdkleederen. In eene beslagene mars was elk hoofdkleed 2 d. schuldig. Zie Bekken. Het was een vrouwenkleedingstuk om het hoofd te dekken, een sluijer, huive. 't Was den oudekleederkoopers te Sluis in hunne keuren verboden, den „wivekins van levane” — wie waren het? — eenige kleederen te verhuren of te leenen, dat is te weten: kleederen, hoofdkleederen, faliën, riemen, of eenigerhande ding, dat zij „aan” [het ligchaam] dragen mogten. Wie het deed, en er iets bij verloor, kon daarover niet alleen geen regt krijgen, maar verbeurde daarenboven drie pond par.

Hoofdlakenen. Zie bij Bekken.

Hoornen. Deze betaalden, als zij in het schip gegoten waren, 4 engelsch van het *£* groot; een zak hoornen betaalde 2 d. Lagen de zakken „bi hem”, dat is op zich-zelfen, dan betaalde men 2 d. van het mark. Het hoorn werd onder andere bewerkt voor vensterruiten en lantaarnen.

Hondsvet. Zie bij Vellen.

Honig. Zie bij Boter.

Hoppe. Zie Appelen. Een zak hoppe, hoemelen, betaalde 2 d.

Horden. Teenen horden, die boven de vijf schellingen kostten, waren 2 d. schuldig.

Hout. Een schip met hout, door den tolboom te Damme varende, gaf vier „gebond” of bundels hout. Oud scheepshout, of hout, dat tot de vischvangst diende, gaf 4 engelsch van het £ groot. Nieuwe masten of eenig ander hout, hoeveel er ook in eene kogge of in eenig ander schip overkwam, was in 't geheel slechts 2 d. schuldig, doch kooper en verkooper gaven, zoo de koop hooger dan 5 schellingen liep, elk het verschuldigde regt van dien koop. Zette iemand tienvoetshout, knorhout of eenig ander hout op in Damme, Monnikereede, Hoeke en Slepeldamme, en verkocht hij dat hout, dan waren kooper en verkooper, indien beiden vreemden waren, 4 engelsch schuldig van het £ groot. Voer het hout naar Brugge op, dan betaalde het niets, wijl al de koggen met hout te Sluis hunne 2 d. benevens hunnen scheepstol betalen moesten. Zie verder bij Berde.

Houtskolen. Zie Appelen.

Huiden. Elke bond drooge Spaansche huiden, door de Spanjaarden zelven „traka ligados” — gebonden daker? — geheeten, betaalde 4 d. Waren ze ongebonden, dan was de dakere, deker, dekkere, drake, Oud-Fransch takre, Eng. dicker, Hoogd. Decher, d. i. het tiental, 1 d. verschuldigd. De natte huiden betaalden 1 d. de dakere. — Een daker osse-, koe-, geite-, kalver-, herte- en heelne- d. i. elandhuiden was 1 d. schuldig; waren er meer of minder dan een dakere, dan betaalde elke huid 1 halven d., wat in de lijst achteraan in mitten staat uitgerekend. Een kip huiden was 4 d. schuldig.

Husalame. Een husalame, husalame, dat voorkomt onder het opschrift: van bedden en dat er toe behoort, betaalde het dubbel van een bed, 4 d. Het woord is ongetwijfeld zamengesteld uit huus, in den zin van huis, en alame, d. i. gereedschap. Husalame kan dan beteekenen een voornaam stuk huisraad. KILIAAN heeft huysalame, supellex, d. i. huisraad in het algemeen. Wij zouden hier liefst aan een ledekant denken of iets dergelijks.

IJzer. Zie bij Appelen. — Een honderd ijzers of een „quintael,” d. i. een centenaar of honderd [oude] ponden Spaansch ijzer was 1 d. schuldig. Geslagen ijzer, oud of nieuw, betaalde, zoowel als kurk, meesen, mos, vloten van netten, hoornen en scheepshout, 4 engelsch van het £ groot. Een honderd ijzers van „menboudsslaghe” ¹ was 16 maal zooveel schuldig als een centenaar gewoon ijzer. Een honderd ijzers, katteribben geheeten, 12 d.

Kaarden, caerden, wolkaarden, kaarddistels. Een vat kaarden bet. 4 d.; eene schijf 1 halven d.; een duizend kaarden 1 d.; bij verkoop, koop en verkoop elk 1 d.

Kaarsen. Wassen kaarsen, waskaarsen, die boven de vijf schellingen kostten, waren 2 d. schuldig; waren ze in eene schrijn of ton 4 d.

Kaas. Tolregt van eene meese of wage kaas, boter, smeer of roet 1 d.; eene halve wage, een kuip of tobbe 1 halve d.

Kabels. Tolregt: zie Ankers: zij waren aan het zelfde regt onderworpen.

Kabeljaauw. 't Groote honderd van deze vischsoort en van zalm was zes werf 20 voor 't honderd. Van het kleine honderd nam de tollenaar 4 d., van het halve honderd 2 d., van de 25 één d. Was kabeljaauw verkocht in 't water bij hoopen, dan gaf elke hoop, die boven de 5 schell. gold, 2 d. Aan het zelfde regt was de zalm onderworpen, die uit Holland of Schotland kwam. Jonge kabeljaauw: zie Gullekens.

Kalf. Tolregt: 2 d.

Kalfsvellen. Zie Huiden.

Kalk. Zie Appelen.

Kalksteen. Tolregt van een honderd kalksteen 1 d.; een schip kalksteen 12 d.

---

¹ Meinboudsslaghe heet bij GHELDOLF, t. a. p., Mainboudslaghe en in een vonnis van 1178, in het meermalen aangehaalde werk opgenomen, Memb'nisloche; 't was zonder twijfel eene smederij.

Kanefas. Balen of pakken, gemaakt door de daartoe aangestelde pakkers van Brugge, met kanefas (canevets), laken, lijnwaad, fustaan, bokeraan, zijde, sindaal of zijden kleederen, betaalden 4 d. per pak of baal. Was kanefas, lijnwaad of wadmaal te Damme verkocht in eenigen van de tollén aldaar, dan eischte men van de honderd el 4 d.; de vijftig el 2 d.; de vijf-en-twintig el 1 d. — Gedurende de jaarmarkt te Damme betaalden allerhande pakken of balen niets bij hunnen invoer aldaar; alleen de voerlieden betaalden tolgeld voor hunne paarden; maar werd er laken of kanefas of lijnwaad verkocht, dan waren kooper en verkooper verplicht tot de tollénaren te gaan, die zich dan vóór de Damsche halle gevestigd hadden, en aldaar beiden te betalen, voor elk laken, op 30 el gerekend, 2 d.; voor een half laken 1 d.; voor 100 el lijnwaad of kanefas 4 d.; voor 50 ellen 2 d.; 25 ellen 1 d.; eene „saerge” d.i. deken, 2 d.; een lisekleed of bankkleed, 2 d.; een dozijn overtogen, overtrekken, of kussentijken, 2 d.; een saloen 1 halven d.; enz. Bleef den koopman na den afloop van de jaarmarkt iets onverkocht over, en besloeg hij dat in pakken, dan was hij voor elk pak 4 d. verschuldigd; van den kooper echter, die eveneens handelde, eischte men den tol, die in het bijzonder op elk stuk, dat zich in het pak bevond, gesteld was.

Kannen. Tolregt van de „roedine” kannen, 2 d. „Roedine” schijnt, blijkens den uitgang in e een stoffelijk bijvoege-lijk naamwoord te zijn. Men zal dan moeten lezen kannen van „roede” vervaardigd: teenen of welligt rood aarden kannen.

Karmijn, carmijn, eene kostbare hoogroode verw, uit cochenille bereid, was 4 d. schuldig per ton.

Karn, kern. Tolregt: 1 halve d.

Karper. Een honderd karpers was 2 d. schuldig.

Kast. In ons regl. scrine, schrijn — nog overig in ons schrijnwerker — genoemd. Eene nieuwe scrine, waar eenig goed in was, was 8 d., zoo ze ledig was, 4 d. schuldig; eene oude schrijn betaalde, was er eenig goed in, 4 d.; was ze

ledig, niets. Nog wordt in het regl. gewag gemaakt van een „colenschescijm.” Zoo lezen wij ook van eene „colensche kist”, d. i. eene Keulsche kist, die slechts een’ halven d. schuldig was, in tegenoverstelling van eene Brugsche kist, die 4 d. betalen moest. Zoo ook wordt gesproken van een „colsch pot met ijserinen naghelen,” waardoor we een’ Keulschen ijzeren pot zullen te verstaan hebben, die een halven d. tolgeld betaalde. Het lijdt dus geen twijfel of het eerste lid van „colenschescijm” is Colensche, Keulsche. In VAN DER SCHURENS *Theutonista* is schijm vonder. In ’t Osnabrugsch is schim eene kleine smalle brug uit ééne plank bestaande, wat op het zelfde neêrkomt. Wil men aan dit schijm niet denken, dan moet men wellicht scijm voor eene verbastering van scrijn houden. Wij zien echter verlangend naar eene betere verklaring uit. Het tolgeld was 1 halve d.

Katoen. Tolregt van eene bale cotoens, coutoens, 4 d.

Kersen. Tolregt: een korf of mand 1 halve d.

Ketel. Zie bij Bekken.

Kist. Een „kistebuuc” was 4 d. schuldig. De letters van dit woord staan zoodanig, dat ik niet durf beslissen, of wij aan één of aan twee woorden te denken hebben. Ik geloof, dat wij hier, ook van wege de plaats waar het woord vermeld staat, na nieuwe en oude schrijnen, aan den buik, den romp, het ligchaam eener kist moeten denken ¹.

Klok. Tolregt: 4 d.

Kleed. Kleederen van zijde, sidine cledere. Zie Marskramerij. — Een bescreven cleet — dat alleen in de tollijst voorkomt — betaalde 2 d. In de *Ordonn. en Lijste van*

¹ In de keuren der tinnenstoommakers uit den aanvang der 15de eeuw vind ik het volgende: „dat geen van de twee tinnenstoommakers in ’t fijne werk meer doen moet, dan 4 pond loods in elke 100 pond fijn tin, op de boete van 20 schell. par. En al de stoffering, die tot hun werk behoort, is schuldig te wezen alzo goed, als de buken van fijnen werke of van keurwerk.” Hoewel dit m. i. geen licht verspreidt over de bet. van het bovenbedoelde buuc, zoo achtte ik de aanhaling voor den taalvorscher gewigtig genoeg, om ze hier op te nemen.

den *Zeeuwschen tol* worden geschilderde kleeren opgenoemd, die uit Oostland aangevoerd werden. Scriven had oudtijds ook de bet. van schilderen, afbeelden (woordenlijst op *der Leken spiegel*, bl. 592). Kan nu hier door een beschreven kleed een geschilderd kledingstuk bedoeld worden? — In de stadsrekening van Brugge van 1310 luidt het o. a. „Item, BOUDINE VAN YSEBERGHE, van scrivene in de ghiselcamere an j cleet, xij s. ix d. p,” waar scriven de betekenis heeft van schilderen. In de zelfde bet. komt ook beschreven voor. Zie den *Messenger des sciences historiques*, etc.; année 1859, 2e et 3e livrais., pag. 222, waar meer voorbeelden te vinden zijn.

Knijven, kniven, lange puntige messen (une espèce de couteau-poignard), die men op zijde droeg en waarmede men niet zelden ten strijde trok. Zie HUYDEKOPER op M. STOKER, I, bl. 526—529. Messen en kniven „onbeslagen”, d. i. niet tot een pak gebonden, betaalden 2 d.

Knippinge. Een honderd vachten van knippinghe was 4 d.; een vijftig 2 d.; een vijf-en-twintig 1 d., en daar beneden een' halven d. schuldig. Een pak of „scimmeese” ¹ van deze vachten of eenige andere huiden of vellen — onder den algemeen naam van ruware begrepen — moest 4 d. betalen. Er schijnt onderscheid gemaakt te worden tusschen „cnippine vellen” en „cnippine vachten.” Immers er staat op eene andere plaats in het tolregl.: „Een honderd cnippine vellen bi hem” d. i. op zich zelven „4 d; een vijftig 2 d., een vijf-en-twintig 1 d., daar beneden niet. Een honderd vachten 4 d. en daar beneden, alzoo als cnippine vellen.” Bij de vachten staat: beneden de vijf-en-twintig een' halve d., maar dit kan eene kleine misschrijving zijn. Voor knippinghe, knippine staat bij GHELDOLF clip-

¹ In de *Lijste en ordonn. van den Zeeuwschen tol* houdt eene schiemeese, schiemeese, vellen uit Oostland 100 dekker; eene schiemeese eland- en hertehuiden slechts 8 dekker; boksvellen 60 dekker; geitevellen „een schiemeze oosters” 80 dekker.

pine. 't Is het zelfde woord, door verwisseling der *n* en *l* ontstaan, als knuppel voor kluppel. Clipping is nog in het Engelsch afsnijdsel, afknipsel, het zelfde wat knipping, van knippen, in het Hollandsch is. Door een en ander schijnen in ons regl. vachten en vellen bedoeld te worden, waaraan de wol en het haar ontnomen is ¹.

Koe. Tolregt: 2 d.

Koehuiden. Zie Huiden.

Konijnevelen. Zie Vellen.

Komijn. Hij werd aangevoerd uit Marokko en de koningrijken Castilië en Leon. De uitdrukking, waarin het tolgeld bepaald wordt, is verre van duidelijk te zijn; er zijn ongetwijfeld woorden in weggevallen of misschreven. Aldus staat er: „eene bale comijns, wegende bij 500,” d. i. bij de 500 pond, „geeft 5 d.; beneden 400, tusschen 300 en 400, 4 d.” Maar hoeveel geeft nu eene baal beneden de 500 pond? Daarom lezen wij, in stede van „bij 500,” beneden 500. — Zie ook Amandelen.

Koorn. Zie Hazelnoten, Haver, Appelen.

Koper. Tolregt: eene meese kopers 1 d.; een duizend kopers in meesen 4 d.; ongemeest, d. i. niet in meesen, 6 d.; een last, te Damme doorvarende, 6 d.; aldaar verkocht, 12 d.

Kousen. Tolregt: een dozijn paar kousen, „bi hem,” 2 d.; een half dozijn 1 d.; 3 paar kousen een halve d. Kocht iemand kousen voor eigen behoefte, dan was hij niets schuldig. Een torseel kousen, hoeveel er ook in waren, over het hoofd gebonden, gold 4 d.; in het midden gebonden, of met priemen te gader gestoken, 2 d.

---

¹ In de keuren der beurzemakers — aanvang der 15de eeuw — luidt het als volgt: „Item, dat niemant moet sniden hertine nachtelinghen, no reyene, no scapine, no knippine, no coeyene, no perdine, no gheene manieren van nachtelinghen, hi en moet se sniden lances den velle.” Daar wij hier nevens de herte-, reeën-, schape-, koeije- en paardevellen de knippevelen vermeld vinden, zoude men bijna geneigd worden om bij knip aan het eene of andere dier te denken; aan welk, durf ik zelfs niet gissen.

Kruiden, crude, specerijen. Zie Gember. Een' tonne „cruuds,” welke specerij ook, betaalde 4 d.

Kurk. Tolgeld: 4 engelsch van het lb groot.

Kussen. Tolgeld: 1 d. In eene kist gepakt 4 d.

Kussentijken. Tolgeld: twaalf kussentijken, of overtogen, 2 d.; zes 1 d.; drie een halve d. Zie Kanefas.

Kwikzilver. Tolgeld: een zak 2 d.; eene baal of ton 4 d.; werd het verkocht, dan betaalde men 2 d. van het mark.

Laken. Zie Kanefas. Een laken op zich zelve van 30 ellen bet. 5 d.; een half 1 d. Een zak linnen laken, te Damme doorvarende, bet. 2 d.; was hij met koorden of touwen beslagen, het dubbel; een torseel wollen laken 4 d. of 2 d., al naardat het over het hoofd gebonden, in het midden gebonden of met priemen vastgestoken was. Eene rol of een stuk linnen laken, niet gebonden, dat te Damme doorgevoerd werd, betaalde 2 d.; werd het aldaar gekocht of verkocht, dan betaalde het van elke honderd el 4 d. Eene baal was 4 d. schuldig.

Lam. Tolgeld: een halve d.

Latoen, Fransch laiton, geel koper, ook „ghelu blecq” geheeten. Tolgeld: 2 d. van de wage.

Lavoir, waschvat, waschbekken, handbekken. Zie Bekken.

Lekmoes. Zie Boter.

Lijnwaad. Zie Kanefas. Een torseel lijnwaad, doorgevoerd wordende, was 4 d. schuldig; was het in 't midden gebonden, slechts de helft. Een honderd lijnwaads, „vercocht bi hem”, in ééns, 2 d.; ontbond men het torseel, dan betaalde het honderd 4 d. Kon de koopman het niet kwijt raken en bond hij 't weder over het hoofd, dan betaalde hij voor zijn torseel 4 d.; was het in 't midden gebonden, slechts de helft. Eene baal lijnwaad was 4 d. schuldig.

Lijnen. Getouw, scheepstouw en kabels, werd van vlas of hennep vervaardigd; de lijnen van boombast:

daarom heeten ze in ons tolregl. ook bastinen linen. Het honderd betaalde 4 d. Dat de basten lijnen toch ook tot scheepsgebruik dienden, bewijst het opschrift: „Van sceeps allame.”

Lijs. Tolregt: 2 d. KILIAAN heeft lijs, lijse, *scamnum*: derhalve een schabel, eene voetbank, eene bank. Daarom volgt het ook wel in ons tolregl. onmiddellijk op eene tafel. — In de keuren der draaijers (15de eeuw) vindt men het volgende: „Item, dat de voorz. draaijers „lisen” maken mogen en daarvan zullen de posten en „peckelen” zijn van wilden houte, en de „zittelisen” boven plat, zonder snede; bachten [achter] een „gheclooft bart” en in den bodem een gekloofd bard [plank], en de „wijnt lisen” niet hooger dan zeven voet hoog of daar beneden, zonder „clauwe” anders dan van zelfs.” Den 6^{den} van Pietmaand (September) 1439 was reeds door den magistraat van Brugge bepaald, dat de draaijers o. a. geene „lijsen met ghesnedenen werke” maken mogten.

Lisekleed. „Lisecleet of banccleet” staat er: het eene woord verklaart hier het andere; het betaalde 2 d. KILIAAN verklaart lijsbedde, door rosbaar, *lecticale*: rustbed, waarin de gedragene lag; lijscoetse is bij hem spennecoetse: koetse heeft hier natuurlijk de bet. van bed. Wanneer wij nu bedenken, dat het bankkleed of „lisekleed” opgenoemd wordt onder ander beddegoed, dan zouden wij haast aarzelen om bankkleed en lisekleed hier door tapijt te verklaren, schoon toch weder (*Histoire de la Flandre* etc., IV, 84) tapijtwevers en lisecleetwevers als éénzelvig beschouwd worden.

Limoenen. Tolregt: twee stuks van de honderd. „Lymoenkijns ghesouten,” of ingelegde limoenen, betaalden 2 d. van den pot of jarre.

Lood. Tolregt: een blok of stuk lood, of een stuk loods „driehouct”, 2 d.; gegoten lood 1 d. van de wage; een voeder lood 12 d. Bij het wegen der goederen ontvingen de heffers van elke wage 1 halven d.; uitgezonderd van lood, waarvan zij 4 d. ontvingen.

Loof. Zie Appelen. „Del marc de feulle dont on

conroie cordewaen: deus deniers," zoo leest men in eene bepaling van het tolgeld (*Hist. de la Flandre*, II, p. 487). Door loof, het zelfde als blad, gelooven wij dan in ons tolregl. de bladeren van deze of gene plant te moeten verstaan, die gebruikt werden om het corduaan, of Spaansche leder, verder te bewerken, te leértouwen (corroyer). Alle gelooiden huiden (cuirs tannés), niet tot zookeer bestemd, werden getouwd (corroyés).

Look. Tolregt: twaalf schoven 2 d.; 6 schoven 1 d.; 3 schoven 1 halve d.; eene ton 4 d.; 15 bossen 1 d.; een wagen 2 d.; enz.

Loosch. In het tolregl. heet het: rootloosch en roots looschs; bij GHELDOLF, t. a. p., rodlosch: het dozijn bet. 2 d. De evengenoemde geleerde verklaart den naam door „cuirs de boeufs roux," roode ossenhuiden. Dat de naam uit twee woorden bestaat, bewijst de uitdrukking „roots looschs", waar beide woorden in den genitief voorkomen. Er is dus geen twijfel aan, of root is ons rood. Loosch, losch deed ons wel eens denken aan het roofdier, bekend onder den naam van losch, lynx ¹.

Makreel. Deze roofvisch wordt vooral in de Noord- en de Oostzee aangetroffen. Een duizend makreels betaalde 2 d.

Malefiges. „Een torseel van malefighes of seilcleeds", zoo staat er. De uitdrukking reeds toont niet onduidelijk aan, dat „malefighes" de plaats aanwijst, van waar de stoffe (zeildoek?) kwam. Nergens toch in het geheele reglement vindt men het voorszetsel van op deze wijze vóór den naam eener koopwaar. GHELDOLF denkt er eveneens over, als hij bij het woord aanteekent: „peut-être des étoffes d'Amalfi, imitées en Flandre." De noodzakelijkheid van dit laatste zien wij niet in. Zij kunnen

¹ De losch of lynx is in de meest bevolkte landen van Europa uitgeroeid; men vindt hem nog in de uitgestrekte wouden in 't noorden van Zweden en Rusland. In het zuiden van Azië en Afrika treft men eene soort van losschen aan, die bekend zijn onder den naam van karakal, zamengesteld uit de Turksche woorden kara, zwart, en kalak, oor. Deze hebben eene wijnroode huidkleur en zwarte ooren. 't Is bekend, dat met de pelzen van losschen, tijgers, enz. in Azië de zetels der aanzienlijke en hooggeplaatste personen bekleed worden.

zeer wel uit Amalfi, welks inwoners tot de stoutste zeevaarders behoorden, aangevoerd zijn. De rol, die doorgevoerd werd, betaalde te Damme 2 d.

Manden. Tolregt: manden, boven de vijf schellingen gekost hebbende, 2 d.

Marskramerij. Zie **Bekken**. Tot de gemengde marskramerij behoorden messen, scharen, tasschen, handschoenen, beurzen, riemen, twijn, naalden, spelden. Waren deze voorwerpen los, dan betaalde de marskramer 2 d.; waren ze in één' hoop beslagen, tot één pak zamengebonden, dan het dubbel. Tot de ongemengde marskramerij, als we 't zoo eens noemen mogen, behoorden allerlei specerijen, hoofdkleederen, was, zijde, sindaal, fustaan, bokeraan, „saerges” of dekens, salonen, bankkleederen en kussentijken. Elk zakje specerij, „cruut”, dat boven de vijf schell. had gekost, was 2 d. schuldig; het zelfde eischte men van een hoofdkleed, een stuk was, een stuk zijde, sindaal, fustaan en bokeraan; van de halve stukken de helft; van de „saergen”, die boven 10 schell. hadden gekost, even eens; van die van mindere waarde, of salonen, elk een' halven d.; van twaalf overtogen 2 d.; enz. — „Eene tonne maersen” (marskramerij?) zoo staat in de lijst achteraan: 4 d.

Masten. Zie **Hout**.

Matten. Tolregt: een dozijn biezen matten, van Dordrecht komende, 2 d.

Mede, een uit honig gegiste drank. Tolregt: eene ton meè 2 d.

Meede, meekrap, eene plant, wier wortel eene fraaije roode verw oplevert. Tolregt: eene baal gemalen meede 4 d.; een zak groene meede 2 d.; eene gote — afgeleid van gieten — meede in een schip: 2 d.; een wagen, geladen met meede, 2 d.¹, en elk paard een halve d.; een schip of schuit met meede 2 d.; een zak meede, gebonden, 4 d.; niet gebonden 2 d.

¹ In het laatste gedeelte van het tolregl. staat 1 d.; alzoo ook bij GHELDOLF.

Meel. Zie Appelen, Hazelnoten.

Meelvaten, melde. Tolregt: een honderd 1 d. Het Hoogd. heeft nog *molde*, baktrog. KILIAAN heeft: *moude*, *alveus*, d. i. trog, bak, kuip; ook *moude*, *melle-teyle*, *molde*.

Meerzwijn, bruinvisch, bij de zeelieden zeevarken, het zelfde als het Hoogd. *Meerschwein*. Sommigen willen er een' walvisch onder verstaan, o. i. ten onregte. KILIAAN heeft dan ook: „Maerswijn, merswijn, *delphin*, *delphinus*. q. d. *porcus marinus*. Gal. marsouin.” VAN WIJN berigt ons in zijne *Hist. en letterk. avondstonden*, 2de boek, bl. 81 en 82, dat MAERLANT in *Der naturen bloeme* den bever marswijn, doch het zeevarken maerswijn noemt. Hij haalt de volgende regelen van genoemden schrijver aan:

„PORCUS MARINUS dats MAERSWIJN.
Gherebbet, ghespect, dinct het swijn,
Na een swijn, dat men siet gaen.”

S. DE VRIES zegt in zijne *Wonderen soo aen als in, en wondergevallen soo op als ontrent de zeeën* enz., dat de naam van zeevarken aan verscheidene visschen wordt gegeven, o. a. aan de touijnen, maar dat de delphinen [dolfijnen of bruinvisschen] de eigenlijke zeevarkens zijn. Dit laatste stemt dan met het getuigenis van KILIAAN overeen. Tolregt: 4 d.

Meesen. Zie Kurk.

Melkteelen. Tolregt: een honderd 2 d.

Merriën. Tolregt: eene merrie 2 d.

Messen. Zie Knijven en Marskramerij.

Mijnsijzers. Uit het tolregl. blijkt, dat het een' soort van wapentuig was, of ten minste in den strijd gebezigd werd. Kunnen hier ook minck-ijzers bedoeld worden, ijzeren werktuigen, voetangels, sterren, die altijd, hoe men ze ook wierp, de punt omhoog staken? Zie KILIAAN op minck-ijzer, en verder bij Gorgiere.

Mispelen. Zie Appelen.

Monnikslaken. Een „moneclaken”, monnikspij, bet. 1 halven d.

Molensteen. Tolregt: een molensteen 2 d.

Mortieren. Tolregt: een honderd mortieren of mortierstenen 4 d.; vijftig 2 d.; vijf-en-twintig 1 d.; beneden de 25 een halve d.

Mos. 't Was aan het zelfde regt onderworpen als de ankers.

Mosselen. Zie Appelen.

Mostaard. Tolregt: een tonnetje mostaard, groot of klein, 4 d. De mostaard werd soms uitgevoerd naar Schotland; het tolregt van de vaten of tonnen werd dan berekend naar het aantal van deze tonnetjes, die zij inhielden.

Naalden. Zie Marskramerij. 't Waren waarschijnlijk kostbare haarnaalden.

Nokernoten. Zie Okkernoten.

Noppen. Met noppen en vlokken, vlokwool, werden de bedden gevuld: een zak betaalde 2 d.

Noten. Tolregt: eene ton 4 d. Waarschijnlijk worden door noten okkernoten verstaan.

Oorkussen. Tolregt: 1 halve d.

Okkernoten, nokernoten, betaalden per zak 2 d.; per pijp, vat of ton 4 d.; in 't schip gegoten 12 d. van het last. Een schip, met okkernoten geladen, was 12 d. van den hoop schuldig.

Olie. Zie Boter. Een honderd oliën bet. 2 d; elke jarre of pot olijfolie het zelfde.

Os. Tolgeld: 2 d. Verkocht men te Damme ossen of paarden, al waren de verkoopers Denen of Vriezen, eveneens 2 d.

Ossenhuizen. Zie Huiden.

Osmont. Zie Boter. KILIAAN heeft „Hose-mont, *genus piscis*.” 't Zal het zelfde zijn als ons tegenwoordig hozenbek, eene vischsoort, die tot het geslacht der zeeduivels behoort, en aan de kusten van alle Europesche zeeën, maar vooral aan die der Noord- en der Oostzee, gevonden wordt;

hij wordt van 1 tot 2 el lang. — In de *L. en ord. van den Zeeuwschen tol* wordt oostmont als eene soort van ijzer vermeld, en daar het in ons reglement op ijzer volgt, zouden wij haast geneigd zijn er hier die beteekenis aan te hechten.

Ottervellen. Zie Vellen.

Overtogen. Zie Kussentijken.

Paard. Tolregt: 2 d. Zie Ossen.

Paling. Tolregt: een duizend „paeldinchs” 2 d.

Pan. Zie Bekken.

Pek. Tolregt: eene ton 2 d.; een vat, in het water of op het land, verkocht of niet, 2 d.; twee tinen pek 1 halve d.; vier tinen 1 d. — Het Fransch heeft tine, soort van vat of ton tot vervoer van water; tinette, tobbetje, vlootje, kuipje. KILIAAN heeft dan ook: tijne, watertijne, watertonne. Een vat hield — dit blijkt uit het tolgeld — acht tinen.

Pelterijen. Tolregt: eene baal pelterij uit vreemde landen 4 d.

Peluw. Tolregt: Deensche beddekens en peluwen 1 d.; een „pelu” in het algemeen 1 d.

Peluwtijk. Tolregt: 1 d.

Peper. Zie Amandelen en Gember.

Peren. Van deze vrucht ontving de boomhouder te Damme bij de doorvaart altijd iets. Zie Appelen.

Pladijsen. KILIAAN heeft: „Pladdijs, j. platdijs, *passer piscis*,” dat is, een zeevisch uit het geslacht der schollen. Eene mand met buetren, d. i. botten, of met pladisen, of met witinghen, was 1 halven d. schuldig; waren ze in 'tschip gegoten, dan de geheele hoop 2 d. Eene kleine mand of een „baerlekijn”¹ wijtincs, spierincs” of platvisch was een'

---

¹ Het Fransche baril, vaatje, tonnetje, met den Dietschen verkleinings-uitgang kijn, later ken.

halven d. schuldig. Voorts betaalden de manden naar het aantal ooren: elk oor een' halven d. — KILIAAN heeft wijtingh j. wittingh, eetbare zeevisch. Wijting heet tegenwoordig ook wel witte schelvisch, wat meteen de verklaring geeft van den naam wittingh, witvisch. In de lijst achter het tolregl. staat: „j mande met placise of witinghe” 1 halve d. Wij zien dat de pladisen en witinghen in den tekst bijeen worden gevoegd, en wij gelooven dus placise te moeten houden voor eene schrijffout. Wanneer wij tevens bedenken, dat KILIAAN bij platdijs aanteekent: „*piscis planus*” d. i. platte visch, dan gelooven wij, dat ook hier het woord weder zich zelven verklaart, en dat wij platvisch, die alleen in het eerste deel van het tolregl. genoemd wordt — terwijl in het tweede alleen de platdijs voorkomt — voor het zelfde te houden hebben als de pladisen.

Platen: ijzeren platen, borstplaten en dergelijke, waarmede men zich in den strijd het ligchaam dekte. Eene plaat was de helft van een halsberg verschuldigd: 2 d. Zie HUYDECOOPER op M. STOKES, III, 82. „De le paire de causes [kousen] de fier [fer],” zoo heet het ergens, dat is dijsstukken, dijsplaten, cuissards.

Platvisch. Zie Pladijsen.

Pluimen. Een zak pluimen, tot vulling der bedden, bet. 2 d.; eene wage 1 d.; weegloon daarvan ook 1 d.

Pommade. Zie Appeldrank.

Poppen. Zie Garen.

Pot. Een ijzeren, metalen of koperen pot, zie Bekken; een Keulsche pot, zie Kast. Van potten en schotelen „Sarazijs” werk, twee stukken van de honderd. Welligt wordt hierdoor porcelein bedoeld, dat in het eene of andere land, waar de Saracenen destijds heerschten, vervaardigd was. In een stuk van 5 November 1441, allerbelangrijkst voor de geschiedenis van den Sluisschen handel en waarop wij later hopen terug te komen, luidt het o. a. aldus: „Sauf et réservé outre les biens qui s'ensuivent,    savoir: pommes d'orange et

de grenade, olives, citrons, limons et les semblables, eaux roses et de Damas, et autres eaux aromatiques, sucades et confitures en pots de six livres de poids et au dessous, singes, ours, lions, marmottes, faucons, papegaux [perroquets] et toutes autres manières d'oiseaux et d'étranges bêtes sauvages, oignons et roseaux d'Espagne, tapis, velus, nattes, harpoix [colophane], appelé en Flamand spiegelhars, vaisselle de terre, appelées en Flamand valenschwer, ¹ éponges, vaisselle de „voirres" et semblables nouvelletés que les galées et caraques amènent, pourvu que au regard de toutes ces parties, elles ne soient en fût, ni lien." Door vaisselle de terre moet men ongetwijfeld aardewerk verstaan; zoude men nu bij vaisselle de verre niet aan Sarazijns werk, glasachtig aardewerk, porceleinen schotels en potten moeten denken? Dan staat Sarazijnswork tegenover Valenschwer. ²

Pruimen. Tolgeld: een korf of „bareelkijn", d. i. tonnetje, pruimen 1 halve d.; eene groote mand 2 d. Een zak met Spaansche pruimen was eveneens 2 d. schuldig.

Quarensteen. Tolregt: een paar een halve d. — De

---

¹ Kan dit ook beteekenen: Fayence, aardewerk afkomstig uit de Italiaansche stad Faenza, waar dit soort van goed, eeuwen geleden, het eerst gemaakt werd? Zie *Het boek der uitvindingen* enz., II, 2° afd. bladz. 12 en v. v.

² In het Hollandsch luidt dit aldus: „uitgezonderd de navolgende goederen, te weten: oranje-appelen, granaatappelen, olijven, citroenen, limoenen en dergelijke vruchten, rozewater, Damascus-water [destijds zeker even bekend als nu onze eau-de-Cologne] en andere welriekende wateren; sucade en konfituren [ingemaakte vruchten] in potten van zes pond en daar beneden; apen, beeren, leeuwen, marmotten, valken, papegaaijen, en allerlei andere vogelen en vreemde wilde dieren; Spaansche uijen en Spaansch riet; tapijten, haarwerk [?], maten, harpuijs, in het Vlaamsch spiegelhars geheeten, aardewerk, in het Vlaamsch valensch werk genoemd, sponzen, glaswerk en dergelijke nieuwigheden, die de galeijen en kraken aanbrengen, mits al deze dingen noch in vaten gepakt, noch met banden zamengebonden zijn."

heer DRESSSELHUIS verklaart het woord door het Fransche *carreaux*, groote houwsteenen, zerken enz., en veroordeelt MEERMANS verklaring, die queernsteen gelijk stelt met handmolensteen, gelijk ook de heer GHELDOLF *manus molarium* opheldert door *meules à la main*. Wij gelooven, dat de heer DRESSSELHUIS zich hier vergist. Nog heden is eene kweern een handmolen; in de *Ord. en l. v. d. Z. tol* spreekt men van steenen van huisquernen en tafelquernen; KILIAAN heeft reeds querne, handmolen. Aan den anderen kant is het waar, dat in den Aardenburgschen tolbrief „quaren steene” bezwaarlijk door handmolensteen kan verklaard worden, daar deze in éénen adem nevens de „quaren steenen” worden opgenoemd. In ons tolregl. gelooven wij aan handmolensteenen te moeten denken, te meer, wijl ook de zerken daarin worden opgenoemd.

Quicselver. Zie Kwikzilver.

Reepgaren. Tolgeld: een honderd of een wage van dit „sceepsallame” 1 d.

Ric. Een „ric” — zoo staat alleen in de lijst — 1 halve d. Wat het beteekene, is ons onbekend; we zochten het te vergeefs. Misschien is 't het zelfde als het bij KILIAAN vermelde recke, een lange stok. De mortierstokken, waschstokken en zwingels (*Hist. de la Flandre*, IV, 236) behoorden te Brugge tot den kleinen tol. Dat ric anders rug beteekent, is bekend; doch wij betwijfelen, of deze bet. hier dienen kan.

Riemen. Zie Marskramerij en Bekken. Een riem is hier een gordel. Het gilde der riemmakers, in 1348 te Gend bestaande, noemde men later in het Fransch: „faiseurs de chaintures.” *Hist. de la Flandre*, III, p. 321. JAN DE WEERT, van Yperen, schreef in de 14de eeuw:

Die manne en connen haer selver niet
Nochte haer gout langher sluten;
Si nayent op haer cleder buten,
Oft an groten breeden riemen.

Rijst. Zie Gember en Amandelen.

Roet. Zie Boter en Kaas. Tolregt: eene baal 2 d.

Roeden. Zoo niet gewone roeden, dan riemen van een vaartuig; die boven de 5 schell. gekost hadden betaalden 2 d.

Rog. Tolregt: een honderd gedroogde roggen of toelgen 1 d; nat verkocht, in 't Zwin, elke hoop 2 d.

Rogge. Zie Appelen.

Rood van Spanje: rood van Adrianopel of Indisch rood, aangevoerd met Spaansche schepen. Tolregt: een zak 2 d.; bij Damme verkocht 2 d. van het mark.¹

Rozijnen. Tolgeld: een „cople” vijgen of rozijnen 4 d.; een halve „cople” of een „quaertroen” 2 d.; een „frayel” of „friel” vijgen en rozijnen 2 d. Zie Fruit.

Rosinen: van het Fransche résine, hars, inzonderheid pijnboom- en dennehars. Tolgeld: 2 d. de wage.

Saergen, dekens. Tolregt: 2 d. Zie Marskramerij.

Saffraan. Zie Gember.

Salonen. Tolregt: een saloen (beddekleed?) 1 halve d.

Sarazijns werk. Zie Pot.

Sarc. Een laken Engelsch „sarc” van 30 el was 2 d., een half laken 1 d. schuldig. KILIAAN heeft saerck, saerck-doeck j. fusteyn. Zie dit woord.

Scenemessen. Deze voorwerpen worden onder de vellen of huiden gerekend. Het tolregt van een duizend scenemessen bedroeg 4 d. Bij GHELDOLF staat scevenesses².

Schaap. Tolgeld: 1 halve d.

Schapevellen. Zie Vellen.

Scharen. Zie Marskramerij. Tolregt van eene groote schaar, droogscheerderschaar, verkocht of te koop gedragen, 1 d.

Schel. Tolregt: 2 d.

Schelvisch. Tolregt: 2 d. het honderd.

¹ Het gewone mark bedroeg het derde gedeelte van 100 pond.

² Zie de AANTEKENINGEN, waarin wij op dit woord terugkomen.

Schoenen. Tolregt: eene ton 4 d.

Schoppen. Zij betaalden, in een schip door den tolboom te Damme varende, 2 d.

Schors. Zie Appelen. Waarschijnlijk eikenschors, dat gebruikt werd tot het looijen van het leder. In de keuren van de „culcstickers, porpointstickers, bourduerwerkers ende calanderaers,” van den aanvang der 15de eeuw, vinden wij het volgende: „Voord dat niemant gheoorlovet es eenighe calandre te stelne, noch te vaerwene met saufourse, met inden van baudaes, met lecmoese, met scortsen, met elsin, eekin, noch nueteboomen, met gallen, noch met slipen, hute ghesteken den vaerwers, dat zij scortsen mueghen met nueteboomscortsen ende met sconen watre.”

Schotelen. Zie Pot.

Schreijen, screien, screyen, scharren? Het honderd van deze vischsoort was 2 d. schuldig.

Seylhontsvel. Dit komt alleen in de lijst achter het tolregl. voor. Het betaalde 1 halven d. Het is hoogst waarschijnlijk het vel van den zeehond, die in het Eng. seal heet ¹.

Sider. Zie Appeldrank.

Sikkelen, zekelen, sekelen. Tolregt: een honderd 4 d.; vijftig 2 d.; vijf-en-twintig 1 d.

Sindaal. Zie Marskramerij. Elk stuk sindaal be-

¹ „Men denke niet,” zoo schrijft VAN WIJN in het tweede boek zijner *Hist. en letterk. avondstonden*, bladz. 78, waar hij over de zel-, zeel- of zeehonden handelt, „dat zeelhond een ander dier dan zeehond beteekene. MAKRLANT zegt, in het *H. S. der Naturen Bloeme*, duidelijk:

„*Canis marinus*, dat es mede
„Van der zee ene wonderlichede
„Die wi heten den *zeelhont*.”

Ja, zoo dit niet genoeg was, zou ik er bijvoegen, dat men, in het vischboek van ADR. COENEZ, een artikel heeft van den „zeehont of robbe, bij sommigen geheeten den *zeelhont*.” De Denen noemen hem *sälhund*. In de keuren der cordewaniers (schoenmakers) luidde het aldus: „En zoo wie van de voorzeide drie lederen — honden-, zaalhonden- en zengenleder — schoenen maakte, verbeurde zes pond parisis.”

taalde 2 d. — Sindaal is eene kostelijke stof, geheel van zijde, ons taf. Zie HUYDECOPER op M. STOKES, III, bl. 121.

Slijp. IJzervijlsel. In de *Ord. en l. v. d. Zeewoschen tol* vindt men ook slijp, van steenen geslepen. Tolregt: eene tobbe 2 d; eene ton 4 d.; was het slijp in het schip gegoeten, voor alles 4 d.

Slijpsteen. Tolregt: een slijpsteen 4 d.

Smeer. Zie Boter en Kaas. Eene baal was 2 d. schuldig.

Smout. Zie Boter. Werd een vat smout, waaruit ook gesmolten, te Damme doorgevoerd, dan betaalde het 4 d.; aldaar verkocht, het dubbel. Van eene ton smout, te Damme, te Sluis, in het water of in eenen der kleine tollën verkocht, was elk kooper en verkooper 8 d. schuldig.

Snoeken. Tolregt: het honderd 2 d.

Spelden, gouden haarspelden, waarmede men de hoofdlakens of hoofdkleederen vasthechte en versierde. Zie *Marskramerij*. — JAN DE WERT schrijft:

„Die rike vrouwen maken groot behagen
An haer hooft ende op haer haer:
Vergouden spellen zeven paer
Steken si op doeke van side.”

Spiering. Zie Pladijsen.

Spoengen, sponsen. Van de honderd eischte men twee stuks. Zoo men het woord hier niet in zijne gewone beteekenis wil opvatten, zal men wel moeten denken aan de hondsrozespons of den egelantierappel, een uitwas op den egelantier, waarschijnlijk door den beet van een insekt ontstaan, *bédéguard*, *éponge* d'*églantier*, die door de Venetianen uit de Levant werd ingevoerd.

Staal. Zie Appelen. Soms heeft staal de beteekenis van oud, belegen bier, Engelsch stale, Vlaamsch stel. In deze bet. schijnt staal in ons tolregl. niet voor te komen. Zie den *Toolnebrief van Ardemburch*, in het a. w., bl. 48 en de noot 2.

Steenen, tegelen. Tolgeld: een schip 12 d.

Steenkolen. Zie Appelen.

Steur. Tolregt: een steur, of eene ton met steur, 4 d.

Stokvisch. Tolregt: het honderd 4 d.; te Monnikereede, waar de stapel van de droogevisch was, betaalden kooper en verkooper elk 4 d.

Stroo. Een schip stroo, door den tolboom te Damme varende, was verplicht drie bossen af te staan, en daarenboven 2 d. te geven.

Stronedoek. Een honderd „wanmaels of stronedoucs” was 2 d. verschuldigd. Wanmael, bij GHELDOLF wammael, heet op eene andere plaats in ons tolregl. wadmael. Het is gemeen linnen, en heet, volgens evengenoemden geleerde, nog in het IJslandsch vadmâl. Omtrent deze stoffe lezen wij het volgende in dr. BERGHAUS, *Wat men van de aarde weet* enz., te Sneek, bij VAN DRUTEN EN BLEEKER, 1859, d. III, bl. 121: „De IJslanders kleeden zich met hetgeen zij-zelfen vervaardigen; inzonderheid is dit eene wollen stof, die zij wadmâl noemen, en voorts ook grof linnen. In den winter houden de IJslanders zich bezig met het wolspinnen, het breijen van hemdrokken, handschoenen, kousen enz. en het weven van den wadmâl.” Stronedouc heet bij GHELDOLF strandoeck en wordt door hem afgeleid van stram, strem, stijf, en doek.

Suiker. Zie Gember.

Sulfer, zwavel. Tolgeld: eene wage 1 d.

Tafel. Tolgeld: 2 d.

Tafelet. „Een tafelet beslagen” 4 d., zoo staat achteraan in de lijst. Het komt in ons reglement éénmaal voor, waar van een’ marskramer gezegd wordt: „Voorts, een merseman [een marskramer], die in zijne mars, taflet, of zak, of pakje zelf beslagen heeft” enz. Tafelet bestaat nog in het Hoogduitsche *Tabulett*, marskraam. Het wordt omschreven als „ein breiterner Kasten, worin gewisse herumziehende Krämer ihre Waaren tragen, daher diese Tabulettkrämer genannt werden.” Een taflet beslagen zal dan eene houten mars wezen, met koorden bevestigd. Volgens de keuren der zilversmeden (begin der

15de eeuw) was het den „meerseman” en „tafeletdragher” verboden eenige dingen te koopen of te verkoopen van goud of zilver; weegschalen met zich te voeren; zilver te bernen (branden, smelten) of te doen bernen; munten te koopen om die „te viere” te doen of te „pijsene” enz., terwijl 'thun tevens ontzegd was in hunne „meerse” (mars) of „tafelet” gouden of zilveren voorwerpen te dragen, meer dan drie pond par. waard.

Tarwe. Zie Appelen.

Tasschen. Zie Marskramerij. In VAN WYNS *Hist. en letterk. avondstonden*, 2de boek, vindt men, tegenover bl. 128, eene afbeelding van de kleederdragten der 12de en der 13de eeuw, waarop wij onze tasschen, riemen (gordelriemen), hoofdkleederen, enz. vinden afgebeeld. De riem of gordel, bij de rijken met zilver, goud en edele steenen versierd, diende om het kleed om 't lijf te doen sluiten. Aan dezen riem hing de tasch, daar destijds de zakken in de kleederen nog zeer zeldzaam waren. Zie VAN WYN, a. w., bladz. 128 en v. v.

Teelen, in Zeeuwsch-Vlaanderens westelijk deel nòg zoo geheeten, in de woordenboeken teilen geschreven. Tolregt: honderd ronde teelen 4 d.

Teer. Tolregt: eene ton of een vat 2 d.

Tegelen. Zie Steenen.

Tin. Tolregt: een blok of een stuk tin „vierhouct” 2 d.; een last tin, te Damme verkocht, 12 d.; een duizend tins, doorvarende, 4 d.; te Damme verkocht, 8 d.; een voeder tin 12 d.

Toelgen. Zie Rog. Bij GHELDOLF *thoillien*, waarbij deze geleerde aantee kent, dat het visschen waren, waaruit men olie trok. Wij gissen, dat men hier denken moet aan het Fransche *touille*-boeuf, eene soort van haai.

Tonnen. Tolregt: twaalf ledige tonnen 2 d.; zes 1 d.; drie 1 halve d.

Tonijn. Een pot ingemaakten, gemarineerden tonijn betaalde

2 d. De tonijn wordt overvloedig in de Noordzee, maar vooral in de Middellandsche Zee aangetroffen ¹.

Trog. Tolregt: een honderd 4 d.

Turven. Een schip turven, door den tolboom van Damme varende, was verplicht vier turven te geven; daarenboven was eene schuit met turf 1 d. schuldig, en, indien zij andere koopmanschap in had, het dubbel.

Twijn, gedubbeld garen. Zie Marskramerij.

Vachten. Tolregt: eene baal of honderd losse vachten 4 d.

Van. Eene vanne of wan betaalde 1 halven d.

Vat. Tolregt: een ledig vat 1 halve d.

Veinays. Zie Banays.

Vellen. Een daker salevellen was 1 d. schuldig;

¹ „De vangst der tonijnen houdt vooral de bewoners van de kusten der Middellandsche Zee bezig, brengt sedert de vroegste tijden vele duizenden handen in beweging en maakt nog eene hoofdbron van bestaan uit voor de kustlanden, vooral voor Sicilië en Sardinië, waar men jaarlijks ongeveer 52000 stuks vangt. AZUNI doet in zijne beschrijving van Sardinië daaromtrent de volgende mededeelingen: „In het begin van April van ieder jaar verschijnen aan de kusten van Sardinië, waar zich de tonijnvisscherijen bevinden, van alle kanten schepen, om gezouten tonijnen te koopen; ook vele Sardiniërs komen uit het binnenland van het koninkrijk derwaarts, om de visscherij te zien. De maand April wordt met het maken van toebereidselen doorgebracht. Den 3 Mei vermeederen de werkzaamheden zich, en op dezen dag wordt de lijn, waar men het net zal laten vallen, door de hoofdlieden der visschers bepaald. Den volgenden dag laat men het net, met behulp van vele schepen en onder groote plegtigheden, zinken. De zee moet op die plaats ten minste 108 voeten diepte hebben, het net 162. Het net gelijkt op een groot gebouw en bestaat uit zeven kamers, wier grond met zware steenen op den bodem der zee bevestigd is. De buitenwanden zijn voorzien met touwen, welke door ankers worden vastgehouden; al de loodrechte wanden worden door eene menigte kurken overeind gehouden. Van uit het gebouw loopt nog een net in de schuinte naar den oever, waardoor een trechter gevormd wordt, die de visch in het net voert. Eerst komen zij in de grootste kamer en van daar verder in de overige. Is de laatste op een na gevuld, dan wordt zij achter de visschen gesloten, en nu tracht men de dieren in de laatste — de doodenkamer — te dringen. Te dien einde werpt de aanvoerder eenen, met een zwart hamelvel omwonden steen onder de visschen, waar-

maar elk geleverd salevel 1 halven d.; een zak konijn- of hasevellen, 2 d; eene baal, 4 d.; een kerke eveneens 4 d.; al wat er meer was 1 d. het honderd; een honderd konijnvellen, verkocht binnen mijns heeren tol, 2 d.; een ottervel 1 halven d.; een honderd schapevellen, in eens verkocht of niet, 2 d.; waren er vele in een torseel, het betaalde naar dat het torseel over het hoofd, in het midden gebonden of met priemen vastgestoken was, 4 d. of 2 d.; een torseel konijnvellen, te Damme doortrekkende, 4 d.; verkocht men de hasevellen te Damme, het timmer was een halven d. schuldig; een timmer hermers- of hermelijnvellen, te Damme verkocht, 1 d. Was een en ander in kisten of in torseelen, dan betaalde het al naar het torseel gebonden was en gelijk bij het graauwwerk staat opgegeven. Een dozijn „wilstiers” betaalde 1 d. Een hon-

door zij vol schrik naar de doodenkamer vlugten. Gelukt deze list niet, dan wordt de voorlaatste kamer met veel moeite zoo naauw gemaakt, dat de visschen er uit moeten. Zijn allen in de doodenkamer bijeen en is deze achter hen gesloten, dan steekt de aanvoerder eene witte vlag op zijn schip uit. In een oogenblik snellen allen van den oever toe, booten vol arbeiders en nieuwsgierige aanwezigen, en de lucht weërgalmt van vreugdegejuich. De doods-kamer wordt met schepen omgeven; zij wordt langzaam uit de diepte op het schip gehaald. Eindelijk is zij zoo hoog opgehaald, dat al de visschen naar de oppervlakte van het water heengedrongen zijn; de aanvoerder roept *amazza* (doodt) en nu begint men met stangen, welke van voren een weërhaak hebben, de visschen te pakken en op het schip te halen. Het klotsen der zee, het welk de tonijnen veroorzaken, die zich binnen eene zoo enge ruimte van alle kanten ingesloten, aangevallen en doodelijk gewond voelen; de moeite der arbeiders om de groote visschen te overwinnen; de oppervlakte der zee vol schuim en bloed; het juichen en de vreugdekreten der toeschouwers leveren een eigenaardig schouwspel op. Als de kamer ledig gevischt is, dan wordt de buit onder gezang en gejubel naar den oever gebracht. Daar wordt van iederen visch de kop afgehouden en hij in een magazijn, waar een aantal touwen uitgespannen zijn, bij den staart opgehangen, aan stukken gesneden en gezouten. De eijeren en levers worden insgelijks gezouten. De eerste gelijken op den kaviaar (ingezouten kuit), welken, zoo als bekend is, de steur en zijne geslachtsverwanten leveren.” *Het boek der uitvindingen, ambachten en fabrieken*, d. III, bl. 82 en 83. Over de vangst van den tonijn in de straat van Gibraltar zie men S. DE VRIES, *Wonderen enz.*, bl. 523—525.

devel, alleen in de lijst achteraan opgenoemd, betaalde 1 halven d. — Bij salevellen, zalevellen, teekent GHELDOLF aan: „peau de béliér, servant de housse pour les selles. LAPPENBERG pense que c'est une peau de chien ou veau marin, en anglais, seal ou *sea-calf*.” Wij durven hier niets beslissen, maar meenen toch te moeten wijzen op het reeds vermelde seylhontsvel; daarbij doet de wijze, waarop het woord gebruikt wordt, meer aan eene diersoort dan aan eenig ander voorwerp denken. In het privilegie, hiervoren, bladz. 10, vermeld, wordt gesproken van makelarij in zaalsmout. — Bij „wlstiers,” bij GHELDOLF „wlsters,” dat wij lezen vulstiers, teekent de geleerde oudheidkundige aan: „Cuirs de boeuf, peut être de la province d'Ulster, en Irlande, d'où viennent encore des cuirs.”

Verdegrise, kopergroen, Spaansch groen. Tolregt: een zak 2 d.; werd het te Damme verkocht, dan betaalde men 2 d. van het mark.

Verjuus. Zuur sap, uit onrijpe druiven getrokken, waarmede men sommige spijzen toebereidt of sausen aanmaakt, zuurwijn. De ton was 4 d. verschuldigd. Zie ook VAN WIJN, *Hist. en letterk. avondstonden*, 2de boek, bladz. 103, in de noot.

Vermijn. „Eene tonne vermijns,” zoo staat alleen achteraan in de lijst, 4 d. Dit woord kwam ons niet voor en wij gelooven aan eene schrijffout te moeten denken; 't zal „kermijns” moeten wezen. Zie Karmijn.

Vijgen. Zie Rozijnen.

Vetvisch. Tolregt: eene ton of een vat vetvisch 4 d.; eene mand, zoowel als een stuk, dat boven de vijf schellingen kostte 2 d.; deed men de vetvisch uit het vat om ze te wegen, dan eischte men 1 d. van de wage; verkocht men ze, dan bedroeg het waagloon van elke wage ook 1 d. In de *Ordonn. en l. van den Z. tol* lezen wij: „Visch; eene grove tonne zeelspek;” even zoo van eene kleine tonne zeelspek; KILIAAN heeft zeespek en verklaart het door het vleesch

van het meerzwijn. Zou, en door vetvisch, en door zee- en zeelspek niet het zelfde bedoeld worden? Welligt ook ziet zeel- op het Eng. seal, en zou het dan beteekenen zeehondenvleesch. Hierboven ontmoetten wij zaalsmout, dat wel ligt met zeelspek samenhangt.

Vilt. Tolregt: een zak 2 d.; een honderd vilt 4 d.

Vingerline, vingerringen. Tolregt: een vat of eene kist glazen ringen, „glasijnre vingherline”, 4 d.

Visch. Visch en haring alleen mogt des nachts door den tolboom; ook moest het schip daar altijd iets van zijne lading geven.

Vitsen, wikken. Een schip met geschoofde vitsen — in den Aardenburgschen tolbrief: „vitsen in scoven” — moest, bij het passeren van den tolboom te Damme, drie schoven afstaan; daarenboven moest het 2 d. betalen. Zie verder Appelen.

Vlas. Tolregt: een zak vlas 2 d.; eene meese 4 d.; een lijspond, een gebond of een steen Oostersch vlas of een half bond, 2 d.; een vat of eene ton, doorvarende, 4 d.; maar Oosterlingen betaalden in het Zwin voor elke ton of vat, of zoo het in bonden kwam, voor elken bond, slechts 2 d. Eene meese vlas betaalde 4 d., maar verkocht men ze te Damme, dan 1 d. van de wage en 1 d. van weegloon.

Vlek. Zie Bake.

Vleesch. Tolregt: eene ton 4 d.

Vlokken. Zie Noppen. Eene wage was 1 d. verschuldigd.

Vloten. Vloten van netten, van kurk of van boekenhout (beukenhout) vervaardigd, betaalden 4 engelsch van het £ groot. Werden ze verkocht, dan betaalden kooper en verkooper 2 d. van het mark.

Voederse, voederinge, voederlaken, voering van pelswerk. Voer iemand uit of door met „voederse” in zakken, dan was elke bond voeders, witte of zwarte lammervellen, 2 d. schuldig; een halve bond 1 d.; een voeder voor een caproen, muts of hoofddekseel, 1 d. De „lammerinwer-

kers", ¹ fourreurs, zij die de kleederen met bont voerden, worden onderscheiden van de graauwwerkers, pelletiers: zie *Hist. de la Flandre* etc., III, p. 319, en IV, 84, waar zij „ouvriers en peaux d'agneaux" heeten. De „pelleterie d'agneaux" werd o. a. aangevoerd uit Bugia, in Afrika. Een en ander maakt de uitdrukking: „elc bont voeders of lammerin swert of wit" duidelijk.

Wadmaal. Zie Stronedoek.

Wagen. Tolregt: een nieuwe wagen: elk wiel een halve d.

Was. Tolregt: eene baal Spaansch was 6 d.; een boden of bodem Oostersch was 3 d.; een stuk was, hoe klein ook, indien het 5 schell. kostte, 2 d.; eene wage was 4 d.; te Damme verkocht, 8 d.; een schippond was, doorgevoerd wordende, 6 d.; te Damme verkocht, 12 d. Zie ook Marskramerij en Bekken. — In de *Ord. en l. v. d. Z. tol* staat: „een bodem roet, wegende 100 pond." Nog heden heeft men in het Hoogd. een *Bodem* voor eene koek was, roet, enz. Oudtijds had men ook een stroo was, p. m. 1500 pond; zoo ook een stroo bokking. In de *Teuthonista* wordt bodem verklaard door tobbe, kuip, vaten. KILIAAN omschrijft het door *vas*.

Weed. Deze plant, wier bladeren eene prachtige, blaauwe verwstof opleveren, die den indigo vervangt, werd aangevoerd door de Oosterlingen. Vlaanderen zelve bragt er ook uitmuntende voort, doch in geringe hoeveelheid. Tolregt: een vat of meese weede 4 d.; eene kuip 2 d.; eene waterkuip weed 3 d.

Wetsteen. Tolregt: eene wage 1 d.; eene halve wage een halve d.; het mark 2 d.

---

¹ Zoo ook worden de „lammerin werkers" bepaald aangewezen in het oudste accijnsofstel der stad Middelburg, van 1325, opgenomen door KLUIT in het vijfde deel zijner *Historie der Hollandsche staatsregering*, bl. 61—78, en wel in de 16de §.

Wiel. Tolregt: 1 halve d.

Wijn. Een stuk wijn, groot of klein, al hield het niet meer dan twee stoop was 4 d. schuldig.

Wijnazijn. Tolregt: een vat 4 d.

Wijnsteen. Dit is het met kalkaarde vermengde, zure en onzuivere zout, dat zich als eene korst in de wijnvaten aan het hout zet. In kokend water herhaaldelijk opgelost, doorgezegen en gezuiverd, schiet hij tot kristallen, wijnsteen-kristallen, *cremor tartari*, cremetart. Tolregt: een zak of tonne wijnsteen 4 d.; een honderd 1 d.

Wijting, witinghe. Zie Pladijsen.

Willox. Tolregt: een duizend 1 d.; voeren ze te Damme door, zonder ze in 'tZwin te verkoopen, de hoop, in het schip gestort: 2 d.; bij manden, naar het aantal ooren dat de manden hadden, elk oor een halve d. KILIAAN heeft: „wils [dat wel het zelfde zijn zal] *Amia, piscis genus*.” VAN WIJN vermeldt de willoxen in het tweede boek zijner *Historische en letterkundige avondstonden*, bladz. 33, onder bijvoeging, dat hij ze niet kent. Aldaar luidt het, uit eene rekening van 'tjaar 1400—1401: „betaelt van xc woesteren [oesters] en willoxen, 'thondert xij groot.”

Wlstiers. Zie Vellen.

Wol. Tolgeld: een zak wol, groot of klein, meer gekost hebbende dan 5 schellingen, 2 d.; van elke wage 1 d.; van de halve wage 1 halve d.

Woudeschoven. De wouw is eene soort van reseda, die eene schoone, gele verwstof oplevert. Tolregt: een honderd woudeschoven 4 d., en alzoo op- en nederwaarts; derhalve vijftig 2 d.; vijf-en-twintig 1 d. Opname verdient hier het volgende, dat ik vond in het *Boek met den knoop* (zie *Bijdragen*, I): „so wie Vlaemsche woude beseghede [gebruikte] an sconen lakine jof an snide lakine, verbuert .iiij. ℥ par. Ende .iiij. daghe te licghene daer scepenen willen, wort hijs [wordt hij des, d.i. daarvan] betughet. Ende dat heet Vlaemsche woude, die wast bedisside [aan deze zijde] der leihe

[Leye, Lieve, de stroom, die van Damme naar Gend liep].”

Zaad. Zie Appelen.

Zadels. Tolregt: een zadel 2 d., 't zij op zich zelve, 't zij in zakken of manden.

Zalevellen. Zie Vellen.

Zalm. Zie Kabeljaauw.

Zeem, honigzeem. Zie Boter. Werd er zeem te Damme verkocht, dan was elk havot, „gepugiert of niet gepugiert”, 1 halven d. schuldig; 't vat, houdende 24 havot, derhalve 12 d.; een vat zeem, te Damme doorgevoerd wordende, 4 d. Een avot of havot, eene maat van vier pin-ten, gewoonlijk als eene zoutmaat vermeld, houdt te Kortrijk ruim 21 kop. „Trois mesures de sel,” zoo leest men in een der oude toltariven „qu'on appelle coupes ou havots.” Nog wordt op andere plaatsen gesproken van muids, vaissels, sestiers, ¹ écuelles en halstres de sel, d. i. van mudden, vaten, zesters, schalen of kommen en halters (van halten, bevatten, inhouden) zout.

Zeep. Tolregt: eene kist 4 d.; een honderd 3 d.; eene tobbe 1 d.; een half honderd of wat er minder was in een tobbeken 1 halve d.

Zeilen. Zie Ankers: oude en nieuwe zeilen waren aan het zelfde regt onderworpen als deze.

Zeilkleed. Eene rol zeilkleed of zeildoek, te Damme doorgevoerd wordende, was 2 d. schuldig.

Zelle, de met zoutdeelen bezwangerde derrie, waaruit het zout getrokken werd. ² Tolregt: een schip met zelle was ge-

¹ Een sétier, oude Fransche graanmaat, had 156 kop; als oude wijnmaat slechts 7,44 kop.

² Van de 12de eeuw af, diende de derrie, darink, die ook den naam van zel, zelle droeg, in Vlaanderen tot het verkrijgen van zout. Men stak de darink aan plaggen, droogde ze op stapels, stak ze vervolgens in brand en

woon 4 d. te betalen of anders 4 engelsch van het £ groot, of 2 d. van het pond.

Zerken. Een zerk was 2 d. verschuldigd; was deze steen „latoent”, wat wel beteekenen zal met latoen, geel koper beslagen (eene grafzerk?), dan het dubbel.

Zideren. Zie Oranjeappelen.

Zijde. Zie Marskramerij.

Zilver. Tolregt: een stuk zilver 2 d.

Zout. Schepen met zout betaalden naar dat zij inhadden; de schipper was verplicht op zijn schip te blijven tot dat de geheele lading vertold was; de kooper kwam aan boord en gaf tol, naar dat hij kocht. De tollenaar van Oostburg moest den tol ontvangen van de kooplieden van Sint Omer, die daar dikwijls zout kwamen koopen. Zie verder bij Appelen.

Zwaarden. Tolregt: een pak, een vat, eene ton of een torseel zwaarden was 4 d. schuldig; waren er vijf of zes bij

---

begoot ze met zeewater, waardoor men een fijn wit zout uit de asch afscheidde. Zie iets over *Het darinkdelven* in den *Zeeuwischen volksalmanak* voor 1847, van de hand van H. M. C. VAN OOSTERZEE; alsmede A. E. GHELDOLF, *Histoire* etc., II, page 34, de noot, alwaar deze geleerde nog aanteekent, dat uit het charter van 1271, over den tol op de Scarpe en de Schelde, blijkt, dat men destijds in Vlaanderen reeds steenkolen invoerde, hetzij dat men ze uit Engeland aanvoerde, hetzij dat ze uit het bisdom Luik kwamen, waar, volgens de kronijkschrijvers van dat land, de steenkool in 1198 ontdekt was geworden. De ontdekker, een ijzersmid, heette HOUILLEUX; van daar de Fransche naam houille, voor steenkolen. Uit ons tolreglement blijkt, dat de steenkolen reeds in 1252 werden ingevoerd. Gewoonlijk stelt men, dat men omstreeks het jaar 1250 voor het eerst in Nederland turf begon te graven. Uit ons tolregl. blijkt, dat in 1252 de invoer reeds in vollen gang was: men kan het turfgraven dus gerust een vijftig jaar vroeger stellen. Al verder schrijft men, dat de vloermatten in 1622 eerst te Blokzijl werden gevlochten, terwijl ons tolregl. ons leert, dat in 1252 de biezen matten van Dordrecht reeds in Vlaanderen werden ingevoerd. Bestonden er in 1360 reeds viltkappenmakers te Neurenburg, en kwam in het midden der 16de eeuw het eerste hoedenmakersgilde in Duitschland in aanwezen, in 1252 voerde men reeds de vilttenhoeden in Vlaanderen in en reeds in 1348 bestond te Gent het gilde der viltmakers, chapeliers.

elkaar, doch onbeslagen, niet zamengebonden, dan slechts de helft; drie zwaarden 1 halve d.

Zwijn. Een levend zwijn was één halven d., een geslagt zwijn het dubbel schuldig.

—Onder het opschrift: *Marchandises apportées en Flandre et dans le pays de Bruges aux XIIIe et XIVe siècles*, deelt de heer GHELDOLF in de meermalen door ons vermelde *Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques* etc., tom. II, pag. 512—516, het volgende mede, overgenomen uit LE GRAND D'AUSSE, *Fabliaux* etc., 3e édition de Renouard; Paris, 1829, pag. 8, dat wij hier vertaald mededeelen, als eene belangrijke toelichting op onze bovenstaande lijst:

„Dit zijn de koninkrijken en de landen, uit welke koopwaren komen te Brugge en in het land van Vlaanderen, dat is te weten, de voorwerpen, die hier volgen:

uit het koninkrijk Engeland komt wol, goud, lood, tin, steenkolen, kaas; ¹

uit het koninkrijk Schotland komt wol, leder, kaas en roet ²;

uit het koninkrijk Ierland komt leder en wol;

uit het koninkrijk Noorwegen komen giervalken, wagenschot, bereid leder, talk, smeer en pik, bokkenhuiden waarvan men leder maakt;

uit het koninkrijk Denemarken komen paarden, leder, smeer, roet, potasch, haring en baken [gerookt en gezouten varkensvleesch];

uit het koninkrijk Zweden komt graauwwerk, smeer, roet, smout, potasch en spiegelhars;

uit het koninkrijk Rusland komt was, graauwwerk;

uit het koninkrijk Hongarije komt was, goud en zilver in staven of baren;

¹ Men voege er bij: leder, varkensvleesch, koren: A. E. GHELDOLF, a. w., III, p. 198.

² In het tolreglement komt voor smout, smeer en roet, waarmede sain, oint en suif wel zal overeenstemmen.

uit het koninkrijk Bohemen komt was, goud en zilver en tin;
 uit het koninkrijk Duitschland komt Rijsche wijn, pik,
 potasch, wagenschot, koren, ijzer en staal;

uit het koninkrijk Polen komt goud en zilver in baren, was,
 graauwwerk en koper;

uit het bisdom Luik komt allerlei koperwerk en keukenge-
 reedschap en groot wagenschot;

uit het koninkrijk Bulgarië komt graauwwerk, hermelijn, sabel-
 bont en *setisse*; ¹

uit het koninkrijk Navarre gesponnen wol, waarvan men
 dekens maakt, Spaansch leder [*corduaan*], bereid schapeleder,
 [*bezaanleder*], zoethout, amandelen, pelswerk, laken, waarvan
 men zeilen maakt voor groote schepen;

uit het koninkrijk Arragon komen gelijke goederen als uit
 Navarre, en saffraan en rijst;

uit het koninkrijk Castilië komt cochenille, was, Spaansch
 leder, bereid schapeleder, gesponnen wol, wol, pelswerk, kwik-
 zilver, roet, wijn, komijn, anijs, amandelen en ijzer;

uit het koninkrijk Leon komen gelijke voortbrengselen als
 zooeven gezegd is, uitgezonderd ijzer;

uit het koninkrijk Andalusië, dat is van Sevilla en Cordua,
 komt honig, olijfolie, leder, pelswerk, was, groote vijgen en
 rozijnen;

uit het koninkrijk Grenada komt was, zijde, vijgen, rozij-
 nen en amandelen;

uit het koninkrijk Gallicië komt smout [*reuzel*], kwikzilver,
 wijn, leder, pelswerk en smout;

uit het koninkrijk Portugal komt honig, pelswerk, was,
 leder, cochenille, smeer, olie, vijgen, rozijnen, bezems;

uit het koninkrijk Fez, in Afrika, komt was, leder en pels-
 werk;

---

¹ Dit woord is nog onverklaard. Men gist, dat het letice zij, welken
 naam men aan een dier gaf van eene schitterend witte kleur, welligt eene
 afwijking van den hermelijn. Anderen verklaren het door grijs pelswerk.

uit het koninkrijk Marocco komen gelijke koopwaren, benevens komijn en ruwe suiker;

uit het koninkrijk Segelmesse [in Afrika], dat nabij de Zandzee [Sahara] ligt, komen dadels en witte aluin;

uit het koninkrijk Bugia [in Afrika] komt lammerenpelswerk, leder, suiker en pluimaluin;

uit het koninkrijk Tunis komt dergelijke waar als uit Bugia;

uit het koninkrijk Majorca komt aluin en rijst, leder, vijgen, die in het land groeijen;

uit het koninkrijk Sardinië komt pelswerk;

uit het koninkrijk Konstantinopel komt aluin [*alun de glace*];

uit het koninkrijk Jeruzalem, uit het koninkrijk Egypte, uit het land van den sultan, ¹ komt peper, allerlei specerij en braziliehout;

uit het koninkrijk Armenië komt katoen en allerlei specerij, hierboven genoemd;

uit het koninkrijk Tartarije komt allerlei gouden en zijden laken, pels- en graauwwerk.

En uit al deze bovengenoemde rijken en landen komen kooplieden en koopwaren in het land van Vlaanderen, zonder diegenen, die komen uit Frankrijk, uit Poitou en Gascogne en van de drie eilanden, waar veel koninkrijken zijn, die wij niet opnoemen kunnen, van waar alle jaren kooplieden in Vlaanderen komen en uit vele andere landen, waarom geen land in koopmanschap is te vergelijken bij het land van Vlaanderen."

IV.

TOLVRIJHEID VAN SLUIS.

„Apries nous," zoo luidt het aan 't slot van 't privilegie des graven GUI van Vlaanderen, van Mei 1293, waarin hij het regtsgebied zijner jeugdige stad Lambinsvliet bepaalt, „apries nous

¹ „De la terre au soudant:" uit Sudan, land van den sultan? Soudan was in vroeger tijd in het bijzonder de titel van den sultan van Egypte.

à tous ceaus de Lambinvliet, ki bourgeois sont et seront de le dicte ville, manant et demorrant en celi ville, mais kil soient de la nation de Flandres, otrious encore tele frankise kil cuite soient perpétuellement de tonliu, aussi avant comme notre bourgeois du Dam sont;”¹ en opdat de Damsche tol daarbij geene schade lijde, „on rebattra par an vint et quatre livres paresis des mil livres paresis, des quels Jehans de Namur, notre fuis est ayretés à prendre par an à notre tonliu du Dam.”² Uit deze laatste bepaling blijkt ons, dat destijds reeds de bewoners van Lambinsvliet een levendig aandeel namen in den handel, die het Zwin tot de eerste havenplaats vormde van Europa. Wij zien uit het bovenstaande, dat het voorregt van tolvrijheid te Lambinvliet verbonden was aan eene Vlaamsche afkomst, maar dat het tevens zoo uitgestrekt was als dat, hetwelk reeds ten jare 1180 den Dammenaren verleend was geworden. Begiftigd met de keure van Brugge, gesteund door de tolvrijheid van Damme, zag Lambinsvliet eene gelukkige toekomst te gemoet, en het bevreesd ons niet, wanneer de stad, op zaterdag na Sint Maarten in den winter — 14 November — 1293, uit dankbaarheid voor ’t haar verleende voorregt, den graaf, nevens het door hem bedongen wijnregt, ook uit eigen beweging het maalregt in haar regtsgebied zien toestaan.³

¹ Dat is: „Voorts staan wij aan al die van Lambinvliet, die burgers zijn of zijn zullen van gezegde stad, aldaar wonende en verblijvende, mits behoorende tot de Vlaamsche natie, nog deze vrijheid toe, dat zij eeuwig vrij zullen zijn van tol, in de zelfde mate als onze burgers van Damme het zijn.”

² Dat is: „men zal jaarlijks vier en twintig pond parisische afslaan van de duizend, die onze zoon JAN VAN NAMEN jaarlijks gerechtigd is te nemen van onzen tol te Damme.” Zie over de plaatsen, waar het privilege van Mei 1293 gevonden wordt, *St. Anna ter Muiden* enz., door H. Q. JANSSEN, bl. 226. Ook in ons cartularium A worden er verscheidene afschriften van aangetroffen. ROBERT van Béthune, ondate zoon des graven GUI, bevestigde het privilege den 29 Junij 1293. Ook deze bevestiging vindt men in het evengenoemde cartularium.

³ Dit stuk is opgenomen door WARNEKÖNIG in zijne bekende *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte* enz., *Urkundenbuch*, n°. CLIII. Nog bestaat er eene belofte, in het Fransch en op perkament, gezegeld met het zegel in bruin was van burgemeesters, schepenen, raad en ’t gemeen van de stad Sluis, gedaan op

Hadden de Lambinvlieters zich binnen de grenzen van het hun verleende voorregt gehouden, zij zouden zich in het ongestoorde genot er van hebben kunnen verblijden; maar de zucht om hunne stad door alle mogelijke middelen in bloei en aanzien te doen stijgen, deed hen de gestelde voorwaarde overschrijden, daar zij het voorregt van tolvrijheid zelfs aan die burgers toestonden, die niet in Vlaanderen geboren waren. De straf volgde op de misdaad, al kwam ze spade: het voorregt, waarvoor men zooveel had veil gehad, werd ingetrokken. Het is ons niet bekend, hoe lang de Lambinsvlieters hun privilege moesten derven; alleen dit weten we, dat het hun den 25 November 1331 terug geschonken werd, blijkens het volgende stuk, dat wij hier, uit het Fransch vertaald, mededeelen ¹:

„Wij **LODEWIJK**, graaf van Vlaanderen, van Nevers en van Rethel, doen kond aan allen, dat onze zeer waarde heer, van goeder gedenkenisse, mijnheer **GUY**, wijlen graaf van Vlaanderen,

---

woensdag vóór Sint Remi in den jare 1328, en in naam der stad, om aan **JAN** van Namen en zijne opvolgers, heeren van Sluis, de renten te betalen, die hem in deze stad toekwamen, acht dagen na den vervalldag, en in gevalle van daarvan in gebreke te blijven, het derde deel meer te betalen en 12 penningen voor die nalatigheid; daarenboven, te betalen het regt op den verkoop van wijn (*droit d'afforage*), bedragende tien stuivers parisis van elk vat, benevens het maaltregt, gesteld op zes penningen van elk hoed meel, dat in de stad of in haar regtsgebied kwam, terwijl zij zich onderwierpen aan de geestelijke straffen, in gevalle zij deze verplichtingen niet nakwamen, met de verklaring van **WILLEM**, bisschop van Doornik, de excommunicatie tegen hen te hebben uitgesproken, ingevalle zij deze belofte veronachtzaamden.

¹ 't Is te vinden in cartularium A der stad Sluis, met de jaarteekening 1337. Onder de archiven van Rupelmonde, tegenwoordig te Gend berustende, wordt het oorspronkelijke stuk gevonden van 6 Maart 1331 (1332) waarbij burgemeesters, schepenen en raden en al het gemeen der stad Sluis verklaren, zich aan den inhoud van het meêgedeelde te zullen houden. In dit stuk is het hierboven vermelde in zijn geheel opgenomen, met dagteekening van 25 November, 1331. Hieruit blijkt, dat de afschrijver in ons cart. eenen mislag begaan heeft. Mijn hooggeachte vriend A. E. **GHELDOLF** te Gend, die zoo vriendelijk was, het voor mij af te schrijven, gist, dat de fout daardoor ontstaan is, dat de afschrijver in plaats van *un* (*een*) in letters, *vij* (*zeven*) in Romeinsche cijfers gelezen heeft. Ook wij houden het daarvoor. Men zie het stuk onder onze OORKONDEN.

al de burgers der stad Lamminsvliet, gezegd Sluis, bevrijd en ontslagen heeft van tol, mits wonende en verblijvende in de zelve stad en zijnde van Vlaamsche afkomst, en zulks in de zelfde mate als de burgers van Damme het waren; dat sedert dien de burgers van Sluis die vrijheid misbruikt hebben, door al de andere burgers van de gezegde stad Sluis te bevrijden, alhoewel niet van Vlaamsche afkomst, door het zelfde privilegie, even als hunne burgers, die wèl van Vlaamsche afkomst waren. Dit misbruik volgden zij zeer langen tijd, waarom wij hun het geheele privilegie ontnomen hebben, als verbeurd. Eindelijk, het gezegde misbruik erkennende, hebben zij het ons geboet en daarbij ootmoedig gebeden, dat wij, nevens het gezegde voorrecht van graaf GUI, onzen zeer waardigen heer, bovengenoemd, dat zich alleen uitstrekke tot de burgers van Vlaamsche afkomst, dit ook wilden verleen en aan alle andere burgers van de stad Sluis, die daar tegenwoordig zijn, hoewel niet van Vlaamsche afkomst. Wij — op hun nederig verzoek, mits de boete die zij ons gedaan hebben, en op voorwaarde, dat zij ons zijn en blijven in zulke gehoorzaamheid als zij schuldig zijn en schuldig zullen zijn in toekomstende tijden aan onze opvolgers, graven van Vlaanderen — vergeven hun het gezegde misbruik, en daarenboven willen wij, uit bijzondere gunst, dat de burgers van gezegde stad, die nu zijn, hoewel niet van Vlaamsche afkomst, bevrijd en ontslagen zijn en ten allen dage vrij en ontheven zullen blijven van tol, al zoo verre als de burgers van de stad Sluis er vrij van blijven, die van Vlaamsche afkomst zijn; maar is het onze bedoeling niet, dat door deze tegenwoordige gunst in het toekomstende die burgers vrij van tol zullen zijn, die niet tot de Vlaamsche natie behooren, of dat deze gunst zich tot hen uitstrekke. En opdat den burgers van Sluis deze tegenwoordige gunst en vrijheid te vredelijker gehouden worde, hebben wij onder hun zegel al de burgers op schrift willen hebben, die niet van Vlaamsche afkomst zijn. Welke gunst, vrijheid en vergiffenis wij willen, dat door ons, onze erven en opvolgers, graven van Vlaande-

ren, ten eeuwigen dage aan gezegde burgers verleend blijve, zonder daartegen eenigzins te doen of te handelen, op bovengezegde wijze en voorwaarden. In oorkonde hiervan hebben wij aan deze tegenwoordige letteren ons zegel doen hechten. Gegeven te Male, den 25sten dag van de maand November, het jaar van gratie 1331."

Onder de archiven van Oost-Vlaanderen, te Gent, berust, afkomstig uit het kasteel van Rupelmonde, de schriftelijke opgave, welke graaf LODEWIJK, volgens het slot van het hierboven meêgedeelde stuk, van de Sluizenaren verlangde, eene opgave, onzes inziens zoo merkwaardig, dat wij niet aarzelen om ze onder onze OORKONDEN op te nemen ¹.

Wanneer we op een en ander wèl letten, dan trekken wij uit het bovenstaande dit gevolg: ten jare 1331 stond de naam Lamminsvliet op de grens van zijn ondergang; aan het slot wordt alleen gesproken van de burgers van Sluis en in de bewuste verklaring van den magistraat wordt van Lamminsvliet geene melding gemaakt. 't Wordt reeds zichtbaar, dat de naam van het oudste gehucht, Sluis, de naam worden zal der plaats, door graaf Gur tot eene vrije stede van wet verheven. Niemand zal zoo stout zijn thans nog te beweren, dat Sluis, 't zij dan als factorij, 't zij als gehucht, eerst dagteekent van het einde der dertiende eeuw; maar evenmin kan men vóór 1290 eenig charter aanwijzen, waarin van Sluis als van eene vrije stede gewag wordt gemaakt, waarin van een eigen bestuur van Sluis gesproken wordt. Nu eens is er, nà 1290, sprake van burgemeesters en schepenen van Sluis, dan weder van burgemeesters en schepenen van Lamminsvliet, en reeds in 1309 luidt het: „Lamminsvliet, que l'on appelle l'Ecluse." Nà 1331 wordt, zoover wij weten, de naam Lamminsvliet in geen enkel charter meer aangetroffen: dát „qu'on dit de l'Ecluse" was de voorbode van zijn verdwijnen.

---

¹ Wij hebben het afschrift te danken aan de vriendelijkheid des heeren A. E. GHELDOLF, te Gent.

't Zou, na het hierboven gezegde, ongerijmd zijn, Sluis en Lamminsvliet voor twee verschillende steden te houden. Waar is toch het charter, dat ons de stedewording van het eerste berigt? Nooit heeft Sluis zich op zulk een charter beroepen, trouwens het kon dit ook niet, maar immer heeft het gewezen op zijne stedewording onder graaf GUI, de stedewording van Lamminsvliet; nimmer is er in zijne twistgedingen over stapelregt of tolvrijheid sprake van eenig voorregt, het oude Sluis verleend, maar immer beroept men zich op de tolvrijheid van 1293 en het stapelprivilegie van 1323. En wanneer wij bedenken, dat in ons tolreglement geboekt staat, dat alleen die burgers van Sluis tolvrij zijn, die in Vlaanderen zijn geboren en ons nu het zelfde van Lamminsvliet is gebleken, moet dit ons dan niet weder als van zelve tot het besluit leiden: Sluis en Lambinvliet zijn hier één, al waren het dan ook oorspronkelijk twee verschillende gehuchten in elkanders onmiddellijke nabijheid? Meent wellicht iemand, dat graaf GUI later ook aan de tolvrijheid der Lamminsvlieters de voorwaarde eener Vlaamsche afkomst verbond, om de bewoners van het oudere Sluis, hunne onmiddellijke naburen, niet tot jaloerschheid te verwekken en om geene aanleiding te geven tot dagelijkschen twist, verwarring en oneenigheid, dan vragen wij: moesten dan de oude Sluizenaren zich aan het zelfde wijn- en maalregt onderwerpen als de jongere Lamminsvlieters, om dezen in het genot te stellen van een voorregt, dat zij reeds lang bezeten hadden? Buitendien, is dit laatste wel zoo zeker? — Wie twijfelt nog daaraan, zegt wellicht deze of gene, zich daarop grondende, dat ons tolreglement, waarin dit aangeteekend staat, toch dagteekent van 1252. Maar daarop merken wij aan, dat, zoo het aan de eene zijde waar zij, dat de reglementaire bepalingen van dát jaar dagteekenen, ons afschrift evenwel niet dagteekent van dien tijd. Bestond er zulk een afschrift, dan ware aan veel twijfel een einde. Eerst dán toch, als wij eene copie van dat tijdstip voor ons hadden, zouden wij ons geregtigd gelooven om als bewezen aan te nemen, dat Sluis reeds in 1252 in het bezit is

geweest eener gewenschte tolvrijheid. We zagen reeds, dat in ons tolreglement melding gemaakt wordt van een privilegie, eerst in 1360 verleend; en 't zou daarom immers niets vreemds in zich hebben, zoo er onder de tolvrije steden enkele waren, die dit voorrecht eerst nà 1252 verkregen hadden? Bedenken wij daarbij, dat de opsomming van de steden en abdijen, die tolvrij zijn, niet regtstreeks tot den tekst van het reglement behoort. 't Ligt immers in den aard der zaak, dat in die lijst ook later die plaatsen moesten opgenomen worden, die nà 1252 in 't bezit dier tolvrijheid geraakten? En dat er de zoodanige gevonden worden, bleek ons nu reeds. 't Is ons geboekt, dat eerst in Mei 1275 gravin MARGARETHA en haar zoon GUI de bewoners van Slependamme en van Lanc-Aardenburg met het privilegie der tolvrijheid begiftigden, ¹ en toch wordt in ons tolreglement van 1252 Slependamme gevonden in de rij der tolvrije plaatsen.

Zal men daarom de echtheid van het geheele stuk in twijfel gaan trekken? Geenszins! Alleenlijk zou er wellicht twijfel kunnen rijzen omtrent den hoogen ouderdom van zijn eerste gedeelte; en zoolang het stuk niet ontdekt is, waarbij aan het oude Sluis de tolvrijheid werd toegestaan, zou men, ook met het oog op het vroeger meêgedeelde, allen grond vinden voor de onderstelling, dat zoowel Sluis als Lamminsvliet — of liever dàt Lamminsvliet waaronder Sluis begrepen wordt, dat zelve Sluis geheeten wordt — zijne vrijheid van tol eerst in 1298 verkregen heeft. Wij gevoelen 't, wij staan hier op een glibberig pad. De groote vraag is: heeft Sluis tolvrijheid verkregen vóór Lammensvliet, zooals het vroeger bestond dan Lammensvliet; zoo ja, wanneer? In het tolreglement wordt gesproken van de stede van der Sluis: was Sluis reeds eene stad in 1252? Waar vindt men dan iets van hare stedewording? Ziedaar vragen, die zich als van zelve aan ons opdoen. Thans kunnen wij niet

---

¹ Zie *Oud Aardenburg en deszelfs handel, in het begin der XIVe. eeuw*, door J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, I, bl. 41, de bijlage E, waar dit charter in zijn geheel is opgenomen.

méér, dan er de aandacht op doen vestigen. Wij hebben er ons welligt hier reeds te lang meê bezig gehouden; maar wij deden 't in de hoop, dat welligt deze of gene onzer lezers een licht mogt kunnen ontsteken, dat het duistere, over een en ander verspreid, komt opklaren. Thans keeren wij, na dezen noodzakelijken uitstap, tot de tolvrijheid der Sluizenaren — wij kennen toch na 1340 geene Lamminsvlieters meer — terug.

Ruim honderd en twaalf jaar bleef de beperkende voorwaarde, waarop wij het oog sloegen, in kracht, tot dat den 31 December 1449 hertog FILIPS haar ophief, daartoe gedrongen door de beden der Sluizenaren en den ongunstigen toestand der stad. 't Zal voldoende zijn, zoo wij het slot van het charter mededeelen. „Daarom is het,” zoo luidt het in 't Fransch, „dat wij, deze zaken overwogen hebbende, het welzijn, voordeel, de toeneming en den aanwas van onze stad Sluis en hare opkomst willende en begeerende, en opdat zij zich weêr herstelle, bevolkt en opgerigt worde, hierop groot advies en rijpe raadslanding gehad hebbende, den supplianten en hunnen nakomers, voor ons, onze erfgenamen en opvolgers, graven en gravinnen van Vlaanderen, voor eeuwig hebben vergund, toegestaan en verleend, en bij deze tegenwoordige letteren, door bijzondere gunst, vergunnen, toestaan en verleenen, dat alle burgers, die nu of hierna wonen en verblijven in onze stad Sluis en er hunne residentie en woning zullen houden, als burgers aldaar, van welk land, volk of vereeniging zij zijn, en zoo wel van Vlaamsche als van andere afkomst, bevrijd, ontheven en ontslagen zijn en blijven van tolregt van de goederen, hun toebehoorende, zonder bedrog, volkomen op de zelfde wijze als voorheen de burgers van Sluis het waren, die tot den Vlaamschen volke behoorden” enz.; „waarvoor de stad zal gehouden zijn jaarlijks, en dat ten eeuwigen dage, aan onzen ontvanger te Sluis, die nu is of zijn zal, ten voordeele van ons en onze gezegde erven en opvolgers, graven en gravinnen van Vlaanderen, te betalen de som van honderd ponden parisis, Vlaamscher munte, waarvan het eerste jaar aanvangen

zal op den dag van de dagteekening dezer letteren" enz. „Gegeven in onze stad Sluis den laatsten dag van December" 1449. Twee jaar later ontstond er geschil tusschen burgemeesters en schepenen van Sluis en JACOB VAN DER COLLONNE, eischers ter eener zijde, en den procureur-generaal van Vlaanderen, als aangenomen hebbende 'tgarand, beschut en beschermenis dezer zake van JAN FRANCKE en LAUWERS PERBOOM, pachters van den tol te Sluis, verweerders ter andere zijde, over acht-en-veertig grooten Vlaamschen gelde, die de laatstgenoemden van JACOB VAN DER COLLONNE geëischt hadden, als tol van drie schepen zouts, denzelven geheel en al toebehoorende, en welke hij had doen laden in 'tZwin te Sluis, om ze op zijne „plucht [fortuin] en aventure" naar Zeeland te zenden, 'twelk hij aangeboden had met eede te bevestigen; tot dezen eed hadden de tollenaars hem niet ontvankelijk verklaard, bewerende, dat het zout niet hem, maar eenigen zijner „gasten," die onvrij van tol waren, toebehoorde. Het vonnis, den 20 Augustus 1451 te Dendermonde geveld door de heeren van den raad in Vlaanderen, luidde: „dat de voorzeide eischers zich met goede cause bekroond [bekreund] en beklaagd hebben van de voorzeide tollenaars; condemnerende den procureur-generaal, in den naam als boven, verweerder, weder te geven en te restitueren of te doen wedergeven en restitueren den voorz. JACOB VAN DER COLLONNE, ingeboren poorter van Sluis, de voorz. som van acht-en-veertig grooten" enz.; „latende de voorz. eischers en de ingeborenen van de voorzeide stede en den lande van Vlaanderen, paisivelijk useren en gebruiken hunne voorz. privilegiën en vrijheden van vrij te zijn van tol, zonder hun te doen of te doen doen van nu voortaan meer eenig belet ter contrarie, mits ontvangende eed van de voorz. poorters, dat zulk goed hunlieden toebehoort, geheel en al, zonder iemand, onvrij van tol, deel daarin te hebben, noch eenige fraude [bedrog] daarin te oorboren [plegen] in eenige manieren."

Zien wij uit dit laatste, dat het voorregt der Sluizenaren streng gehandhaafd werd, uit het charter van 1449 valt, onzes

inziens, nog iets anders af te leiden. Wanneer wij ontwaren, dat daarin aan alle Sluizenaars, al dan niet in Vlaanderen geboren, vrijheid van tol wordt verleend, dan volgt daar onzes bedunkens uit, dat ons afschrift van het tolreglement vóór 1449 moet vervaardigd zijn: ware het nà dat jaar afgeschreven geworden, dan toch hadde de bepaling bij Sluis, die van Vlaanderen geboren zijn, weg moeten vallen, of ze hadde eene onwaarheid behelsd.

Nog eenmaal moest Sluis optreden om zijne tolvrijheid te handhaven: 't was ten jare 1523. Wij gelooven ook nu niet beter te kunnen doen dan eene vrije vertaling te geven van het stuk, waaruit dit ons is gebleken: „NICASÈ HANNERON, ontvanger-generaal van Vlaanderen, ontvangen hebbende zekere beslotene brieven van den president en de lieden van de rekeningen des keizers enz., onzen heer, inhoudende, dat burgemeesters en schepenen van de stad Sluis hun tekennen hadden gegeven — hoewel de burgers en inwoners van die stad, volgens een privilegie, bevestigd door hertog FILIPS van Bourgondië, van goeder gedachtenisse, wien God vergeve, vrij zijn van den tol, dien de keizer onze heer neemt en heft in zijne gezegde stad Sluis, en van welk voorregt zij zeggen in goede en vreedzame bezitting te zijn, zooals blijkt uit de bewijzen en inlichtingen die zij gezegden ontvanger nevens hunne gezegde brieven hebben toegezonden — dat de ambtenaar, belast met het innen en ontvangen van gezegden tol hen noodzaakt het tolregt te betalen, tot hunne groote schade en nadeel, hierop billijke voorziening verzoekende. Hierom, en wjl de keizer zijnen onderdanen noch anderen eenig onregt aandoen wil, verzoeken bovengenoemde heeren van hunnentwege en gelasten hem tevens van wege den keizer, over deze zaak te spreken met de ambtenaren en, zoo 't noodig is, met anderen, ten einde beter onderrigt te worden van de waarheid van het regt en de bezitting waarop die van Sluis zich beroemen, waarop hij oordeelt, dat dît geschieden moet: Men zal den genoemden ambtenaar gelasten hen in 't genot te laten van hun privilegie; zoo niet, dan hun de redenen schriftelijk opgeven, waarom

niet, om het regt van gezegden heer te bewaren. Waarop gezegde ontvanger-generaal van Vlaanderen, gehoorzamende aan bovengenoemde, gelijk 't hem betaamt en 't zijn pligt is, gezien heeft en naarstiglijk onderzocht de stukken, hem door hen toegezonden, aan wier marge deze tegenwoordige brief, voorzien van zijn zegel, gehecht is: te weten; een request of smeekschrift, aan burgemeesters en schepenen van gezegde stad Sluis aangeboden door ANTONIE STEVENS, gezegd van Mechelen, PIETER FIERENS, ANTONIE VAN RECLEGHEM, gezegd Pijp, JORIS UTEN BOGAERT, MAERTIN CABLE, FRANÇOYS STEVINS, JACOB OLIVIER, JACOB MENTS, FRANÇOYS LAURENS en CORNELIS MENTS, zoo voor zich zelven als voor alle andere burgers van de stad, zich onledig houdende met de kleine visscherij, binnen en buiten de stad; item, een onderzoek, ingesteld door gezegde burgemeesters en schepenen in de maand October 1522, betrekkelijk den inhoud van gezegd request; item, een uittreksel uit een blad schrifts, getrokken uit het register der privilegiën van gezegde stad Sluis, folio CXLIX, beginnende: „Philippe, par la grâce de Dieu, duc de Bourgogne, de Lotharingue, etc.; donnée en la ville de l'Ecluse le dernier jour de Décembre mil quatre cent quarante-neuf”, ingeschreven te Rijssel in het register, beginnende in Augustus 1440, folio 232; en een ander extract uit eene authentieke gecollationeerde copie, ontleend aan het register Du droit du tonlieu, berustende in de rekenkamer te Rijssel, gedagteekend 15 Maart 1502, folio 7 en 8, beginnende „een honderd cabeliaus” etc. Daarna heeft hij over deze zaak gesproken met LOYS DE GRAVE, nu belast met de ontvangst van het tolgeld, doordien de pachters daarvan afstand gedaan hebben, wegens den oorlog tusschen den keizer, KAREL V, en den koning van Frankrijk, FRANS I. Vervolgens te zamen gehoord verscheidene van de aanzienlijkste en oudste personen van gezegde stad, waardoor hij in waarheid bevonden heeft, dat die van Sluis in goede en vreedzame bezitting er van zijn en geweest zijn, sedert zóó langen tijd, dat er geene heugenis bestaat van het tegendeel, uitgezonderd alleenlijk, dat kort

geleden wijlen THOMAS DE LOMBIJSE, in zijn leven pachter van gezegden tol, hun daarin eenig belet wilde doen. Weshalve enz., de gezegde NICASE HANNERON, als ontvanger-generaal van Vlaanderen, beveelt en veroorlooft, voor zoo veel in hem is, aan gezegden LOYS DE GRAVE en andere toekomstige ambtenaren of pachters, dat zij aan gezegde inwoners van Sluis het volle en vreedzame genot vergunnen van hunne vrijheid van tol, zoowel van de gezegde visscherij als anderszins, op die wijze als het hunne privilegiën aantoonen, enz. Gedaan te Brugge, den 12^{den} Maart 1523."

Zoo werd dan den Sluizenaren op nieuw het ongestoorde genot eener gewenschte tolvrijheid verzekerd. Letten wij op de stukken, welke zij bij den ontvanger-generaal van Vlaanderen tot dat einde ingeleverd hadden, dan trekt het extract uit het register *Du droit du tonlieu* (over het tolregt) in de eerste plaats onze aandacht. Immers, 'tis hoogst waarschijnlijk ontleend aan het zelfde register, waaruit dat gedeelte van ons tolreglement is overgenomen, dat wij hiervoren, bladz. 8—10, mededeelden. Begon het extract met de woorden: „Een honderd cabeliaus,” dan schijnen wij gewezen te worden op dat gedeelte van ons tolreglement, dat over het tolregt der visschen handelt onder het opschrift: „Van alrande vissche”, te vinden bladz. 37 tot 39, en dat met de betwiste zaak, de tolvrijheid der visschers, in verband stond.

Wij bekennen gaarne, dat het ons niet duidelijk is, waarom men juist dit gedeelte van het tolreglement inleverde. Wilde men er meê bewijzen, — kon men er meê bewijzen? — dat reeds in 1252 de visschers van Sluis vrij waren van den tol, die aldaar geheven werd, waartoe dan de inlevering van het privilege van 1449? Maakte het eene het andere niet overbodig? Immers, zoo eene plaats zich in 't bezit van tolvrijheid verheugen mogt, dan deelden daarin de visschers dier plaats evenzeer als de andere inwoners. Anders toch hadden die van Sluis zich in 1523 niet op het privilege van 1449 kunnen beroepen. Wij weten overigens, dat die van

Mude vrij waren van tol; daarom worden dan ook wel de visschers van deze plaats, waar er van de visschers van binnen gate sprake is, niet vermeld, maar alleen die van Reigersvliet, Nieuwersluis, Knokke, Kadzand en Coxijde opgenoemd, welke plaatsen dat privilege niet bezaten. Want zoo lezen wij: „Voorts visschers van binnen gate te Sluis in 'tZwin geven telker zeevaart, vangen zij veel, vangen zij luttel, eenen Vlaamschen groot, dat zijn die van Reigersvliet, die van Nieuwersluis, die van Knocke, van Kadzand, van Coxijde.” Al moeten wij nu bekennen, dat het begin van dezen zin niet zeer duidelijk is, wij gelooven toch niet, dat men er aanleiding in kan vinden om aan de visschers van Sluis te denken; de nadere aanwijzing, wie onder die visschers van binnen gate gerekend werden, snijdt daartoe den weg af. Wij zouden dan voorstellen met eene kleine woordvershikking aldus te lezen: „Voorts geven visschers van binnen gate te Sluis, in 'tZwin, telker zeevaart, enz. eenen Vlaamschen groot.” „Voorts,” zoo luidt het verder, „geven allerhande visschers, onvrije namelijk en die niet binnen gaats wonen, bij hoopen.” Misschien ook moest het extract blootelijk strekken ten betooge, dat er een tol geheven werd, dat zulks reeds het geval was geweest vóór een tweetal eeuwen, en dat in dat gedeelte van het destijds in kracht zijnde tolreglement, waarin de tollën der visschers vastgesteld worden, de visschers van Sluis niet eens genoemd zijn. Hoe 't zij, het privilege van hertog FILIPS van Bourgondië van 31 December 1449, ja zelfs het charter van graaf GUI van Mei 1293, ware op zich zelve en alleen reeds voldoende geweest, om datgene te bewijzen, wat verlangd werd: dat de Sluizenaren reeds vóór twee honderd jaren vrij waren van tol.

A ANTEEKENINGEN.

Eene vergelijking tusschen het tweede gedeelte van ons tolreglement, zooals dat bij mr. J. MEERMAN in het vierde deel zijner *Geschiedenis van graaf Willem van Holland, Roomsche koning*, voorkomt, met onzen tekst zal zeker voor de meesten onzers lezers weinig aantrekkelijks hebben, waarom wij die dan ook hierachteraan plaatsen, en haar zoo beknopt mogelijk maken zullen: er geheel van te zwijgen, mogten noch konden wij. Het vangt aan (zie bladz. 54) met de afdeeling, ten opschrift dragende: „Van allen den scepen die varen ende keeren binnen den swene.” ’t Zij hier eens vooral herinnerd, dat MEERMAN het Vlaamsch van vroeger ¹ eeuw heeft doen plaats maken voor het Neêrduitsch van zijnen tijd (1797), en dat het woord *wage* door hem overal door *gewigt* is overgezet.

Bladz. 54, regel 15. *Losse boihingen*, in onzen tekst: *lose boorhingen*. Zie bl. 20 en 21.

Bladz. 54, regel 31. „Een *Delschip* (lage of gemeene boot) geeft niets.” In onzen tekst staat *ydel*, d. i. een ledig schip geeft niets.

Bladz. 54, laatste regel. Ook hier wordt *sieghe* gelezen even als in onzen tekst, doch M. laat het onverklaard.

Bladz. 55, regel 1. *Heekboot*, wat bij ons *wittebroot* heet. M. denkt aan *Haakboot*. Zie hiervoor, bladz. 21.

Bladz. 55, regel 21. *Pladise* verklaart M. door *schol*. Op het woord *witinghen* volgt bij hem nog: „van elken oer een hel-link”, dat in onzen tekst hier niet gevonden wordt, maar reeds vroeger vermeld wordt. (Zie bladz. 37.) Het oer was M. duister, en ’tkon wel niets anders: het doelt op de ooren der vischmanden.

---

¹ In eene noot, bladz. 240 van genoemd werk voorkomende, zegt hij tevens: „Hier en daar schijnt het ook met fouten te zijn afgeschreven; eenige woorden, die ik in het geheel niet verstond, heb ik onverklaard moeten laten.”

Wij twijfelen er aan, of mr. J. MEERMAN ons reglement in zijn geheel gekend hebbe; eerstens, wijl wij niet kunnen bevroeden, waarom hij het eerste gedeelte niet zoowel in zijn werk zou hebben opgenomen als het tweede; en ten andere, wijl de uitdrukking het oer, die in het eerste gedeelte duidelijk verklaard wordt, hem in het tweede gedeelte dan niet duister had kunnen zijn. Voeg daarbij, dat hij met geen enkel woord van het eerste gedeelte melding maakt, welk stilzwijgen te onverklaarbaarder zijn zou, daar onder de steden van Oostland verscheidene uit Nederland voorkomen.

Bladz. 55, regel 23. Bij M. lees ik: „een honderd stokvisch 1 penning; een duizend palingen 2 penningen; een vat vetvisch 4 penningen; zoo men het uit het vat deed, het gewigt 1 penning; zoo men het buiten het gewigt verkoopt, een penning voor het wegen; en een honderd stokvisch 4 penningen.” In onzen tekst wordt een honderd stokvisch slechts één vermeld; ook strijdt de eerste opgave, 1 penning, met de tweede, 4 penningen.

Bladz. 56, regel 1. Elk laken bi hem vercocht, verklaart M. hier ten onregte, door: dat iemand verkoopt.

Bladz. 56, regel 8. Wanmaels of stronedouc heet bij M. watmaels of, opmerkelijk genoeg, strakdoeken.

Bladz. 56, regel 8. Een moneclaken heet verkeerdelijk een monet laken, waardoor het M. onverklaarbaar was.

Bladz. 56, regel 22. Helenhuden is bij M. heilshuiden, en hij verklaart het door bokkenhuiden. Zie bladz. 22.

Bladz. 56, regel 24. Hier is bij M. door den afschrijver blijkbaar een regel overgeslagen: Alzoo staat er: „Een honderd vachten 4 penningen; en daar beneden, 't zij de knippinenvellen al of niet verkocht zijn, 2 penningen. Zoo er vellen in een torseel zijn” enz. Men vergelijke dit met onzen tekst.

Bladz. 56, regel 26. Wat volgt op „eene talma grawercs” tot aan „viiij. d.” wordt bij M. niet gevonden.

Bladz. 57, regel 2. Wat in onzen tekst scenemessen heet wordt bij M. scenenessen genoemd. In eene noot voegt de schrijver er bij: „Denkelijk komt dit woord van het Engelsche *skin*, eene huid; doch het soort durve ik niet bepalen.” Zie bl. 108.

Bladz. 57, regel 6. Loosch heet bij M. lasch; wlstiers, wulsters.

Bladz. 57, regel 13. Catteribben en dorysers heeten bij M. tattenrebben en torijzers, en zijn den schrijver dus onverklaarbaar.

Bladz. 57, regel 22. Het opschrift bij M. luidt: „Van allerhande vetheden en van wasch.”

Bladz. 57, regel 27. Rosinen, bij M. rossinen: „denkelijk harst,” voegt de schrijver er bij.

Bladz. 57, regel 28. Op „een vat teers” volgt bij M. nog: „een bodem wasch: 4 p.”

Bladz. 58, regel 4. „Hondert cleens gharens” is bij M. „honderd kluwen garen.”

Bladz. 58, regel 17. „Een zak met roden van Spaengen”, bij M. „roeden van Spanje.”

Bladz. 59, regel 1. „Een hondert woudescove”, bij M. „scone Wouden”, waarom de uitdrukking hem duister was.

Bladz. 59, regel 12. De afdeelingen, die in onzen tekst „van beddinghen” en „van halsberghen” handelen, vormen, onder een vereenigd opschrift, bij M. slechts ééne afdeeling.

Eene culcte verklaart M. door eene beddesprei. Zie bl. 81 en 82.

Bladz. 59, regel 20. Bij M. zijn de afdeelingen, die over look en ajuin en over steenen handelen tot ééne afdeeling zamengesmolten.

Bladz. 59, regel 29. Bij M. alleen: „Van Hout.”

Bladz. 59, regel 30. M. heeft berde door boorden overgezet.

Bladz. 60, regel 2. Melde of melevate heeten bij M. molden of meldenaten. In dit laatste is blijkbaar, door eene verkeerde lezing, de *n* in de plaats van de *v* getreden.

Bladz. 60, regel 3. De schikking is bij M. aldus: „een Brugsche kist, een Keulsche kist, een wan.”

Bladz. 60, regel 4. Wederom zijn bij M. twee afdeelingen zamengesmolten: Hij heeft: „Van Scheepstuig (alame), van Kruidenierswaren (mercerien), en van vlasch.” Dit laatste opschrift wordt in onzen tekst gemist.

Bladz. 60, regel 5. Boekinen vloten heet bij M. koekinen vloeten: geen wonder, dat de uitdrukking den schrijver duister was.

Bladz. 60, regel 8. Bij M. vind ik: „eene meese vlasch of kip.” Zie bl. 91.

Bladz. 60, regel 9. Bastinen linen, bij M. bastenre linen.

Bladz. 60, regel 12. „Ryemen, mauwen” is bij M. door den afschrijver verknoeid tot „te hine mouwen”. „Eist over hoeft ghebonden” enz. wordt door M. aldus overgezet: „Zoo het doorgaande van boven vastgebonden is, betaalt hij vier penningen.”

Bladz. 60, regel 14. Bij M. 4 p., in onzen tekst 3 penn.

Bladz. 60, regel 16. Een turfscute, bij M. eene korfschuit.

Bladz. 60, regel 20. Deze afd. is bij M. weder met de volgende vereenigd.

Bladz. 60, regel 21. Eene rive, bij M. een rinc.

Bladz. 60, regel 22. Bij M. luidt dit aldus: „eene kuip met eijeren $\frac{1}{2}$; bij water komende een kist met eijeren $\frac{1}{2}$; een mande met eijeren $\frac{1}{2}$.” Eene mand met appelen wordt bij M. niet gevonden.

Bladz. 61, regel 1. Dit leest M. aldus: „En elk koopmansknecht mag op zijnen eed twee kisten houden, die aan zijnen heer of aan hem toebehooren, indien er geen tolbaar goed in is.”

Bladz. 61, regel 3. Het opschrift „van ponders” heet bij M. „van het weegen.”

Bladz. 61, regel 4. Dit laatste leest men bij M. aldus: „zonder lood hebben zij van wegen 4 penningen”, welke lezing blijkbaar geheel en al verkeerd is.

Hierop volgt bij M., zonder eenige afscheiding of opschrift, de besluiting van den tol, zoodat er eene geheele afdeeling, die „van meeden, van carden ende van lode” is weggevallen.

Bladz. 61, regel 26. „Ende eenich scipknapen wt scheeden wilde, enz.” wordt bij M. verkeerdelyk gelezen: „en eenig schipknaap uit de steden het eischte: moest het wel zynen voerlast ontladen; doch de koopmanschappen, die men daarna weer in 't schip terugbragt, betaalden geenen tol; maar zoo zij koopmanschappen te koop boden of verkochten, zouden zij den voorzeiden tol schuldig zyn.” De heer M. voegt er bij: „Voorts is deze brief met het zegel der gravin en haren zoon bekrachtigd.” Eene lijst der tolvrije steden of abdijen wordt bij M. niet aangetroffen.

Wij twifelen er niet aan, of men zal met ons erkennen, dat onze tekst het van den door M. opgenomenen verre in zuiverheid wint.

Bl. 79. Bocranen. Men leest in *Reinaert de Vos*, uitgeg. door WILLEMS, 2e uitg., bl. 209, vs. 5496 tot 5499:

„Dit been is gepolijst also
 „Claer, oft ware van silver fijn,
 „Daertoe wit, als 't mocht sijn
 „Van ivorien of bocraen.”

WILLEMS teekent aan: „*Bocraen*, zeker fijn linnen. Zie DUCANGE op *Boquerranus* en wegens den Brugschen handel in die stof de *Lamentatie* van ZEGGER van MALE, in BEAUCOURT's *Beschryving van den Brugschen koophandel*, bl. 218. De geleerde oudheidkenner C. J. DE LANGHE VAN WYNGAERDEN, wien de stof onbekend was, schryft verkeerdelyk *bolkraen* (*Geschiedenis der heeren van der Goude*, I, bl. 638).” De bocranen waren dus oorspronkelijk niet zoozeer geleverde als wel zeer fijne en witte linnens. Deze, te Brugge, op de daár uitsluitend bekende wijze, rood geleverd zijnde, bleven den naam bocranen behouden.

Oorkonden.

I.

Graaf Gui bepaalt het rechtsgebied van Lambinvliet en verleent
den inwoners dier plaats, voor zoo ver ze van Vlaamsche
afkomst zijn, tolvrijheid, enz. — In Mei 1293.

Nous Gui, comte de Flandre et marquis de Namur, faisons savoir à tous, que, comme échevins et communauté de notre ville de Lambinvliet nous ont souvent requis et prié, que nous franchise leur donnassions et bornes fissions mettre entour la dite ville, dans laquelle leur franchise et jurisdiction courût, nous, pour commun profit, en ce vu, ainsi que trouvé l'avons par bon conseil que faire le pouvons — jà soit-il ainsi que ceux de la Mue mettent avant que leur franchise s'étend jusqu'à la terre de Lambinvliete, laquelle cause ils n'ont mis par privilèges qu'ils ont — quatre bornes avons fait mettre entour la dite ville de Lambinvliete, desquelles deux sont assises en la mer devers la Mue et deux à l'autre „leis” [côté, zijde] devers la terre, dans lesquelles bornes la dite ville est enclose. Et telle franchise nous donnons et avons donné aux échevins et communauté de Lambinvliete devant dits, que, à toujours mais en avant [désormais] tout ce qui dans les dites bornes est et y sera enclos, à la connaissance et au jugement des Échevins de la dite ville appartiendra; et tout cas et forfait, quels qu'ils seront, qui aviendront dans les dites bornes, soit par jour ou par nuit, appartiendront et seront aussi à leur connaissance et jugement, hormis ceux qui à notre seigneurie appartiennent, que nous retenons à nous et à nos successeurs, seigneurs de la dite ville, à juger. Et

comme outre les deux dites bornes de Lambinvliet, assises en la mer, un rejet soit en la mer devers la Mue, nous, tous cas qui sur le rejet aviendront toutes les fois qu'il sera découvert de la mer et si avant qu'on le peut et pourra diguer, mettons aussi au jugement et à la connaissance des dits échevins de Lambinvliet, hormis ceux que nous et à nos successeurs, seigneurs de la dite ville, retenons à juger, si comme dessus est dit, à notre seigneurie appartenant. Et toutes les fois que le dit rejet y sera couvert de la mer, les cas qui dessus aviendront, seront et demeureront à juger et à connaître aux échevins de la Mue, dusques aux dites bornes de Lambinvliet, en la mer séant. Mais s'il avenait, que aucun cas commençait sur le dit rejet „entrues” [pendant] qu'il serait de la mer découvert et en tel cas avenant la mer le couvrit, comment que là en avint après, si demeurerait-il au jugement et à la connaissance des échevins de Lambinsvliet; et s'il commençait „entrues” qu'il serait couvert de la mer, il demeurerait et serait à la connaissance et au jugement de ceux de la Mue, comment que là après en avenait, mais que le cas à notre seigneurie n'appartint. Après nous, à tous ceux de Lambinvliet, qui bourgeois sont et seront de la dite ville, manant et demeurant en cette ville, mais qu'ils soient de la nation de Flandre, octroyons encore telle franchise, qu'ils soient perpétuellement quittes de tonlieu, aussi avant comme nos bourgeois de Damme sont. Et parmi ce, nous, et Ysabeau, notre chère compagne, comtesse de Flandre et de Namur, le forage avons et lèverons des vins en la dite ville de Lambinvliet, tout le cours de notre vie et Jean de Namur, notre fils, et si successeur, héritablement, après notre décès, ainsi et en la manière que nous et nos successeurs, seigneurs de Flandre, l'avons et devons avoir au Dam. Et en récompensation de cette quittance de tonlieu aux bourgeois de Lambinvliet, on rabattra par an vingt-quatre livres parisis des mille livres parisis, desquels Jean de Namur, notre fils, est hérité à prendre par an à notre tonlieu de Dam. Et pour que tout ce qui dessus est dit soit fermement tenu et perpétuellement, nous avons à ces présentes lettres fait mettre notre scel. Ce fut fait en l'an de grâce mil deux cent quatre-vingt treize au mois de Mai.

II.

Verklaring van burgemeesters, schepenen, raden en de gemeene poorteriĳ van Sluis, dat graaf LODERWĲK van Vlaanderen hun het misbruik heeft kwijtgescholden, dat zij van zeker privilege gemaakt hadden, enz. — Onder dagteekening van 6 Maart 1331 [1332]. — In welke verklaring de kwijtschelding des graven, van 25 Nov. 1331, is opgenomen.

(Archiven van Rupelmonde, n°. 1655.)

Nous bouchmestre, Eschevins, Consaus, et toute la Communité de la ville de lamminsvliete que on dist de lescluse, faisons savoir atous *que* anostre humble supplication noz treschiers et tres redoutez sires messires Loys.. cuens de flandres, de Nevers et de Rethel nous a quite certaines mesusances de privilege et avoeques ce privilege donne, teles, et tel comme il appert *par* ses lettres a nous donnees, des *queles* la teneur sensieut. Nous loys . . cuens de flandres de Nevers et de Rethel, faisons savoir a tous *que* comme noz treschiers sire de bonne memoire messire Guys Jadis contes de flandres eust afrancis et quitez de thonlieu tous les bourgeois de la ville de lamminsvliete *que* on dist de lescluse, manans et demoranz en icelle estanz de la nation de flandres aussi avant comme li bourgeois de la ville du dam lestoient, et depuis les diz bourgeois de lescluse aient mesuse de la dicte franchise en aquitant tous les autres bourgeois de la dicte ville de lescluse combien *que* il ne fussent de la nation de flandres parmi le dit privilege, aussi comme leurs bourgeois de la nation de flandres. Et ceste mesusance maintinrent il *par* long temps, *pour* la *quele* mesusance, nous leur avons oste tout le dit privilege, comme fourfait, et a la *parfin*, en recognissant la dite mesusance avoir perpetree, nous aient icelle amende et avoeques ce nous aient humblement supplie *que* avoeques le dit privilege dou conte Guy, nostre chier seigneur dessus dit, qui ne sestendoit fors *que* as bourgeois de la nation de flandres, nous iceli volsissieins donner a tous les autres bourgeois de la dicte ville de lescluse qui sont a present, combien *que* il ne soient de la dicte nation . . Nous a leur humble supplication, parmi lamende *que* il nous ont faite et *par* tele condition, *que* il nous soient, et demeurent, en tele obeissance, comme il nous doivent, et devront ou temps avenir a noz successeurs contes de flandres, la dicte mesusance leur quitons, et avoeques che, de grace speciale les bourgeois de la dicte ville, qui sont a present, combien quil ne soient mie de la nation de flandres, et ceux de la dicte nation afranchissons, et quitons, et a tous jours mais frans et quites demorer volons, de thonlieu si avant, comme li bourgeois de la ville de lescluse

en demeurent quites, qui sont de la nation de flandres, Et nest pas nostre entente *que par* ceste presente grace, soient, ne seront quites de thonlieu li bourgeois pour le temps avenir, de la dicte ville de lescluse qui ne sont ne seront de la nation de flandres, ne *que* ceste grace sestende a eus. Et pour che *que* plus paisiblement, ceste presente grace, et francise, puist estre tenue, aus diz bourgeois de lescluse, nous avons volu avoir, *par* escript, souz leur seel, tous les bourgeois dicelle ville, qui ne sont pas de la nation de flandres. Les *queles* grace franchise et quitance dessus dites, nous, *pour* nous, noz hoirs et successeurs contes de flandres, volons estre tenues a tous jours mais *perpetuellement*, aus diz bourgeois, sanz fere, ne venir encontre *par maniere* aucune *parmi* les manieres et conditions, dessusdites, En tesmoing de ce, nous avons a ces presentes lettres fait mettre nostre seel. Qui furent donnees a male le xxv^e jour dou mois de Novembre. lan de grace. m. ccc. Trente et un.. Les *queles* quitance, privilege, promesses, manieres, et conditions, nous, pour nous, et nos successeurs habitans pour le temps present et avenir de la dite ville, avour promis, et prometons, tenir, et garder fermement, de tant que il nous touche, et pourra touchier, sanz venir, ne fere encontre, et en merchions no dit treschier seigneur, et les avons recheu, et rechevons, agreablement. En tesmoing de ce nous avons a ces presentes lettres fait mettre le seel de la ville de lescluse dessus dite. Qui furent faites et donnees le .vj^e. jour dou mois de mars. lan de grace mil troiz Centz Trente et un . .

Original sur parchemin,
muni de seel avec contrescel.

III.

Opgave dergenen, die, niet van Vlaamsche afkomst, burgers van Sluis geworden zijn vóór 25 November 1331. — Afgegeven door burgemeesters en schepenen van Sluis ¹.

(Archiven van Rupelmonde, n°. 1656.)

Che sont chil qui sont devenu bourgeois a lescluse et non paz soiant de la Nation de flandres avant le tamps que Messires de flan-

¹ Wij lezen dit aldus: „Dit zijn degenen, die, niet zijnde van de Vlaamsche natie, burgers geworden zijn van Sluis, vóór den tijd, dat mijn heere van Vlaanderen hun de gunst verleende van vrij en ontheven te zijn van tol, zoowel als het de burgers zijn van Sluis, van de Vlaamsche natie, gelijk zulks ten klaar-

dres leur fist grace comme de estre franch et quite de tonliu aussi bien comme sont les bourgeois de la dite ville et de la nation de flandres. si comme il appert clerement par lettres de privilege sour chou faitez. dont la date fait mention et contient. le. xxv^e jour de novembre lan de grace. mil. ccc. trente et un:

Macharis de la Neuve Courd „ Jehan de le berghe „ Henris de Caro lombars „ Jehan wikeman „ Rawel berton „ Pierres dou manet lombars „ Jehans fil pieter heppen „ Gerard fil iehans „ Jehan fil watier „ Thideman pape „ Robin fil pieters „ Copman heine „ Bernard

ste blijkt uit de letteren van privilegie, hiervan gemaakt, onder dagteekening van 25 November, het jaar van gratie 1332:

Macharis van Nieuwenhove.	Gillis Schuurboon.	Gerard Geraards.
Johan of Jan van den Berge.	Jan de Witte.	Pieter Overlicht.
Hendrik van Caro, lombard.	Klaas Hugo'szoon (Huigens).	Hendrik Wouterszoon.
Johan Wikeman.	Marquard van Zonden ¹ .	Colin Thomaszoon.
Rawel Berton (Raoul Bre-Simon Gilliszoon (Gillissen).	Boudewijn Berthilda'szoon.	
ton ?)	Herman Hamink, van Kam-	Willem Hendriks.
Pieter van Manet, lombard.	pen.	Jan Westvale.
Johan Pieter-Heppenzoon.	Hannin Andries, van Engel.	Klaas Kocke.
Gerard Johanszoon (Jans-Beijard Veerman.	Simon Hendrikzoon, van	
zoon, Jansen).	Pieter Doedinszoon, van	Vere.
Johan of Jan Wouterszoon	Goes in Zeeland.	Willem Willemszoon (Wil-
(Wouters).	Johan Dolet.	lemsen).
Tideman Pape.	Willem Klaaszoon, van	Klaas Willemszoon, van
Robin Pieterszoon (Pieters).	Maarland ² .	Noord-Beveland.
Copman Heine (koopman	Lubrecht van Bockeltre.	Hendrik van Zwol.
Hein ?).	Gerard de Gruter.	Arnoud Arnoudszoon.
Bernard de Hecht.	Pieter van Borsele.	Hamin Stuvevand.
Johan van Bekene.	Willem van Woude.	Mattheus Roelandszoon.
Simon Sparcoud.	Pieter Alaardszoon (Alaards).	Hendrik de Jonge.
Johan Ghosselare.	Herman Marissis (Maurits).	Klaas Klaas-Hugo'szoon.
Johan Vriend, van Biezeling.	Jacob de Duivel.	Roeland Mattheüszoön.
Johan van Zeeland.	Wernaard van Zonden ³ .	Hannin There.
Hugo van Dordrecht.	Hebboud Hugo'szoon.	Johannes Alaardszoon.
Willem Everdeij.	Moenin van Pepeling, van	Pieter Linthoofd.
Pieter van Kampen.	Calais.	Bouden Boudenzoon.
Hendrik Bast.	Hugo van Scherpenisse.	Hugo Willemszoon van Zeel.
Jacob Poorterszoon ⁴ .	Staas Babbeel.	Jan van Hamburg.

¹ en ³ Ongetwijfeld het zelfde Zonden, Sonden, dat in ons tolreglement onder de steden van Oostland opgenoemd wordt. Verder ontmoeten wij Straalsond. Was dit het zelfde?

² Wie denkt hier niet aan het Maarland van den beroemden Damschen griffier Jacos?

⁴ Later tot Poorters geworden, gelijk Klaassoon tot Klaassen, Wouterszoon tot Wouters werd, enz.

de hecht " Jehans de bekene " Symon sparcoud " Jehan ghosselare " Jehan vrient de bieselinghe " Jehans de Zelandes " Hughes de durdrecht " Guillames everdey " pierres de Campen " Henrys Bast " Jaque fil porters " Gilles scuerebone " Jehan le witte " Clais fil hughen " Marquard dou zonden " Symon fil gilles " Herman haminé de Campen " hannin andries de Engleterre " beyard verman " pieter *fil* doe-dins de goes de zelandes " Jehan dolet " Guillaume fil clais de marland " lubrecht de bockeltre " Gerard le grutere " pierres de borscele " Guillames dou woude " pierres fil alards " Hereman morissis " Jaque le dyable " Warnard de zonden " Hebboud fil hughen " Moenin de

---

Gerard van Weenen.	Jan van Hoeke.	Jan Doppen.
Herman van Rijen.	Jan van Boedinghem.	Pieter van Argues (de Arke?)
Frederik van Staden.	Schinksin ¹ van Zeeland.	Willem de Engelschman.
Pieter Andries.	Christiaan de Oude.	Boudewijn van Brabant.
Meeus Doedenszoon, van Zierikzee.	Arnoud de Tromper.	Jan de Engelschman.
	Dirk met den Stokke.	Wolfert van Zeeland.
Willem Colve.	Bouden de Vilder.	Jan van Merscen.
Adam Rouloc, van Schotland.	Gilles de Spekslager (Lar-	Richard van Koningsbergen.
Pieter van Zeeland, klerk.	deerder?)	Willem Schotte.
Jacquemart le charpentier.	Lem Janszoon.	Jacob de Engelschman.
Jan van Londerzele.	Hugo van Zeeland.	Hannekin de Tollenaar.
Coppin Janszoon, van Steenbergen.	Colin Klaaszoon, van Dordr.	Christiaan de Barbier.
	Taleman, zijn broeder.	Sohier de Here.
Coppin Pieterszoon, van Zierikzee.	Zoete Godekens.	Jan Lombard, van Zeeland.
	Pieter van Houte.	Pieter Lombard, zijn broeder.
Brixis van Watene.	Catelina Riaards, van Dordr.	Gerard de Bontwerker.
Gerard van den Bosch.	Hendrik Pastei.	Hugo van Zeeland.
Hannin van Harderwijk.	Mahieu Moisin.	Willem Loetken.
Johan de Engelschman.	Gillis van Penen.	Klaas Warin.
Boudewijn de Pasteibakker, (pastel-schilder?)	Egbrecht van Duinen.	Jan van der Elle. (van Elne?)
	Jan Mastmaker.	Margriet van Sint Omer.
Jan van Parijs.	Gregoor de Blaauwe.	Klaas Vardeboud.
Willem Laurenszoon.	Pieter Reinaardszoon.	Willem Janszoon, van Nisse.
Aagte Canins.	Jakob van Zierikzee.	Johanna, Jan Bollaards weduwe.
Jacob de Witte.	Wouter de Zilversmid.	
Klaas Janszoon.	Jan van Utrecht.	Hannin gaat in gansche ² .
Lem Janszoon.	Simon van Broek (van den Broeke).	Coppin van Borsele.
Lem Willaardszoon.		Hanneken Soudenier.

---

¹ Eene verbastering van schink eens in?

² Ongetwijfeld een bijnaam.

pepelinghe de calez " Hughe de scarpenesse " Staes babbeel " Gerard fil gerards " Pierres overlicht " Henris fil wautier " Colin fil tomes " boudin fil bertilden " Guillames fil heinrix " Jehan Westvale " Clais Kocke " Symon fil henris del vere " Guillames fil willasses " Clais fil willems de nord beveland " Henris de zwollen " Arnoud *fil* arnouds " Hamin stuvezand " Matheus fil Rolands " henris le Jonghe " Clais *fil* Clais Hughen " Roland *fil* matheus " Hannin there " Jehan fil alards " pieter linthoof " bouden *fil* boudens " hughelin *fil* willems de zelande " Jehan de homborch " Gerard de wyen " Herman de Ryen " fiederic de stades " pieter andries " meus *fil* doe-dins de Cirixe " Guillames colve " Adam Rouloc de Escoche " Pierres de Zelande Escrivain " Jaquemard le carpentier " Jehan de londersele " Coppin *fil* iehan de stenberghe " coppin *fil* pieters de Cirixce " brixis de watene " Gerard dou bosch " Hannin de ouderwyc " Jehans

Pieter de Bakker.	Yvorie Riviers.	Stuurman Hugo.
Hendrik Létard.	Pieter Spijkerboor.	Willem Samson.
Jan van Engeland.	Adam van de Zee.	Robin de Engelschman.
Klaas Hendrikszoon, van Gulik.	Coppin de Saracyn ¹ , zoon van langen Christiaan.	Pieter de Bakkere.
Andries Ghijs, van Sint Omer.	Meester Wouter Nobelin.	Herman Riemsdager.
Ludeken Blick.	Pieter Janszoon.	Dirk Passie-Gods ³ .
Pieter van Luik.	Coppin Krook.	Hendrik Gladink.
Walburg van Straalsond.	Gillis Kruidenaar.	Engelram Abbegois.
Jan Briet.	Jan Klaauwaart, van Zeeland.	Geene Vinke.
Michiel Hendrikszoon.	Hameltute.	Willem Simonszoon.
Coppins Appelman.	Godeken van Wezel.	Maarten Cockin.
Jakob van Kerkhove.	Pieter Weitenszoon.	Jan Willebrords.
Gerard Charpentier.	Topzeil ² .	Wouter Maas, van het Molentje.
Coppin Colve.	Hannin Robeen.	Johan de Duitscher.
Dirk de Wambuismaker (Pointsticker).	Jakob Klaaszoon.	Arnoud de Rijder.
	Dirk van Utrecht.	Godeken van Alleken.
		Hannin van Steenberge.

Welke burgers, bovengenoemd, wij burgemeesters en schepenen van Sluis voorzeid, hebben overgegeven aan mijnen heere van Vlaanderen, door dijs geschrift, met naam en toenaam, als gezegd is. En ten oorkonde daarvan hebben wij er het zegel van zaken van de genoemde stad aan gehecht. Dit werd gedaan in het jaar van gratie, duizend drie honderd een en dertig, den 25^{en} dag van November, bovengenoemd.

¹ Hier denken wij onwillekeurig aan potten en schotelen, sarazijns werk.

² Een bijnaam, onder welken de bewuste persoon bekend was.

³ Passie Gods, d. i. lijden van Christus.

lengles " Bauduin le pastelier " Jehan de paris " Guillames fil leu-
rens " Aeghete Canins " Jaques le wite " Clay *fîl* iehan " lem fil ie-
hans " lem fil willards " Jehan dou houke " Jehan de boedinghem "
Schincsin de Zelande " Cristien le veide " Ernoul le trompenier " Thierry
met den stocke " Boid le vilre " Gilles li larderre " lem *fîl* iehans "
Hughe de zelande " Colin fil clais de durdrecht " Taleman son frere "
zoete ghodekins " Pierres de houte " Cateline Riards de durdrecht "
Henris pastede " Mahiu moisin " Gilles de penen " Egghebrecht de du-
nes " Jehan mastmaker " gregoris le blawe " pieter fil Reinaras " Jaque
de Ciricxe " Wautier li orfevres " Jehan de utrecht " Symon dou brouc "
Jehan doppin " Pierres darke " Guillames lengles " bauduins de braibant "
Jehan li Engles " Wulfard de Zelande " Jehan de merscen " Richard
of *conninx*brughe " Guillaume scotte " Jaque lengles " Hannekin le tol-
nare " Carstine le barbiere " Zoihier le here " Jehan lombart de zelande "
Pierres lombard ses freres " gerard li pelletiers " Hughe de zelande "
Guillaume loetkin " Clai warrin " Jehan de le Elne " Margrite de saint
omer " Clai vardeboud " Willames fil iehans de le nisse " Jehane veve
iehan bollard " hannin gaet in ghansen " Coppin de borsecele " hanne-
kin saudenier " pierres li bakres " henris lettard " Jehans de Engleterre "
Clais fil henry de Julers " andries ghijs de saint omer " ludekin bliec "
pierres de liege " Woubourch de straelsonden " Jehan briet " michiel
fîl heinrix " Coppins appelman " Jacop de Kerckhove " gheroud Car-
pentier " Coppin colve " Therri faseur de pourpains " Yvorie Riviers "
pieter spikerbore " Adam de le zee " Coppin le Sarrozin fil longhe
christiens appelle " maistre watier nobelin " pieter fil iehans " Coppin
crooc " gillis crudenare " Jehan claward de Zelandes " hameltute "
godekin de wesele " pieter *fîl* weitins " topzeil " hannin Robcen " Ja-
cop fil clais " Therris de utrecht " stierman hughe " wille sanson "
Robin lengles " pieter le bakere " hereman Riemeslaghere " Therri pas-
siegoods " heinri gladinc " Inghelram abbegois " ghene vinke " willame
fil symoens " martin cockin " Jehan willebord " watier maes de mo-
lenkine " Jehans le duutsche " Ernoul le Ridere " godekin de alleken "
Hannin de stenberghe " les quels bourgeois dessus ditz. Nous bouch-
mesters, Et Eschevins del Escluse devant dit avons Rendu sus a mon-
seigneur de flandres par cest escript par nom et sournom si que dit
est, Et ou tesmoing de che y mis le saiel as causes de la dite ville.
Chou fu fait lan de grace . mil . trois cenz . trente et un . le . xxv°. jour
de Novembre dessus dit.

Original en parchemin
avec le scel aux causes.

IV.

Voorregten, den Oosterlingen verleend door graaf **LODEWIJK van Vlaanderen**, den 13 Junij 1860.

Wij Lodewijc, grave van Vlaenderen, hertoghe van Braband, grave van Nevers, van Rethers ende heere van Machline, maken cond ende kenlic allen lieden, dat biden verzoeke ende bede van onsen goeden lieden van onzen steden Ghend, Brugghe ende Ypre, ende omme de nutscepe ende proffijt van onsen vors. steden ende ons ghemeenen lands van Vlaenderen, ende ooc bi onsen ghemeenen rade van Vlaenderen, dat onse wille es ende hebben ghewillekuert over ons ende over onse hoir, graven van Vlaendren, dat alle de coopmanne van den Roomschen rike van der Duutscher tonghe, ute wat steden dat zij zijn, met haren goede, met haren mesnieden [huisgezinnen] moghen commen binnen onser jurisdictie jof propre dominie van onsen lande ende graefscpe van Vlaenderen, in onse steden, waer dat zij willen ende hem bequamelixst dinke, tantierene [te hanteren] hare coopmanscepe van alrehande goede, dat zij bringhen, willen, ute wat lande dat zijt bringhen, bi watre of bi lande; vrij te commene, te varen, te keeren ende te blivene int land ende weder ute den lande te vaerne, te haren proffite, onghelet, hare scoonste ende hare beste te doene, te haren proffite, met haren goede, bi vrijheden, die hier naer ghescreven staen, te antierene, te useirne, ghe-trauwelike te houdene tallen daghen, also langhe als zij ons land verzoeken willen, also dat zij binnen der stede, daer de coopman inleight, haer coopmanscepe ende haer goed, het zij minder, cleen of groot, tallen daghen ende tallen tiden vercoopen moghen, wanneer dat zij willen, ende coopen ander goed elc met anderen, of met wien dat zij willen of begheeren; ende dat zij haer goed, dat zij daer niet vercoopen willen, moghen weder uter stede ende uten lande voeren, bi watre of bi lande, waer dat zij willen ende begheeren, gheldende haren rechten tol; ende dat zij moghen copen paerde ende andere cleene dinghen, daer gheene groote macht an legheet, ende dat zij dat weder moghen vercoopen zonder begriip. Voord zo is gheottroyert den vors. coopmannen, waer dat zake dat eenich van hemlieden beniemmaert ware van eenigherande goede te coopene of vercoopene, dat schepenen voor hem den coopman zullen moghen ontbieden, voor de waerhede, ende zullen den coopman zegghen dat

he beniemert es, ende es dat zake dat hi des lijet [belijdt, bekent] zo zal hi vallen in de ghenaden van ons ende van scepenen van der boete; ende es dat zake dat hi des niet en lijet, ende hem daerof verclaeren wille bi zinen eede, zo zal hi los ende ledich gaen van der boete; ende es dat zake, dat hi des niet en lijet ende hem niet verclaeren wille bi zinen eede, zo zullen scepenen daerof waerhede hooren; ende wert hi dan bedraghen daerof bider rechter waerhede, zoo zal hi ghehouden zijn van der boete. Ende voort zoo is hem gheottroyert, dat men houden zal de ordinance, die ghemaket was van den balansse ende van der gewichte, dats te verstane int clof te weghene ende den weghere de hand van den scalen te doene, zonder loosheit of quade behendicheit, ende die scalen te wisselen, dats te verstane, alser zo vele goedes is, dat ment mach deelen, ende voort al te houdene, dat de ordonnance inheeft, dewelke ghemaket was bi ons, bi onzen voorders, bi den heere van Ghistele, bi schepenen van Brugghe, coopmans van den lande, coopmans van Almaengen ende van Spaengen, die gheregistreert zijn in onze registre. ¹ Voord zoo is hem gheottroyert te hebbene wederghewichte van der waghe ende dat daer toebehoort ende van den ghewichte van den zelve ende van dat daer toebehoort, gheteeckent metter stede teeken van Brugghe of daer de coopman leight. Ende waer dat zake, dat tghewichte int weghehuus ende in die berncamere te ijkene stonde, dat zoude men betren in merren [meerderen, vermeerderen] in minderen op zinen rechten staet, also dicke alst nood zal zijn, bi schepenen, in de presentie der coopmanne vors. Voord, de weghere zal doen zinen eed, in de presentie der coopmanne vors., wel ende ghetauwelike te weghene den coper ende den vercooper ende elc tsine te gheven. Ende waer dat zake, dat faute ware in den weghe vors., ende dat scepenen kenlic ghemaect ware bider waerheden, den [dien] zouden scepenen punieren op den ban, in die presentie van den coopmannen vors., ende men zoude nemen eenen andren in zine stede, ghelijc alst vors. is. Ende voord, ter welker waghe de vercoopere vors. zijn goed wille doen voeren, daer zal ment hem weghen. Voort zal de stede vors. int weghehuus, dat ghemeen wezen zal, zetten een souffissanten man, die wachten zal der coopmannen goed; ende waer dat zake, dat bi faulte van den vors. wachtre scade

---

¹ Men zie over deze ordonnantie, den 26 Mei 1282 vastgesteld, de *Histoire constitutionnelle et administrative de la ville de Bruges* etc., par A. E. GHELDOLF, page 78.

quame, in so wat manieren dat ware, jof dat de vors. wachtre der vors. coplude goed telivreerde, zonder verlof van den vercoopere, ende dat schepenen redenlic kenlic ghemaect ware, daervoor zoude de stede ghehouden zijn den coopmanne vors. dien scaden te verzettene. Voord, zo wat huuse of kelnare, die de coopliden hueren willen binnen der stede daer de coopman inleight, in te wonen of haer goed in te leighene, dat men die niet verdienen en zal haer termijn gheduerende; ende is dat zake dat zise langher begheeren dan haer termijne, dat zise moghen behouden omme die huere, zonder verdienen. Voord zo is gheottroyert, dat men gheen coopman iof zijne cnapen in vanghenessen houden zal omme vechten iof omme striden, bi also dat hi mach vinden goede iof soffisante borchghen dat te betren, behouden dies, dat ne strecke te live iof lede te verliesene. Voord, dat men der vors. coopmanne gheen in vanghenessen liden zal voor scult, daer gheen wettelic chaerter of en is, also langhe als he bewisen mach binnen den lande van Vlaenderen also vele zijns goedes also de scult ghedraghet, voor hem te staene ende wetten te pleghene. Voord, dat gheen coopmansnape voors. zijns heeren goed verdobbelen en mach, no met gheenrande andre spele noch mesdaet verbueren mach, no vervechten, ende dat gheen coopman vors. over anders mans scult no misdaet ghehouden zal zijn, danne omme zine propre scult of mesdaet, het ne waere dat hi kenlic boorghe ware. Voord, dat de vors. coopmanne in de stede vors. met haren gheselscepe ghemeene vergadringhe moghen hebben openbarelike, also dickent als zij willen, omme te ordinerene ende te corrigierne alle voorwaerden ende alle ordenancen onder hemlieden gemaect, ende punieren alle mesdaden, die onder hemlieden ghevallen, naer haer ordinanche, behouden der mesdaet die strect ten live of te lede te verliesene. Voort, van wullen, van werke, van wasse, van copre, van alretieren goede, vercocht besien ende telivreirt in de vors. stede van den vors. coopmannen, daer of ne zal wesen claghe ghehoort, no bate ghedaen. Ende waer dat wulle ende anderiere goed niet besien ware in die vors. stede ende claghe daerof quame voor scepenen, dat zal men betren bi scepenen, also verre als redenlic es, biden verstane van den coopmanne. Voord, wat manne de [die] makelare es in de stede vors. van der coopmanne coopmanscepe ende goede, dat he zal doen zinen eed voor scepenen, in de presentie van den coopmanne vors., recht makelare te wesene ende gheselscip te hebbene in dien goede, daer he makelare of es, naar gherechtichede daerin te zegghene den coopre ende den vercoopere.

Ende waer dat zake dat he daerof ghevonden ware in fauten, dat zoude he betren bi scepenen in de presentie van den coopmanne vors., eer hi emmer penninc wonne met makelaerdien an der coopmanne goed ende an coopmanscepe vors. Voord zullen scepenen vors. kuere maken, ende houden die bi onsen bailliu van der stede daer de coopman leight, up de pijnres [arbeiders, sjouwers] die hem dienen zullen, de [die] proffitelic zijn der stede ende den coopmanne vors. Ende ware dat zake, dat een pijnre onredelic mesdade jeghen den coopman vors., dat de coopman hebbe maght, dat hi nemmeer penninc en winne in haren dienste, vóór dat hi heml. ghebetert hebbe bi scepenen, in de presentie van den coopmanne vors. Voord, wat goede die coopmanne vors. of haren cnapen den scuutlieden of dien waghenaers telivrereren, het zij bi ghetale of zonder ghetal, dat zullen zij den coopmanne of haren cnapen weder telivrereren, vul ende al, ende en daden zij des niet, of dat zij ghemaecte voorwaerde braken, biden welken de coopmanne vors. worden belet of scade namen, dat zoude zijn ghebetert bi scepenen, bi verstane van den coopmannen. Voord, dat gheen makelare makelaerdie hebben en zal, zonder de ghone, die over den coop of coopmanscepe wesen sal. Ende makelaerdie van zaelsmoute, ende van coorne, ende van metene, daeraf zullen de coopmanne gheven als de ordinance inheift. Voord, dat men gheenen coopman mach doen nemen ander payement dan alsulc, als he besproken heeft, met voorwaerde van zine coopmanscepe. Ende op welke coopmanscepe dat godspenninc ghegheven wordt zonder si ¹, de coopmanscepe zal vast bliven ende hebben voortganc. Voord, dat men den vors. coopman ende haer cnapen recht ende wet zal doen van wetteliken sculden, daer de dagh of leden zal zijn, jeghen wien dat zij, binnen den derden daghe dat zijt verzoeken zullen. Ende waert zake, dat eenigh man vors. die wet niet ontbeiden mochte te volghene, zo mach elc coopman eenen anderen zetten in zijne stede voor scepenen, zonder begrijp, die wet tachttervolghene. Voord, dat alle coopmanne ende hare cnapen wapen draghen moghen ende coopen ghelijc eenen poortre ende alrehande vitailge bringhen moghen binnen der stede vors., bi also dat zij ghelden die costumen van der stede, ende dat zijt vercoopen moghen te haren besten. Voord, dat elc coopman mach vercoopen zine wine ende doen tappen omme doude assise, als van elker roeden wijns een pond groten, die ghewoonlic zijn, of zine

---

¹ Sonder si beteekent zonder bedenking, voorzeker. *Nieuw Archief voor Ned. Taalk.*, verzameld door Dr. A. DE JAGER, I, bl. 222—228.

wine andersware doen voeren, waar dat hi wille, te vercoopene., Voord mach elc coopman die zijne wine ten tappe vercoopen wille zijn ghezinde hebben dat hem effene comt, om redenlic loon. Ende dat ghesinde zal hem niement nemen, also langhe als zij haer gebruiken wille. Voord, wanneer wijns breke es, zo zal men des coopmans wijn proeven zonder wederzegghen ende als zij geproeft zijn, zoo mach he se vercoopen om ghelt, als he alredierst mach boven der stede zetten. Voord, van vulle wine zal men gheene assise gheven. Voord, waer dat zake dat eenich mans wijn lekende wordt ende dat vierendeel min of meer utelekede van den wine, dat mach men stoppen ende weder vullen, jeghenwoordich tween trouwerdighen lieden, ende den assiser daerover niet te eesschene. Voord, no bailliu, no tolnare, no makelaere zal van den coopmanne wine nemen no uten scepe doen halen, noch laten halen, maer he zal hem laten ghenoghen met zinen pleghelike rechte. Voord mach elc coopman vors. bi zijns zelves mesnieden zine wine oflaten ende zine wijnvaten weder binden laten. Voord, waer dat zake dat eenighe wine opten crane, daer mense uten scepe mede trect, of bi wijntreckers of voerers utegheghoten of verzumet worde, de scade zullen de ghene wederdoen, bi wien si verzumet zijn die vors. wine. Voort moghen de coopmanne vors. haer sepulture kiezen waer dat zij willen, behouden der prochien recht daer zij in sterven. Voord, dat de vors. coopmanne moghen hebben alrehande vitailge ende alrehande maniere van dranke, dat zij bringhen bider zee of bi lande, uteghesteken wijn, onder hare mesnieden te verteerene, binnen hare herberghen, zonder assise derof te ghevene, updat ziet niet voort vercoopen. Voord, zo ne zal gheen poortre van der stede daer de coopman in leight, tolnare wezen binnen der stede vors., no gheselle van der tolle. Voord, waer dat zake, dat een hosteliars clerc of zijn knape ontfenghen der gasten ghelt of goed ende dat ghelt of goet ochdroeghen, daeraf zal de hostelier ghehouden zijn. Ende waer dat zake, dat eenich coopman scade ontfinghe vanden hosteliars, daer voor zal de stede ghehouden zijn daer de coopman leight. Voord, waert dat eenich van den vors. coopmannen ghelt leiden in den wissele daer de coopman leight, jof beheten ware van paymente van eenighen wisselaer ende daer faute in den wisselare ware, daervoor zal de stede, daer de coopman leight, ghehouden wesen ende voor hem ghelden, behouden ons rechts van den wisselare. Voord is hem gheottroyeirt, dat zij moghen bringhen corn binnen den lande van Vlaenderen, waer dat zij willen ende haer proffijt daer mede doen na haren wille. Ende daer up no van gheen-

rande goede dat zij bringhen in de stede ne zullen wesen deken no vindrs zonder up was alleene, dat niet beseghelt en es. Voort, waer dat eenich scip, daer inghelsche laken in waren ende int Zwen quame of anderswaer binnen onser heerscepie, dat goed mach men daer utescepen ende die laken ende goed in een ander scip laden ende vrij uter stede ende uten lande voeren, waer dat men wille, het zij bi lande of bi watre, behouden den heere zinen rechten tol. Voord, graeuwe lakene, die van oostwaert ghebrocht zijn, die mach men vercoopen, waer dat men wille, zonder halleggelt. Voort alle lakene, in welker stede in ons land van Vlaenderen dat zij ghemaect zijn, die sullen hebben ende behouden hare rechte mate in de langhede ende in de brede ende hare rechte vouden, also dat zij int beghin ende int middel ende int hende ghelijc breed zullen zijn ende ghelijc goed, elc in zine tiere, ende gans tusschen beiden henden onghesneden, ende de egghen zullen niet breeder zijn, dan zij alle van ouden tide gheweist hebben. Voord, een elkerlijc scipheer mach zijn scip op dat land zetten, wanneer hijs te doene hevet ende betrent, wanneer ende also dicke als hem nood es ende zijns scips ghetauwe zouken als hijt verloren hevet ende dat anetasten. Ende mach zijn scip te winterlaghe opsetten zonder brueke. Voord, zeilt een scipheer, zijn scip gheladen of ongheladen, uter havene, daer hi zinen tol alreede of betaelt heift, ende he comt, bi winde of bi wedere, weder in de havene, al nemt hi noch meer ander goeds in, daer of en es he gheen en tol sculdich, also verre als voren vertolt es. Voort, waer dat zake dat eenich coopman zijn goed bi eede vertollet hadde, des goedes dat hi vertollet heift, des goedes zal men niet openen, upslaen noch besien, ende den tol van allen goede zal men nemen int rechte toolhuus. Voord, van eenen gansen scepe met coorne gheladen en zal men niet meer geven dan dre pleghelike maten. Voord, waer dat zake dat eenich van den vors. coopmannen of van haren cnapen dood gheslegghen worde binnen der stede vors. of lande, ende daer nijmant van zinen maghen en ware claghe der up te doene ende der wet te volghene, dat de huerghmeester vander stede, die raed es, sculdich es daer of de claghe te doene ende der wet te volghene, over de maghe van den doden. Ende waer dat zake, dat eenich van den maghen, die int land ware, die claghen wilde, ende niet claghen en dorste ende commen voor ooghen omme de wet tachttervolghene daer of, omme ontsienesse van der wederpartien of van den ghonen die hem toebehooren, dat scepen met onsen bailliu, daer de coopman leight, hem zullen doen hebben zeker gheleide, omme, in welker stede in Vlaendren daer de coop-

man claghen zal, te volghene ziere claghe ende recht ende wet te eesschene ende tontfane. Voord, waer dat zake dat eenich coopman of zijn knape, in zijn lijf of in zijn let gherechtet ware omme zine mesdaet, over dies mans goet ne zal men omme de mesdaet niet meer rechten. Voord, ware dat eenich coopman of hare vors. knape berooft of vermoordet worden in onsen stroom, land of ghebode, waer dat gheroofde goet ghevoert worde, iof moordenare toequame in lande, in steden of in doorpen, volghende die clagher naer of iemant van zinen weghe ende hem daer ne mochte gheen recht of ghelijc of gheschien, quame daer naer de rover binnen onsen lande van Vlaendren, die mocht men arresteren ende houden toter tijd, datter recht ende wet of gheschiet ware. Ende zo waer dat zulc berooft goed vonden ware binnen onsen lande van Vlaendren, dat men den vors. coopman telivreren zal, also verre als hijt met ziere maerke of met goeder informatiën betooghen mach ende proven dat hem toebehoord, al waert dat yemant in vrijen maercten ghecocht hadde. Item, waer dat eenich dief of moordenare, de woude veronrechten den coopman in onse land van Vlaendren ende begrepen worde metter mesdaet, dat men den arresteren ende houden mach, zonder broke, zo langhe datter recht ende wet toecommen, omme van den mesdoenre rechts ende wet te pleghene, na dien faite. Item, waer dat eenich goed gerovet ware in anders heeren signorie, teenigher stede of poort ghevoert ware, ende die gheroofde of yemant ander over hem na volghede, ende dat goed met rechte weder heesschede, ende hem rechts gheweeght worde, dan zoude de roover, zo waer dat hi binnen onse land van Vlaendren bevonden worde, moghe wesen ghearresteert ende ghehouden toter tijd datter recht ende wet of gheschiet ware; ende zo waer dat zulc beroofd goed vonden ware binnen onsen lande van Vlaendren, dat men dat den vors. coopmanne telivreren zal also verre als hijt met zine marke of met goeder informatiën betoghen ende proven mach, dat hem toebehoort, al waert dat yemant in vrijen marcten ghecocht hadde. Item, zo ne zullen niet min mackelaers wesen ter Sluus van den zoute dan viere; de ne zullen ooc ghene compagnie noch gheselscep hebben mettien die dat zout vercoopen, no deel, no gheselscep hebben in dien zoute. Voord meer, wat goede de coopman vercochte te Ghend, daer namen zij boven makelaerdie, boven tolle, vijf groten van den pond groten, des zo zal de coopman die te Ghend zijn goed vercoopt ende daer bringhet, gheven sinen rechten tol ende makelaerdie, als men van ouden tiden plach te gheven, ende daer boven niet. Voord meer, wat de coopman bringhet van lijnwade in ons land van Vlaen-

dren ende daer vercoopt, die zal gheven tien repe voor een hondert ende niet meer; voort de lijnwaad reep ende de want reep zullen ghe-lijc lanc wesen. Voord, dat de coopman ende hare cnapen die haring bringhen in onse land, moghen den harinc vervullen ende lake daerup ghieten in hare profite. Voord, dat yemant van den vors. coopmannen bastaert ware, ende int land van Vlaendren sterve, zijn goed zullen zine naeste hebben ende anders niemant. Voord, wat scepe de met coorne commen in onse lande van Vlaendren of onse ghebode, welc scip dat men eerst beghint te metene, dat zal men voord ute meten, eer dat men uut andren scepen cooren mete, metten beghinne. Voord, ne zal men ni meer gheven van inghelsche zaerke, van atrechtsche, no van yrcse [Iersche] dan van elken sticke eenen Inghelschen. Voord, dat een scipheer zijn scip laden ofte ont-laden mach voor de zonne of naer der zonnen, wanneer hem ende zinen werclieden effene comt, zonder begrijp. Voord, zo zal men alle oude tolle gheven also die ordinancie inheeft, ende daerenboven niet. Waerbi wij maken cond allen lieden, dat biden verzoeke ende ter bede van onsen goeden lieden van onsen steden van Ghend, van Brugghe ende van Ypre, ende omme tghemeene proffijt van onsen vors. steden ende van onsen lande van Vlaendren, dat zij zullen houden ende doefn houden van pointe te pointe alle de dinghen ende articlen boven ghescreven, ende elc bi hem, als prenche ende heere van den lande, over ons ende over onse hoir, graven van Vlaendren, ende zetten onbreke-lic ende willen, dat de vors. coopmanne, ghemeene, ende haer elc, desen lettren, vrijheden ende privelegen, in allen articlen, punten, in alrewijs ende voormen, als zij bovenghescreven zijn ende alse men sij alrehoghelixt ende best vernemen mach, ende also zij hem vrijst ende alrebest te baten commen moghen, an ons of anders yemant wedersprake, paisivelike ende vrijelike te eeweliken tiden ghebruken zullen; ooc niet wederstaende eenighe letteren of privilegen, van ons of van onsen voordren ghegheven of hiernaer zullen worden gheghe-ven van ons of van onsen nacommelingen, graven van Vlaendren, onsen vors. goeden lieden van onsen steden vors. of onsen anderen goeden lieden in onsen lande van Vlaendren, also dat de lettren of privilegen desen lettren of previlegen, boven ghescreven, den vors. coopmannen te gheere scade zullen zijn of comen moghen. In oor-condscepen ende in kennissen van allen desen dinghen, zo hebben wij doen zeghelen dese dinghen en lettren met onsen zeghelen, die welke waren ghemaect ende ghegheven in onse stede van Gend, upten xijj^{en}. dach van Wedemaend, int jaer ons heeren m. ccc. ende tsestich.

V.

Voorregten, den Oosterlingen verleend door graaf **LODEWIJK** van Vlaanderen, den 30 Julij 1360.

Wij Lodewijc, grave van Vlaenderen, hertoge van Braband, grave van Nevers, van Rethers ende heere van Machline, doen te wetene allen lieden, dat es ghekuert ende gheordeneirt bi ons, bi onsen goeden lieden van den drien steden Ghend, Brugghe ende Ypre, ende bi onsen ghemeenen lande, dat, zo wat manne eenighen coopman van den Roomschen Rike of zinen cnape brochte van live ter dood, jof minke dade van lede, dat zij dien houden moghen zo langhe, dat daer die rechter of wet toecommen ende dat men dien justicier zal, als lijf voor lijf, let voor let. Ende derghelike zal men justitie doen van den dief, die der vors. coopliden goed stale. Ende dese statuten zal men vernieuwen ende utegheven in onse drie steden ende al onse land van Vlaenderen duere, tallen tiden alst de coopliede vors. begheeren zullen. Ende dit gheloven wij te houdene ende te doen houdene teweliken daghe, over ons ende over onse hoir, graven van Vlaenderen, ende specialike over onse goede liede van onser stede van Brugghe, overmids dat zijt niet beseghelen moghen. In kennessen der dinghen vors. zoo hebben wij onsen zeghele an desen lettren ghedaen hanghen, die waren ghemaect ende ghegheven in onse poort van Veurne, den xxx^{en} dach van hoymaend, int jaer ons heeren m ccc ende tsestich.

VI.

Keuren en ordonnantiën van het makelaarsgilde te Sluis, vastgesteld door baljuw, burgemeesters, schepenen en raden dier stad, den 4 April 1380.

Cond ende kenlic zij allen lieden, die dese letteren zullen zien of horen lesen, dat, hutedien dat onse gheminde ende gheduchte heere, onze heere de grave van Namen ende heere vander Sluus, gheconsenteirt heift ende ghewillekuert, dat buerchmeesters, scepenen ende raed, midsgaders zinen bailliu van ziere stede vander Sluus, die nu

is oft namaels wesen zal, moghen gheven kueren, ordinanchen ende statuten den ambochten ende neeringhen van zire vors. stede, als wel blijkt bi zinen openen brieven, ligghende inden handen vanden beurchmeesters, scepenen ende rade voorscreven, ten oorbore, profite ende bate van zire stede, vanden ambochten ende neeringhen vander Sluus vors., so eist, dat wij, Louis vander Kerckstede, bailliu in desen tiden, buerchmeesters, scepenen, raed ende al tghemeene commuun vander port vander Sluus vors., ten oorbore, bate ende profite vander ghemeenre stede vander Sluus, ende bi speciale vander neeringhen vanden makelaers vander vorn. stede, ende omme den coopman wel te verwarene, hebben gheordineirt, gheconsenteirt ende ghewillekuert, ordineren, consenteren ende willekueren, hutten wille ende consente ons gheduchts heren als vors. es, [1] dat de goede knapen vander neeringhe vanden makelaers vander vors. stede zullen hebben dekene ende vindere, omme de vors. neeringhe te beleedene, dewelke men zal vernieuwen, eeuwelike voordan, bi buerchmeesters ende scepenen vander Sluus, die danne wesen zullen, telken onzer vrouwen daghe ter lichtmesse elx jaers of tsulken tide ende terminen als buerghmeesters ende scepenen vander stede vander Sluus vernieut ende vermaect zullen zijn, in deser manieren: dat de goede lieden, die deken ende vindere gheweist hebben int jaer laetst verleden over moghen gheven eene zekere quantiteit van persoonen ende der huut te makene den deken ende vindere van den vors. neeringhen ende hebben, mainteneren ende behouden alzulke vrijhede, statuten ende ordinanchen als hier naer volghet bescreven: [2] Eerst, dat gheen vremd man vrij makelare vors. wezen mach in de stede vander Sluus, hi en zij eerst vrij poortre binder stede vander Sluus vorn. [3] Item, dat gheen man ghezworne makelare mach wesen in de stede vander Sluus vorn., die buten tenemente van Vlaenderen gheboren es. [4] Item, dat dekene ende ghezworne gheenen makelare zullen ontfanghen, noch machtich zullen zijn t'ontfanghene over makelare, en zij bider ghemeenre neeringhen, omme te wetene wat persone hi es, ende van wat conversatien ende conditien. [5] Item, dat gheen man mach worden makelare binder vors. stede, hine moet hebben ghewoont jaer ende dagh binder stede ende bekend zijn over goed cnape. [6] Item, zo wat manne, die in de vors. neeringhe comt ende ambocht can, dat hi dat ambocht quiteselden zal, in kennessen van scepenen, eer hi in de vorn. neeringhe commen zal, ende dat pappieren in der steden papier tsinen coste, beede scepenen ende den termijn. [7] Item, zo wat manne die zine nee-

ringhe quitescolde, dat hi binnen drie jaren daernaer in de vors. neeringhe niet commen en mach, ende waert zo, dat hire incommen wilde, dat ware ende sal zijn metten rechte datter toe staet als een vremd man, dats te wetene xxxvj scilde. [8] Item, zo wat manne, die makelaerdie dede binder stede vander Sluus, hi en ware ghezworen makelare binder stede vander Sluus vors., dat ware bij eene boete van vichtich ponden par., also menich waerven als hi dermede worde bevonden, behouden altoos privilegen, costumen ende usagen van den goeden lieden vander neeringhen van den makelaers in Brughe. [9] Item, dat elc makelare mach houden eenen vrijen makelare tsinen knape of vrije makelaers tsinen knape, zine makelaerdie doende ende gheene vremde, ende waert zo, dat men vonde, dat eenich gebrec ware ande vors. cnape of cnapen, zo zal de meester danof ende in ghehouden zijn, also verre alst deken ende vindere van der vors. neeringhe redenlic dinken zal. [10] Item, zo wat makelare met eenen coopman quame in eens makelaers huus of der buten, ende goed dinghede ende den coop niet over ghinghe up den tijd ende de makelare of zijn vrij knape dat goed cochte metten zelven coopman of met eenen anderen, bi also dat de eerste coopman der an deelt, zo zal die makelare, die den coopman eerst dertoe brochte, hebben zijn recht van den makelaerdie. [11] Item, dat een makelare, die bi frauden of malengien huter stede vander Sluus vlo ende den cooplieden haer goed ontvoerde met voorsienen rade, dat die vors. man nemmermeer zal worden bevrijet in de vors. neeringhe van den makelaers; maer ware eenich makelare, die meskaveerde bi faute van zinen gasten van haren paymenten ende hi dat kenlic maecte den deken ende zine ghezwoorne van der vors. neeringhe, zo es wel te verstane, mochte hi ghedoen tjegens zine sculders, dat hi weder commen mach ter vrijhede, die hi te vooren hadde, in de vors. neeringhe, ja te wetene metten laste datter toe staet. [12] Item, zo wat manne, die ghebanen ware hutten anderen steden of ghedaen ware ute andre neeringhen, van haercheden, dat die man nemmermeer mach werden bevrijet int gheselschap van den makelaers. [13] Item, dat gheen makelare makelaerdie winnen zal met andren makelare, hine brachte coopere of vercoopere of hine ware daer over gheroupen van den coopere of van den vercoopere up de boete van iij l. p. [14] Item, dat dekene ende ghezwoorne zitten zullen drie waerven tsiaers, of als men daghelixsche kueren ende duergaende waerhede ghebieden zal; dat de vors. deken ende ghezwoorne hooren zullen in de vors. neeringhe datter daghelixscher cueren ende doorghaende warede toebehoort, ende

dies zal gheen makelare ter warede gaen voor scepenen als van zaken, anclevende der makelaerdien, anders dan in de vors. neeringhe van den makelaers, ende wat makelare die niet ter waerheden quame also 't vors. es, dat ware up de boete van v. s. p. [15] Item, wat makelare die coopmanne goed cochte ende des coopmans ghelt ontfinghe ende de coopman daer over claeghede, dat de deken ende ghezwoorne machtich wesen zouden dien man in den steen te doene, metten heere, toter tijd, dat die coopman wel betaelt ware, ende dit ware up eene boete van iij l. p. deerstewerven ende anderwaerven vj l. p. ende derdewaerven den ban. [16] Item, zo wat makelaren die over eene coopmanscip waren, daer twee coopliden schilden van voorwaerden, dat die makelaers danof zouden zegghen, bleve goed, ende ghestade, op dats partijen begherden. [17] Item, zo wat makelare, die den anderen zinen coopman ontleedde, ontwijnete, ontweefde of bi boden totem commen dade, hi verbuerde iij l. p. [18] Item, dat nimmeer dan twee makelaers wesen moghen over eenen coop up eene boete van iij l. p. [19] Item, waert zo, dat een makelare quame van live ter dood ende knapelic kinderen naer hem bleven van ghetrauwenden bedde, dat die knapelike kinderen mochten kommen in de vors. neeringhe, elc met iij l. p. ende elker kerke een pond was, entie bastaerde cnapelin kinderen als vremd man, vrij poorters wesende. [20] Item, waert dat eenich man vander vors. neeringhe deken of ghezwoorne yet mesprake als omme toquissoen van datter neeringhen toebehoort, dat deken ende ghezwoorne dien man moghen doen in den steen, metten heere, toter tijd dat hijt ghebetert zal hebben den deken ende ghezwoorne; ende mesdade hi yet jeghens den vors. ghezwoorne, dat zine mochten doen doen in den steen, toter tijd ende der wile, dat hijt ghebetert hadde jeghens de vors. ghezwoorne ende jeghen den heere enter vors. wet vander Sluus. [21] Item, ware eenighe harthede van discoorde of ghescille in de vors. neeringhe, dat deken ende ghezwoorne machtich zullen zijn dien pays te makene, uteghesteken van zaken der boete toebehoort. Ende waert zo, datter yement jeghens ware, ende den deken ende zine ghezwoorne den pays wederzeiden ende dat accort te makene, dien mochten deken ende ghezwoorne doen doen in den steen, toter wilen dat de pays ende accort ghemaect zullen wesen, behouden altoos sheeren rechte. [22] Item, zullen deken ende ghezwoorne machtig wesen hare serianten zelve te kiesene ten oorloghe, daer hem zelve oorboorlic dinken zal, enter wet upgheven; ende die ghecoren waren serianten te wesene ende daer jeghens zeiden ende niet wilden wesen, hi verbuerde iij l. p., also menichwaerven als hijt

wederzeide. [23] Item, wanneer als de neeringhe hevet cost ende last te doene, dat deken ende ghezwoorne machtich zullen wesen pointinghe te zettene in hare neeringhe, bi consente, wille ende toedoene van den heere ende van der wet, alsoot hemlieden nuttelicst ende prouffitelicst dinken zal, elken naer zinen state ende die daer jeghens zeide, dat ware up de boete van x l. p., also menichwaerven als hire jeghens dade of zeide. [24] Item, dat deken ende ghezwoorne machtich zullen wesen te makene cueren up hem zelven tote iij l. p. toe, ter orborne, nutschap ende profite van der vors. neeringhen. [25] Item, zullen dekenen ghezworne machtich wesen van alden boeten vors. te innene metten heere. [26] Item, dat gheen makelare makelaerdie ontfanghen mach, dan die de godspenninc gheift van makelaerdien, up de boete van xx s. p. [27] Item, dat gheen makelare andren makelare buten mach doen daghen, dan voor den deken ende zine ghezwoorne, up de boete van iij l. p.: dats te verstane van zaken, die der makelaerdien toebehoort. [28] Item, zo wat makelare die goed dinghede met eenen coopman ende danof quamen in lovene ende in biedene, ghevielt dat hi danof schiede zonder coop, ende daernaer coop ghevielen vanden zelven goede, zo zal de makelare hebben zine makelaerdie, ende derbi en zal de vorn. makelare gheen en andren coopman daertoe bringhen, up de boete van iij l. p. ende hierof mach de deken ende vindere hebben smakelaers eed, up dat zij willen, eenewaerven van eenen goede. [29] Item, dat gheen makelare makelaerdie winnen mach an eenich goed, daer hi veynoot an es, up eene boete van x l. p., also menichwaerven als zy dermede bevonden worden. [30]. Item, zo wat makelare eenich goed dinghede jeghens eenen coopman, waert dat zake, dat die coop niet overghinghe up dien tijd, ende daernaer ghevielen, dat die zelve coopliden dat vors. goed cochten met eenen andren makelare binden zelven daghe, dat de eerste makelare wel zijn recht zal hebben vander makelaerdien. [31] Item, dat gheen man, wonende binnen der Sluis, die gheen makelare en es, zal moghen vercoopen eens vremds mans goed, daer en moet een makelare over zijn, up de boete van x. l. p., also dickent als hi dermede word bevonden; ende waert, dat deken ende vindere eenich point voorscreven ontgrootte, waert bi ontsienessen of bi eenighen andren zaken, ende danof troost, succours ende helpe begheren an den heere enter wet, ende den heere enter wet dat te kennesse brochten, dat de heere ente wet dat annemen zouden omme danof te ghesciene, also verre als ter wettelichede vander stede ancleven mochte, ten ghedinkene van der vorn. wet. Voort zo es te wetene, dat alle dese ordi-

nanchen, kueren ende statuten voorscreven zal de vors. neeringhe houden ende maintaineren, na den keuren, statuten, costumen ende usagen, dewelke men es ghecostumeirt te houdene ende te maintainere binder stede van Brugghe. Ende ware eenich point in deze presente lettren bescreven, dat daer onghecostumeirt ware thoudene in de neeringhe van den makelaers vander stede van Brugghe vorn., of daer de neeringhe vander stede van Brugghe voorscreven begrijp in vinden mochten ter wet of ter neeringhe waert vanden makelaers van der stede vander Sluus, ende dat den heere enter wet te kennisse quame, dat dat point staen zal ter discretien vanden heere ende vander wet ter Sluus, ten proffite, nutschepe ende oorbore vander vorn. stede ende vander neeringhe vanden makelaers vander Sluus voorscreven. Ende van al desen vors. boeten, verbuert als vors. es, zal de heere hebben teen dardendeel; de stede vander Sluus vorn. tander dardendeel, ende de deken ende vinders der neeringhe voorscreven tdarde dardendeel. Ende waert dat in dese jeghenwoordighe lettren, ordinanchen, vrijheden ende statuten boven gescreven, ghegheven als vors. es, of in eenich point zonderlinghe, in toecommenden tiden gesciede eenigherhande gescil of discentie tusschen den makelaers of haren naercommers omme veranderinghe van personen, omme dat de vors. pointen ende elc point zonderlinghe qualic ware ghedecleireit, of bi messeliken verstantesse, of bi zonderlichkeiten van officiers van der vorn. stede, ende de ghemeene neeringhe danof declaratie of bescheed begherden, dat wij, bailliu, buerchmeesters, schepenen ende raed vander poort voorscreven, daertoe bescheed ende declaratie doen zullen, altoos behouden alle de pointen ende elc point zonderlinghe vander vors. ghifte, privilege ende vrijheden boven bescreven, in haerlieder virtuoit ongheminct, onghemindert ende ongequetst, zonder fraude. Ende mids dat wij, bailliu, buerchmeesters, scepenen ende raed, ende altghemeene commun vander stede vander Sluus voorscreven, willen over ons ende over alle de ghene die naer ons commen zullen, bailliu, buerchmeesters, scepenen, raed, ende al tghemeene commun vander stede vander Sluus voorscreven, huten wille, consente ende machte ons gheduchts heeren, mijns heren sgraven van Namen ende heere van der Sluus, als boven wel bescheeden staet, dat alle dese vors. pointen ende elc point zonderlinghe bliven, nu ende teeweliken toecommende daghen, vast, zeker ghestade, goed ende wel ghehouden, van goeder waerde, zonder fraude of malengien, so hebbic Louis vander Kercstede, bailliu in desen tiden vors., met minen zegle, ende wij buerchmeesters, scepe-

nen, raed ende al tghemeene commuun vander poort vander Sluus vors., met onser poortzegle van der Sluus vorn. dese jeghenwoordeghe lettren beseghelt met onsen zeglen voorscreven uuthanghende, die ghemaect waren ende ghegheven int jaer ons heren, als men screef m ccc lxxx, den vierden dach van april, tiden commende naer Paesschen.

VII.

WILLEM van Namen verleent den Sluizenaren het voorregt, dat alleen burgers van Sluis aldaar makelaar zijn mogen, en dat alleen leden van het gilde der makelaars de makelarij mogen uitoefenen enz. — Den 14 December 1380.

Guillaumes, ainsnés fils du conte de Namur et sires de l'Escluse, faisons savoir à tous, que comme de par noz bonnes gens ceuls de la frarie [confrérie] des corretiers de notre ville de l'Escluse nous ait esté remonstré, que plusieurs gens qui ne sont point de leur dite frarie sentremellent, de jour en jour, de y faire coretages et y prendre proufit; et aussi autres marchandises plusieurs y sont vendues dont on ne paie nul coretage, qui veingne à leur proufit à aucuns d'euls, lesquelles choses sont préjudiciables et au contraire de la dite frarie, et toutesvoies n'en ont privilèges nul de nos seigneurs prédécesseurs, de nous, ne de notre dite ville, qui ce restrainde si comme il dient. Nous, parmi et après ce que les bourgmestres, échevins et conseil d'icelle notre ville nous ont sur la dite matere [matière] remonstré, que ce nest point chose raisonnable, ni accoustumée au pays de Flandres, de faire telle chose par la manière dessusdite, avons par leur bon avis et conseil et à la supplication de ceuls de la dite frarie ottroyet et accordé, octroyons et accordons que de ce jour en avant ne pust quelconque personne être coretiers, ni d'icelle frarie entremeller en icelle notre ville, s'il n'est de la dite frarie et aussi bourgeois d'icelle. Encore leur ottroyons et accordons que de toutes marchandises que entre estraignes gens seront vendues et achetées en notre dite ville, aient pour leur droit tel coretage que est accoustumé de prendre de temps passé en ycelle notre ville, et ce leur ottroyons de grâce espécial, durant seulement jusques à notre voulente et rapel ou de celli qui cause ou mandement espécial en auera de par nous. Donné soubz notre seel, le xiiij^e. jour du mois de Décembre, l'an de grâce mil iij^e. iiij^{xx}. et iiij. Ainsi signé *Wluques*.

VIII.

Keuren der vischkoopers, vastgesteld door burgemeesters, scepenen
enz. der stad Sluis, den 29 December 1380. ¹

Wij buerghmeesters, scepenen, raed ende al tghemeene commun vander stede vander Sluus, doen te wetene allen den ghonen, die dese jeghenwordicghe lettren zullen zien of horen lezen, dat huter groter voorzienicheden, ghoder ende riper deliberation ende minliker jonsten, die wij hebben ten goeden lieden waerd vanden vischambochte vander vors. stede vander Sluus, ende omme tijf wel te verwaerne, hebben gheconsenteerd, gheordeneerd ende ghewillekuert, consenteeren, ordeneeren ende willekueren, dat de ghoele lieden van den vischambochte vander vorn. stede zullen hebben deken ende vindere, omme thambocht vorscreven te beleedene, de welke men zal vernieuwen eewelike voord an bij burghmeesters ende scepenen vander vors. stede, die danne wesen zullen, telken onser vrouwen daghe ter lichtmesse elx jaers of tsulken tiden ende terminen, als burghmeesters ende scepenen vernieuwen ende vermaect zullen zijn, in dezer manieren, dat de ghoele lieden, die deken ende vindere gheweist hebben int jaer laetst verleden, over moghen gheven den burghmeesters ende scepenen, die danne wesen zullen, eene zekere quantiteit van personen, die onderscheedichste vanden vors. ambochte, als nood ende ghecostumeerd es, omme daer huut te makene vindere ende ghezwoorne van den vornomden ambochte, diet wesen zullen int toecommende jaer, ende dat danne de wet vorscreven de personen ontfangen zal ende stellen danof eene zekere quantiteit inde vors. offitie, dezelve offitie tantierne ende hebben, mainteneeren ende behouden al zulke vryheden, kueren, statuten ende ordinanchen, als hier naer bescheedelike gheexpresseert ende bescreven staet; eerst: [1] dat deken ende ghezwoorne vanden vors. ambochte hebben ende zullen hebben macht, wet te doene ende wisene van sculden, die deen vischcopere jeghens den anderen gheboorcht zoude hebben, in causen vanden ambochte vorscreven te[r somm]en van viertich schelleghe pazeisen vlaemscher munten ende bevel te ghevene den sculdenare de vernomde schult te betaelne, binden darden daghe, up zijn ambocht ende anze te latene; ende waert dat de ghone up wien

¹ Het origineel diende tot omslag voor het „Registre van passeringhen onder scepenen zeghel, beghinnende September xv^e tweentzestich.”

zule bevel ghedaen ware, met overhorich ware den vors. bevelle, ghedaen inder manieren vorscreven, so zullen deken ende vindere van den vorn. ambachte machtich zijn te wisene den vors. overhorighen in de boete van twintich schelegghen parezisen, also dickent als hij tjegghens tbevel ghinghe ende voort zijn ambocht ende anze te latene toter tijd ende wilen, dat hijt ghebetert zal hebben tjegghens den deken ente ghezworne sambochts vorscreven; ente ghezworne vors. ambochts zullen den ghonen, die men de schult schuldich es, inhinghe doen up de penewaerden, die zij vinden toebehorende den sculdre, of die zij vorhem vinden staende ende daer ter stede zine anze verbieden toter tijd ende wilen, dat hij zinen schuldenaer vernought zal hebben; den schuldenare ende vindere vernought wesende van al dies vors. es, zo moet de overhorighe, die overhorich sal hebben gheweist, gheven den ambochte vorscreven, up dat hij zine anze ende ambocht weder hebben wille, tiene schelegghen parezisen; ende zo wie vanden vorn. ambochte, anzebroeder ziinde, met hem mangheltucht of openbaerlic ghezelscip hadde, eer hij gedaen hadde de vors. beteringhe ende sine auze ghecreghen inder manieren vorscreven, zal verbueren tiene schelegghen parezisen, also dickent, als hij daarmede worde bevonden. [2] Item, dat niemene, wie hij zij, die gheen vry vischcopere ende anzebroeder es, gheenrande visch copen, noch vercopen moet, raeu, in penewaerden ofte in groots, binder stede ende scependomme vander Sluus, hij en zij eerst gecocht jegghens vryen vischcopere, up de boete van tiene schelegghen parezisen, also dickent als hij daarmede worde bevonden; het en ware [maar] dat elc ander, wie hij zij, mach vercopen ter maerct verschen riviervisch, also vele als hij te eene waerften bringhen mach up ziins selves hals, van buten commende bij lande, binder vryheden vander stede vander Sluus vorscreven. [3] Item, dat niemene, die water ende weede neemt in der vors. stede ende scependomme vander Sluus, die gheen vry vischcopere ende anzebroeder es, gheenen visch copen moet buter vryhede vornomd, omme binder scependomme ende vryhede vorscrevene te bringhene of te doen bringhene, up de boete van twintich schelegghen parezisen, bij begripe vanden heere ende twee anzebroeders, vrye vischcopers wesende, also dickent als hij daarmede worde bevonden. [4] Item, dat niemene, die int vors. ambocht niet bevryet en es, mach binder stede vander Sluus vorn. vercopen in penewaerden, noch in groots, eenighen stuer, zalm, helft of anderen visch, up de boete van tiene ponden parezisen, also dickent als hij daer mede bevonden worde; huut ghesteken, dat de waerden vanden visschers ende van haer

tselves ghashen of die in haerlieder name ghestelt ziin, vercopen moghen eene waerf, deerste waerf dits nu vorseid es, in groots ende niet meer. [5] Item, dat elc, die gheen vry vischcopere ende anzebroeder es int vors. ambocht ende visch coopt of doet copen buten der vornomder stede, omme buten der stede vorscrevene te ventene, ende men den visch brinct of doet bringhen binder voors. stede vander Sluus, dat de ghone, die de visch ghecocht heift of dien den visch toebehoord, dat hine vente of doe venten ende buten der vornomder stede doe binden andren male, naer dat binder stede vors. ghebrocht sal ziin, up de boete van tiene ponden parezisen, also dickent als hij daer mede worde bevonden, bij begripe van den heere ende twee ghezworne sambochts vorscreven. [6] Item, dat elc vanden vors. ambochte, vry vischcopere ende anzebroeder ziinde, die gheloot sal hebben, mach houden ziins selves ghelot stal, doen houden, doen of doen doen over hem selven, tsinen meesten proufite; ende waerd, dat hij up anders mans stal stonde of dede staen, tvorn. ambocht tantierne, het en ware up ziins selves of up ziins veynoots, dat ware up de boete van viertich scheleghen parezisen, also dickent als hij daarmede worde bevonden. [7] Item, dat gheen persoon, wie hij zij, die vry vischcoopere ende anzebroeder es int vors. ambocht, mach hebben mangheltucht of veynootschip, copende of vercopende penewaerden, anclevende der maerct vanden vorn. ambochte, in penewaerden of in groots, met yemene, wie hij zij, die gheen vry vischcopere of anzebroeder es, up de boete van tiene ponden parezisen, also dickent als hij daarmede worde bevonden. [8] Item, dat niemene, wie hij zij, staen sal op ghelote stalle om visch te vercopene binder vors. stede, hij en zij vry vischcopere int vorn. ambocht, of vry vischcopers knape, het en zij biden consente ende orlove des ambocht's vors., up de boete van drien ponden parezisen, also dickent als hij daarmede bevonden worde. [9] Item, dat vordan, in toecommenden tiden, niemene, wie hij wesen mach, vry vischcopere of anzebroeder sal ziin of worden int vorscreven ambocht, hij en zij vry vischcopers kind, gheboren van der tijd dat zijn vader eerst bevryet zal hebben ghesiin int ambocht vorn. [10] Item, dat elc bastaerd, gheboren als vorseid es, sal moeten gheven den vornomden ambochte van den vischcopers een pond grote tornoyen, eer hij zine anze ende vryhede zal ghecrighen int ambocht vorscreven. [11] Item, dat nimene mach vercopen maerzwin, woestren of willox binder stede ende scependomme vander Sluus vors., zij ne zijn eerst ghewarendeert by deken ende vindere van den vorn. ambochte, up de

boete van twintich schelegghen parezisen, also dickent als hij daer mede worde bevonden. [12] Item, dat niemene mach lecghen te venten of vercopen bin der vors. stede van der Sluus ghesneden maerzwin, die bleven es, naer theerste mael, van dat hij eerst zal hebben ghesiin ontghont, of overmalich zijnde, hij en hebbe openbaerlic zout bij licghende, alsulke quantiteit van soute als ten vorn. vissche dient, up de boete van twintich schelegghen parezisen, also dickent als hy daermede worde bevonden. [13] Item, dat alle de ghone, die haer anze of vryhede eerst lossen zullen int vors. ambocht, die en sullen bin den eersten jare niet loten up tselve haerlieder ambocht ende anze, theerste jaer lanc naestcommende tonbne [tontbeerne ?] ente latene. [14] Item, dat gheen vry vischcopere of vry vischcopers kind, binder vors. stede vander Sluus, zal moghen loten of up ghelot stal jemene sal moghen stellen over hem of in de name van hem, tvorn. ambochte ende neeringhe doende, hij en zij beiaerd mans werdig ende hem machlich te wapene, up dats nood ware, ende hij en hebbe eerst ghelost zine anze ende al tgoond ghedaen, datter toebehord tsine ghedaen ten ambochte vorscreven. [15] Item, dat niemene, wie hij zij, vercopen sal enichrande harinc in penewaerden binden scependomme vander Sluus, anders, danne binden vier palen vander maerct, het en ware caecharine of droghen harinc, entien te vercopene sdinxendaeghs in de dinxcendags maerct ende elniewer, up de boete van twintich scelegghen parezisen, also dickent als hij daermede worde bevonden. [16] Item, dat gheen wijf loten zal binder harincmaerct, het en zij vrye vischcopers wive of vrye vischcopers dochtren, up de boete van twintich scelegghen parezisen, also dickent als zij daer mede worden bevonden. [17] Item, dat elc, wie hij zij, die stinckende visch ter maerct brinet of doet bringhen, te venten leight of doet leighen, zal verbueren twintich schelegghen parezisen, enten stinckenden visch zal men te nieute doen, eist delven, acken of andersins, ende dit bij maninghen ende vonnessen van ons enter ghezworne sambochts vors. [18] Item, dat elk vremd man, wie hij zij, die gheen poortre es binder vors. stede, boete verbuerende bij handlinghe van vissche, als dartielen vors. verclaersen inhouden, de zeleven visch daermede zij boete verbuerd sullen hebben, sal ziin ende bliven verbuerd, ghelijc der boete. [19] Item, dat deken ende ghezworne van den vorn. ambochte machlich zijn te makene ente ordeneerne kueren, statuten ende ordenanchen up de ghone, die int vors. ambocht ende neeringhe ziin, tallen tiden, als hemlieden zitten sal ende voughen ter oorbore, bate ende nutscepe sambochts vors., ende omme der overhorighe, pileke

ende rebelle te castijene, toter somme van viertich schelegghen parezisen ende niet hogher. [20] Item, willen wij, dat tvors. ambocht zonder middel machtich zij te vercopene haerlieder bosse, te wetene, van elken ponde van zes groten vlaemsch payments vier peneghen parezisen thaerlieder bosse waerd, entenselven bos open doen also dic-kent alst den vorn. ambochte profitelic, oorboorlic ende nuttelic sal dinken. [21] Item, dat tvors. ambocht zal bliven in zekeren possessie van costumen, van rechten ende usagen up de onghebuerde vander Sluus, die tvornomde ambocht heift gheziin ghecostumeirt te possi-deerne ende ghehad hebben toten daghe van heden up donghebuerde vorscreven, te wetene: dobbel bosseghelt van als dies zij zullen ver-cocht hebben, anlevende den vors. bosse; ende hier of sal tvorn. am-bocht schuldich ziin te zendene onsen gheduchten heere, den grave van Namen ende heere vander Sluus, die nu es of namaels wesen zal, elx jaers, binnen zine stede van Namen, binder vastenen, eenen merzwiin ende eenen verschen zallem, goed, souffisant ende paibel, tsijnre herberghe waerd. [22] Item, so wie tvonnesse van den ghe-zworne niet en hilde of wederzeide der maninghe, biden deken up ghedaen ware, die zal verbueren tjeghens elken ghezworne, die voor-noghen waren, daer tvonnesse bij hemlieden ghewijst worde, tiene schelegghen parezisen ende tieghens den deken also vele als tjeghens alle ghezwoorne. [23] Item, dat gheen vischcopere, die in onwette-licke huwelike zit, te bannen of verwaten es, sal moghen loten, pro-fijt, voordeel of gheselscep hebben int vorn. ambocht, noch mangheltucht met vryen ansebroeders, voor hij danof sal ziin ghepurgiert ende ghestelt in goeden staten ende dit bringhen te kennessen sdekens enter ghezworne sambochts vors. [24] Item, van al dezen voors. boeten ende verbuerden visschen, die men int vorn. ambocht, in der manieren vors., verbuerd sal hebben, dat deken ende vindere van den vors. ambochte danof inhinghe doen sullen up de ghone die ze verbuerd zullen hebben ende voort meer verbueren sullen, ende dat deken ende vindere de vorn. boeten, vallende inder manieren vors., ontfanghen sullen ende hebben vulle macht ende auctoriteit, hemlie-den, die boeten schuldich ziin, haerlieder ambocht ende anze te verbue-ren toter tijd ende wilen, dat zij danof ghenough zullen hebben ghedaen; ende van allen dezen vors. boeten ende verbuerden visschen, verbuerd in der manieren vors., zal de heere hebben theen dardendeel, de stede vander Sluus tander dardendeel, deken ende vindere sam-bochts vors. tderde dardendeel. Ende waerd dat in deze jegenwor-dicghe ordenance, vryheden ende statuten, ghegheven als vorseid es,

in toecommende tiden gheschiede eenicgrande gheschil of discentie tuschen den vischcopers, die nu ziin of namaels wesen sullen, omme veranderinghe van lieden, omme dat de vorn. punten, of eenich point zonderlinghe, qualic ware ghedeclareerd, bij misselike verstantesse, bij zonderlichkeiten van officijers of bij andren empechementen ende tghemeene ambocht daerof declaratie of bescheet begheerden, eist dat onze edele ende gheduchte heere, de grave van Namen, die nu es of namaels in toecommende tiden wesen sal, ende wij burghmeesters, scepenen ende raed van zine stede vander Sluus vors., diet nu ziin of namaels wesen zullen, metghaders hem of diet namaels wesen zal inder manieren vors., danof een ghoed bescheed ende rechte declaratie doen zullen, altoos behouden alle de punten, en elc point zonderlinghe, van den vorn. kuere, vryheden ende statuten, boven ghescreven ende gheëxpresseerd, in haerlieder virtuu't blivende, ongheminct ende onghequetst, zonder fraude. Ende overmids dat alle deze vors. kuere, vryheden ende ordenanchen, ende elc artikel zonderlinghe, bliven zullen nu, ende teeweliken toecommenden daghen, over ons ende over alle onse naercommers, die nu ziin of namaels wesen sullen, vast, zeker ende ghestade ende wel ghehouden, so hebben wij, burghmeesters, scepenen ende rade, metghaders den ghoeden lieden van den vischambochte vander Sluus vors., met allen onzen neerenste verzocht, vriendelicke ende ootmoedelicke ghebeden onsen harden edelen gheduchten heere, minen heere den grave van Namen ende heere van der Sluus, dat hij deze teghenwordicghe [letteren beseghlen] wille met zinen openen lettren, ghevende den ghoeden lieden vanden vischambochte, die nu ziin of namaels wesen sullen, al zulke vryheden, kuere, statuten ende ordenanchen, in zulker vorme ende maniere, als wij, over ons ende onse naercommers, den vornomden ambochte ghegheven hebben. Ende dit onsen werden, gheduchten heere ghevende den ambochte vors. over hem selven ende over alle de ghone, die namaels in toecommende tiden grave van Namen ende heere vander Sluus wesen zullen, omme de vors. ghifte, ghegheven als vorsc. es, te zine ende te blivene nu, ende theeweliken toecommende daghe, zeker, ghestade ende van ghoeder werden ende emmer behouden tghoede zegghen ende sententie, die onse gheduchte heere, mijn heere van Vlaenderen, in tiden verleden, zeyde, maecte ende ordeneerde tusschen die van Brugghe, van den Damme, van Monekereede ende van den Houke an deen zide, enter stede vander Sluus of andre. In orconschepen van allen desen vors. dinghen, so hebben wij, burghmeesters, scepenen ende raed ende al tghemeene commun vander

stede vander Sluus vorn., dese jeghenwordicghe lettren huuthanghende bezeghelt met onser poortzegle vander Sluus voorsc., die ghemaect waren ende ghegheven int jaer ons heeren als men screef duzentich drie hondert ende tachtentich, den neghene ende twintichsten dagh in december.

IX.

Voorregten, den Genuezen verleend door hertog JAN van Bourgondië,
den 1 October 1414, en bevestigd door hertog FILIPS,
den 30 Maart 1421.

Philippe, duc de Bourgogne, comte de Flandre, d'Artois et de Bourgogne, palatin, seigneur de Salins et de Malines, savoir faisons à tous présents et à venir que, comme feu notre très-chèr seigneur et père, que Dieu pardonne, pour le bien et utilité de la marchandise de notre pays de Flandre et pour certaines autres causes et considérations, à ce le mouvant, eut, par grand avis et délibération de conseil, donné, consenti et octroyé en privilège aux marchands de la nation de Gênes, résidant en notre bonne ville de Bruges, tant pour eux comme pour et au nom de tous les autres de la dite nation de Gênes, certains points, articles et franchises, par ses lettres patentes, scellées en „las” de soie et cire vert, des quelles la teneur sensuit. JEHAN, duc de Bourgogne, comte de Flandre, d'Artois et de Bourgogne, palatin, seigneur de Salins et de Malines, savoir faisons à tous, présents et à venir, nous, par les marchands de la nation de Gênes, présentement résidant en notre bonne ville de Bruges, tant pour eux comme pour et au nom de tous les autres de la dite nation de Gênes, avoir été exposé, disant que dès longtemps eux et autres d'icelle nation, qui sont de marches lointaines, ont hanté et fréquenté leur fait de marchandise en notre dit comté et pays de Flandres, dont icellui notre pays est bien et grandement amendé et par la continuation d'icelle marchandise amende de jour en jour et plus est taillié de faire en temps à venir et que pour plus sûrement venir, être et fréquenter en notre dit pays de Flandre et y faire et continuer leur dit fait de marchandise, leur est et sera besoin et nécessité, pour la conservation d'eux et de leurs biens et denrées et marchandises, d'avoir et obtenir de nous certains points de privilèges et franchises, dont ils nous ont très-humblement supplié et requis; pour ce est-il que nous, considérant les choses des-

sus dites et le grand profit que, à cause de la fréquentation de la marchandise, que amènent à grande abondance chaque jour les dessus dits de la dite nation de Gênes en notre dit pays, avient en icellui, comme il est bien notoire; attendant aussi les grands profits, que iceux nous ont fait en temps passé, par plusieurs fois, en fait de finances, à nos affaires et tenons que „toudis” [toujours] doivent faire, quand besoin en aurons et de par nous requis en seront, avons à iceux de la dite nation, reconnaissant lesdits plaisirs et désirant le fait de la marchandise être de plus en plus hantée, augmentée et exercée en notre dit pays et icelle plus amplement y avoir cours au bien, profit et utilité d'icelui et de nos sujets y demeurant; et afin que plus sûrement iceux marchands y puissent venir, entrer et y demeurer à toutes leurs nef[s] [navires], denrées et marchandises, à icelles y continuer, par l'avis et mûre délibération de notre conseil, sur ce eus, donné, consenti et octroyé, et de notre certaine science, pleine puissance, autorité et grâce espécial, pour nous, nos hoirs et successeurs, comtes et comtesses de Flandres, et par la teneur de ces présentes donnons, consentons et octroyons en privilège, les points, articles et franchises, ci-après exprimés. [1] Premièrement, que nuls de la nation de Gênes, ou maronniers, appartenant aux nef[s] ou vaisseaux du dit lieu de Gênes, ne soient dorénavant par nos officiers ou autres de notre dit pays de Flandres calangés, ni empêchés pour quelque cas que ce pourrait être, advenu ou perpétré hors de notre seigneurie de Flandre, si ce n'est à la poursuite des partis. [2] Item, que les patrons et maîtres des nef[s] et leurs officiers, étant en icelles sur notre estroom [stroom] de Flandres, en quelque part que ce soit, puissent battre et corriger en leurs dits nef[s] leurs gens, tant maronniers que „groīmez” ¹ et pages, sans eux pour ce mettre en aucun calange, ni en amende en aucune manière, sauf que on ne leur fasse plaie ou mutilation de membres. Et pareillement si aucuns d'iceux maronniers, „gromes” ou pages, eussent ou fassent riote ou débat, l'un contre l'autre, dedans les nef[s] de la dite nation, que d'icelle riote nous, ni nos officiers au nom de nous, n'auront aucunes amendes, ni être pour ce calangés, réservé de plaie ou de membre, comme dessus est devisé. [3] Item, si aucun de la dite nation allât de vie à trépas, sur la mer, en aucun vaisseau, venant vers Flandre ou dedans notre dit pays de Flandre, ou que en icellui pays aucuns biens, appartenant à aucun de la dite nation, qui seront allés de vie à trépas, fussent trouvés, que nos officiers, sous qui tels biens arriveraient ou

¹ Hangt dit woord zamen met het Eng. groom?

seraient trouvés, seront tenus d'inventorier les dits biens en la présence des patrons ou écrivains, sous qui tels biens seront trouvés ou en présence des dites lois des lieux, et iceux biens sous et en la garde des dites lois pour y demeurer an et jour, par ainsi que ledit trépassé ne fût bâtart; en baillant copie du dit inventaire à celui qui les dits biens aurait ainsi délivrés, par ainsi qu'il le requiert. Et si dedans an et jour aucun vient qui eût droit et cause à iceux biens et que ce il peut suffisamment montrer, que les dits biens lui fussent délivrés, et si non, ils appartiendraient à nous, comme avoir épave [strand-goed] et „estraier.” [4] Item, que les officiers et maronniers des nefes ou vaisseaux de la dite nation de Gênes puissent franchement vendre leurs portages en notre port de l'Ecluse ou ailleurs en notre dit pays de Flandre, après que les dits portages ils auront donné à connaître à notre bailli de l'eau ou à son lieutenant, dedans le tiers jour après l'arrivement des dits vaisseaux, en payant ce qu'on est accoutumé. [5] Item, que aucun de la dite nation de Gênes ou ceux appartenant aux nefes ou vaisseaux d'icelle nation ne pourront au dit lieu de l'Ecluse faire aucune dette, à qui que ce soit, plus haute de cinq sous de gros de notre monnaie de Flandres, sans licence et consentement des patrons ou écrivains des dits nefes ou vaisseaux et, si autrement ou plus avant le faisaient, que pour ce les dits maronniers ne soient aucunement arrêtés ni exécutés en corps ni en biens. [6] Item, que aucun de la dite nation de Gênes ou ceux, appartenant aux nefes ou vaisseaux d'icelle nation, pour quelque cas que ce soit, excepté cas de crime, dette connue ou cas jugé, ne soit mis en prison, si avant qu'il offre et puisse faire caution suffisante de ce qu'on leur demandera. [7] Item, que tous Gênois ou iceux appartenant aux nefes ou vaisseaux d'iceux Gênois puissent, sans danger, aller de jour et de nuit à toutes heures, aussi par terre comme par eau, vers les dits vaisseaux et en retournant d'iceux vers leurs hotels; et pareillement qu'ils puissent aller, retourner et demeurer sur les rues en la dite ville de l'Ecluse, portant leurs couteaux et couteilles, comme font et peuvent faire les bourgeois de l'Ecluse ou de la Mue et sans pour ce être mis en amende, ni calangés en aucune manière. [8] Item, que les personnes des nefes ou vaisseaux du dit lieu de Gênes puissent au dit lieu de l'Ecluse et ailleurs en notre dit pays de Flandre porter et faire porter leurs blés et farines et en faire cuire pain pour la provision de leurs gens et vaisseaux, en payant les droits accoutumés et comme d'ancien temps ils ont accoutumé de faire, sans eux pour ce être calangés, ni mis en amende en aucune manière. [9] Item, que quand

aucune nef du dit lieu de Gênes sera „croisée” et gisant ancrée d'un ancre seulement, ayant le vent et temps bon pour partir, que icelle nef, ni aussi les biens et gens, appartenant et étant en icelle, ne soient arrêtés, ni empêchés, sinon pour dette connue, ou cas jugé, ou par eux perpétré au temps que la dite nef soit ainsi croisée, afin que par ce son voyage ne soit empêché. [10] Item, si aucune nef ou vaisseau du pays de Gênes fut parti du dit lieu de l'Ecluse et par vent contraire elle retournait en icellui port, que iceux de la dite nef ou vaisseau ou autres de la dite nation pourront charger en icellui vaisseau autres marchandises et biens, s'il leur plaît, sans pour ce demander aucune licence, ou encourir en aucune amende, en payant les coutumes des biens et marchandises que ainsi chargeraient seulement. [11] Item, s'il avint que aucune nef ou vaisseau du dit lieu de Gênes, par fortune de temps et tempête ou autrement, rompît sur notre estroom de Flandre, que les gens de la dite nation et maronniers d'icelles nefs ainsi rompues ou autres Gênois, au nom d'eux, puissent leurs biens recueillir et pêcher, sans demander aucune licence, ni être mis en amende et d'iceux biens faire leur volonté; et aussi, s'il avenait que autres gens quelconques pêchassent ou eussent pêché et recueilli aucuns des dits biens, ils seront tenus à les leur rendre sans aucun délai, en payant pour leur peine ce que droit serait au dit des lois, sous qui les dits biens seraient pêchés et portés, par ainsi que iceux de la dite nation puissent suffisamment montrer que les dits biens soient à eux, par leurs marques ou autrement. [12] Et au cas que toutes les gens étant es [en les] nefs ou vaisseaux d'icelle nation, ainsi perdus, fussent tous noyés et périés, que ce nonobstant iceux de la dite nation pourraient faire pêcher et cueillir tout l'avoir que trouver pourraient en la forme et manière que dessus est devisé. [13] Item, et avec ce s'il avint que jà n'aviennent que aucun des nefs ou vaisseaux de la dite nation fussent abandonnées sur notre estroom de Flandre pour doute de tourment ou autrement, et que les marchands, patrons et maronniers, étant en icelles, allassent à terre pour sauver leurs corps et en après les nefs, ainsi laissées, rompiessent ou allassent à sauveté, que ce nonobstant les dits marchands, patrons et maronniers pourront et devront de raison mettre leurs mains aux dites nefs ou aux vaisseaux avec toutes les marchandises et biens, qui seraient en icelles, et au cas que les dites nefs seraient rompues, pareillement pourront les dits marchands, patrons et maronniers pêcher et cueillir tout l'avoir qu'ils trouveraient envers la côte de notre dit pays de Flandre, selon la forme et manière que au point ci dessus est déclaré,

sans à eux en aucune manière être fait „destourbier” ni empêchement aucun par nos officiers, ni par aucun autre quelconque. [14] Item, en cas qu'il avint, que aucuns biens et marchandises fussent jetés outre bord des nefes ou vaisseaux de Gênes, pour sauver leurs corps et biens, et que iceux biens et marchandises vinssent ou arrivassent envers la côte de notre pays de Flandre, en quelque part que ce fût, que à donc iceux de la dite nation pourront mettre main au dit avoir, par ainsi qu'ils puissent montrer que icellui avoir leur appartienne ou à aucun de leur nation, en payant le droit et salaire des pêcheurs, sans en avoir aucune „destourbanche” ou empêchement au contraire. [15] Item, si aucune nef ou vaisseau de Gênes fut en péril de périr ou eut aucun besoin de secours et aide, en quelque lieu que ce fût en la mer de Flandre, que chacun peut, sans danger ou de ce demander aucune licence, ni encourir en aucune amende, aller et aborder à iceux vaisseaux et lui aider à ses nécessités. [16] Item, si aucune nef ou vaisseau du dit lieu de Gênes fut parti hors d'aucun port de notre dit pays de Flandres, sans avoir recueilli ses ancras ou cables, que iceux des dites nefes ou vaisseaux, ou autres au nom d'eux, pourront franchement, et sans pour ce demander aucun congé, aller quérir et recueillir leurs dites ancras et cables; et si d'aventure par aucun autre aucuns étaient trouvés et pêchés, que iceux leur seront rendus, parmi payant salaire compétent. [17] Item, que iceux des nefes ou vaisseaux du dit lieu de Gênes puissent, par toute la mer de Flandre, pêcher d'agrapes [agrafes, grappins] et autres outils nécessaires pour trouver et cueillir leurs ancras et cables, sans pour ce demander aucun congé, ni encourir en aucune amende, pourvu que s'ils en trouvaient aucuns autres, à eux non appartenant, ils soient tenus de iceux apporter ès mains des officiers du lieu et dont, pour leur salaire, ils auront tel part ou salaire comme il est accoutumé en cas semblable. [18] Item, que iceux de Gênes pourront, par tout notre dit pays de Flandre, mettre leurs nefes et vaisseaux au sec ou en l'eau pour iceux réparer et repareiller de leurs nécessités et fouir dessous leurs nefes et vaisseaux aux lieux et places là où on a accoutumé; ainsi et par la manière que besoin sera, toutes et quantesfois que besoin en auront et qu'il leur plaira, sans pour ce demander aucun congé ou licence, ni encourir en aucunes amendes. [19] Item, que les dits de Gênes pourront dorénavant mêmes balaster [met ballast beladen] leurs vaisseaux et franchement prendre le ballast aux places accoutumées, en payant de chacun batel [schuitje ballast] notre droit de seigneurage avec les quatre deniers parisis seulement, mais seront tenus de premièrement ce

signifier au fermier ou celui qui recevra notre droit du dit balast. [20] Item, si métier était de charger ou recharger de nef en autres aucunes marchandises, appartenant aux dits de Gênes, venant de l'étable, qu'ils le puissent faire, sans demander congé ou licence ni encourir en aucune amende. Et si notre bailli de l'eau ou son lieutenant était requis des maîtres ou officiers des vaisseaux de Gênes de pouvoir charger ou décharger leurs biens, denrées et marchandises, avant soleil levant ou après soleil couchant, qu'il sera et serait tenu de donner congé et licence toutes et quantesfois que requis en sera, sans ce laisser en aucune manière. Tous lesquels points, articles et franchises, ci dessus transcrits et incorporés et chacun d'iceux, nous, nos dits hoirs et successeurs, comtes et comtesses de Flandre, avons promis et promettons, par la teneur de ces présentes, entretenir sans en aucune manière faire, ni souffrir être fait, ores ni pour le temps à venir, directement par voie oblique à l'encontre en aucune manière, et voulons que des choses dessusdites et de chacune d'icelles les dits marchands d'icelle nation de Gênes usent et jouissent pleinement et paisiblement selon la forme, teneur et par la manière ci dessus touchées et déclarées. Si donnons en mandement par ces mêmes présentes à notre souverain bailli de Flandre, à nos baillis de Gand, de Bruges, d'Ypres, de l'eau et de la terre à l'Ecluse et de Neufport et à tous nos autres baillis, écoutètes, justiciers et officiers et sujets quelconques de notre dit pays et comté de Flandre, leurs lieutenants et à chacun d'eux, endroit soi et si comme à lui appartiendra, que ces présentes nos lettres, au vidimus desquelles, fait sous scel authentique, voulons autelle et aussi pleine foi être ajoutée comme à l'original, ils entretiennent et accomplissent de point en point et des franchises, points et articles, dessus expressés, et de chacun d'iceux fassent, souffrent et laissent les dessus nommés marchands de la dite nation de Gênes et chacun d'iceux, par lui pleinement et paisiblement jouir et user, sans à eux ni à aucun d'eux faire ni souffrir être fait, ores ni pour le temps à venir, contre la teneur de cettres aucun destourbief ni empêchement, par quelque manière que ce soit; „ainchois" [mais] si ès points dessus dits ou aucun d'iceux leur était fait ou mis aucun empêchement, si l'ôtent, mettent et ramènent, ou fassent ôter, remettre et ramener incontinent et sans délai à pleine délivrance et au premier état et dû, car ainsi, pour considération des choses dessus dites et autres justes et raisonnables, qui à ce nous ont mû et meuvent et même pour et moyennant la somme de cent écus d'or du coing et forge de monsieur le roi, que les

dits marchands de la dite nation de Gênes, pour nous aider et supporter les grandes charges et affaires que avons eu et avons de présent et nous convient soutenir en plusieurs manières en ont baillié et délivré comptant, pour et au nom de nous, à notre receveur général de Flandre et d'Artois Jehan Utenhove, lequel en sera tenu de bailler ses lettres et en faire recette en ses comptes à notre profit, ainsi et par la manière qu'il appartiendra, nous plait-il et voulons qu'il soit fait. Et afin que ce soit ferme chose et établie à toujours mais, nous, en témoin de ce avons fait mettre notre scel à ces présentes, données en notre ville de Gand, le premier jour d'Octobre l'an de grâce mil quatre cent quatorze. Ainsi signé par Monsieur le duc en son conseil: *G. de la Boede*. Nous, en ensuivant le bon propos et voulente de notre dit feu seigneur et père, considérant les profits qui peuvent avenir à notre dit pays de Flandre et aux bonnes gens et sujets d'icelui, par le moyen de la marchandise que les dits de la nation de Gênes peuvent amener et faire venir continuellement en notre dit pays et afin qu'ils soient plus enclins à ce faire et continuer au bien et profit d'icellui notre pays de Flandre et pour certaines autres causes et considérations à ce nous mouvant, avons, par grande et mûre délibération de conseil, de notre certaine science et pleine puissance, tous les points, articles et franchises, contenus et exprimés ès lettres de notre dit feu seigneur et père, ci dessus transcrites, louées, agréées et approuvées, loôns, agréons et approuvons et par la teneur de ces présentes confirmons de nouvel en tant que métier en serait, aux dessusdits marchands de la nation de Gênes, présentement résidant en notre dite ville de Bruges, tant pour eux comme pour et au nom de tous les autres de la dite nation de Gênes, pour en jouir et user ainsi et par la forme et manière que octroyé leur fut par notre dit feu seigneur et père, selon la teneur de ses dites lettres. Si donnons en mandement par ces mêmes présentes à notre souverain bailli de Flandre, à nos baillis de Gand, de Bruges, d'Ypres, de l'eau et de la terre à l'Ecluse et de Neufport et à tous nos autres baillis, écoutés, justiciers, officiers et sujets quelconques de notre dit pays et comté de Flandre, leurs lieutenants et à chacun d'eux, endroit soi et si comme à lui appartiendra, que ces présentes nos lettres, au vidimus desquelles, fait sous scel authentique, voulons autelle et aussi pleine foi être ajoutée comme à l'original, ils entretiennent et accomplissent de point en point et des franchises, points et articles dessus expressés et de chacun d'iceux fassent, souffrent et laissent les dessus nommés marchands de la dite nation de Gênes et chacun d'iceux par lui pleine-

ment et paisiblement jouir et user sans à eux ni à aucun d'eux faire, ni souffrir être fait, ores, ni pour le temps à venir, contre la teneur de cettres aucun destourbier ni empêchement, par quelque manière que ce soit, „aincois” si ès point dessus dits ou aucun d'iceux leur était fait ou mis aucun empêchement, si l'ôtent, mettent et ramènent ou fassent ôter, remettre et ramener incontinent et sans délai à pleine délivrance et au premier état et dû, car ainsi pour considération des choses dessus dites et autres justes et raisonnables, qui à ce nous ont mû et meuvent, nous plait et voulons qu'il soit fait. Et à fin que ce soit ferme chose et établie à toujours mais, nous, en témoin de ce, avons fait mettre notre scel à ces présentes, données en notre ville de Gand le pénultième jour de Mars, l'an de grâce mil quatre cent vingt-et-un après Pâques. Aiusi signé par Monsieur le duc, *Fortier*, visa.

X.

PHILIPPUS van Bourgondië verleent den Sluizenaren, van wat land ze zijn mogen, vrijheid van tol, den 31 December 1449.

Philippe, par la grâce de Dieu duc de Bourgogne, de Lotharingue, de Brabant et de Limbourg, Comte de Flandre, d'Artois, de Bourgogne, palatin de Hainaut, de Hollande, de Zélande et de Namur, marquis du Saint Empire, seigneur de Frise, de Salins et de Malines, savoir faisons à tous présents et à venir, nous avons reçu l'humble supplication de nos bien-aimés bourguemaîtres, échevins, conseil, manans et habitants de notre ville de l'Ecluse, contenant, que comme feu de bonne mémoire le comte Guy de Flandre, par ses lettres patentes de privilège, données au mois de Mai en l'an mil deux cent quatre vingt treize, entre les autres points et articles, contenus et déclarés esdites lettres, ait consenti, octroyé et accordé, que dorénavant tous bourgeois, qui seront manant et demeurant en notre dite ville de l'Ecluse, natifs de notre dit comté de Flandre, soient et demeurent quittes perpétuellement du droit de tonlieu, aussi avant comme les bourgeois du Dam sont et depuis le dit octroi les dits suppléants et les dits bourgeois de l'Ecluse de la dite nation de Flandre, demeurant et résidant en icelle ville de l'Ecluse, par vertu des dites lettres d'icellui feu comte Guy, lesquelles par nos prédécesseurs, comtes de Flandre, et aussi par nous

ont été ratifiées, ont joui et usé paisiblement la dite franchise de tonlieu et il soit ainsi que de présent notre dite ville de l'Ecluse, qui est assise sur mer et en port de mer et en laquelle journellement arrivent plusieurs étrangers et de diverses nations, soit très petitement peuplée et édifiée pour recevoir et loger les dits étrangers et que si notre plaisir était leur octroyer, consentir et accorder, que tous bourgeois étrangers, de quelque nation qu'ils fussent, tant de notre dit comté de Flandre comme d'ailleurs, manant et demeurant en icelle notre ville de l'Ecluse, fussent quittes, francs et exempts du dit droit de tonlieu, ainsi que ont été et sont iceux de la dite nation de Flandre, résidant et demeurant illec, par ce moyen notre dite ville se pourrait remettre sus, peupler et édifier et serait grandement le bien, profit et utilité d'icelle, de la quelle chose faire iceux suppliants nous ont très humblement supplée et requis. Pour ce est il que nous, ces choses considérées, voulant et désirant le bien, profit, augmentation et accroissement de notre dite ville de l'Ecluse et de la chose publique d'icelle et afin qu'elle se peut, comme dit est, remettre sus, peupler et édifier et sur ce eu grand avis et mûre délibération de conseil, aux dits suppliants et à leurs successeurs avons, pour nous, nos hoirs et successeurs, comtes et, comtesses de Flandre, à toujours, perpétuellement, octroyé, consenti et accordé, octroyons, consentons et accordons de grâce especial, par ces présentes, que tous bourgeois, qui sont et seront ci-après manant, résidant et demeurant en notre dite ville de l'Ecluse et y tiendront leur résidence et habitation comme bourgeois illec, de quelque pays, nation ou convention qu'ils soient et tant de la dite nation de Flandre comme d'ailleurs, soient et demeurent francs, quittes et exempts du dit droit de tonlieu des biens à eux appartenant, sans fraude, tout ainsi et par la manière que ont été parci-devant les bourgeois de l'Ecluse, étant de la nation de Flandres, et par ces présentes les quittons, exemptons et affranchissons, sans que par nous, nos dits hoirs et successeurs, ils soient contraints à en payer aucune chose, pourvu que les dits étrangers et qui ne sont ou seront de la dite nation de Flandre, qui ainsi viendront demeurer et résider en notre dite ville de l'Ecluse et voudront jouir de ce présent octroi, privilège et affranchissement, seront tenus d'eux faire illec recevoir bourgeois d'icelle notre ville, et eux affranchir de toute autre bourgeoisie et y renoncer par exprès; et aussi qu'ils seront tenus de aller ou envoyer leurs gens et serviteurs ès dits tonlieux affirmer les biens à eux appartenant en la manière accoutumée. Et moyennant notre

présent octroi, consentement et affranchissement, les dits supplianst et leurs successeurs, bourguemaitres, échevins, conseil, manauts et habitants de notre dite ville de l'Ecluse, seront tenus de payer, chaque an, à toujours mais, perpétuellement, à notre receveur de l'Ecluse, présent et à venir, au profit de nous et de nos dits hoirs et successeurs, comtes et comtesses de Flandre, la somme de cent livres parisis de notre monnaie de Flandre, dont la première année commencera au jour de la date de cettes et de ce bailler leurs lettres d'obligation, bonnes et valables, et en forme dûe, pour être enrégistrées en la chambre de nos comptes à Lille et gardées au trésor de nos chartres de Flandre. Si donnons en mandement aux gens de la chambre de notre conseil en Flandre, aux dits gens de nos comptes à Lille, à notre souverain bailli de Flandre, à nos baillis de Bruges et du Franc, de l'eau et de la terre au dit lieu de l'Ecluse et à tous nos autres justiciers, officiers et sujets, présents et à venir quelconques, leurs lieutenants, et à chacun d'eux, endroit soi et sicomme à lui appartiendra, que de notre présente grâce, octroi, consentement et affranchissement et de tout le contenu en ces présentes fassent, souffrent et laissent les dits supplians et leurs dits successeurs pleinement et paisiblement jouir et user, sans leur faire ou donner, ni souffrir être fait ou donné quelconque destourbier ou empêchement au contraire. Et afin que ce soit chose ferme et établie à toujours, nous avons fait mettre notre scel à ces présentes, sauf en autres choses notre droit et l'autrui en toutes, données en notre dite ville de l'Ecluse, le dernier jour de Décembre, l'an de grâce mil quatre cent quarante-neuf. Ainsi signé par monsieur le duc, *J. de Molesmes*. Et était écrit sur la marge de cettes ce qui s'ensuit : cette chartre a été enrégistrée en la chambre des comptes de monseigneur le duc de Bourgogne et de Brabant, etc. à Lille par l'ordonnance de messieurs illec, au registre, commençant en Août mil iiij^e xl folio ij^e xxij et illec expédiées selon leur contenu, le xxj jour de Janvier m iiij^e quarante et neuf. *I. de Meaulx*, visa.

Hieronder staat in het cartularium van Sluis:

Collationné avec le privilège original ce xj jour de Décembre xve lxiij, présent le collège de Bourguemaîtres et Echevins de cette ville de l'Ecluse et trouvé accorder avec icellui de mot à autre, par moi,

De Preys.

